నీతిచంద్రిక, విగ్రహము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1951

కీర్తిశేషులైన రావుబహద్దూరు

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి

గ్రంథములు

ప్రహసనములు

మొదటి సంపుటము.

1 అపూర్వబ్రహ్మచర్యప్రహసనం
2 విచిత్రవివాహ ప్రహసనము
3 మహాబధిర ప్రహసనము
4 పునర్మరణ ప్రహసనము
5 బల్లాత్కారగానవినోదప్రహస॥
6 కలహప్రియా ప్రహసనము
7 మహామహోపాధ్యాయప్రహస॥
8 యోగనిద్రా ప్రహసనము
9 మహావంచక ప్రహసనము
10 అసహాయశూర ప్రహసనము
11 కలిపురుషశనైశ్చర విలాసము
12 వేశ్యాప్రియా ప్రహసనము
13 కౌతుకవర్ధని
14 వినోదతరంగిణి
15 హాస్యసంజీవి మొదటి భాగము
16 ,, రెండవ భాగము
17 ,, మూడవభాగము

నాటకములు

రెండవ సంపుటము.

1 బ్రాహ్మవివాహము
2 వ్యవహార ధర్మబోధిని
3 తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ
(మూషికాసుర విజయం)
4 మహారణ్య పురాధిపత్యము
ప్రహ్లాద నాటకము
సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకము
దక్షిణ గోగ్రహణము
8 వివేక దీపిక

భాషాంతరీకృత నాటకములు

మూడవ సంపుటము.

1 చమత్కార రత్నావళి
2 రాగమంజరి
3 కల్యాణకల్పవల్లి
4 అభిజ్ఞాన శాకుంతలము
5 రత్నావళి
6 మాళవికాగ్నిమిత్రము
7 ప్రబోధచంద్రోదయము
8 వినీసువర్తక చరిత్ర

వచన ప్రబంధములు

పద్యకావ్యములు

నాల్గవ సంపుటము.

1 సత్యరాజాపూర్వదేశ
యాత్రలు, మొదటి భా॥
,, రెండవ భా॥
3 రాజశేఖర చరిత్రము
4 శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య నిర్వచనం
నైషధ

నీతిచంద్రిక, విగ్రహము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము
రాజమహేంద్రవరము

1951

[వెల రు 1-0-0

నీతిచంద్రిక, విగ్రహము.

పరబ్రహ్మణే నమః

క. శ్రీకళ్యాణగుణుఁ డఖిల
లోకారాధ్యుఁడు సాధు లోకావనదీ
క్షాకలితుఁడు నిత్యుఁడు జగ
దేకగురుఁడు దేవదేవుఁ డిచ్చుత శుభముల్.

గీ. మొదల వాగనుశాసను మదిఁ దలంచి
సోమయాజిని భాస్కరు సోము నెంచి
భీముఁ గొనియాడి శ్రీనాథు వినుతి చేసి
తక్కఁగలయట్టివిబుధులఁ దవిలి కొలుతు.

ఉ. చిన్నయసూరి ధీరు నెదఁ జేరిచి సాఁగెకు గారవింపఁగా
మున్న రచించి మించె సగ ము న్వచనంబుగ నీతిచంద్రికన్;
వన్నతి కెక్క దాని కిదె సాటి యటంచు బుధు ల్మనంబులం
దెన్నఁగ నిప్పుడేను రచి యించెదఁ దక్కినయుత్తరార్థముల్.

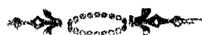
ఉ. పేరిచి సావకాశముగ విగ్రహ మీయది వ్రాయఁ బూని నే
నారసి పెక్కు లాంధ్రకృతు లంతటఁ బోక హితోపదేశమున్
భారతపంచతంత్రములుఁ బల్మఱునుం బరికించి వానిలోఁ
గోరికయాకథల్గొనియుఁ గూర్చితిఁ గొన్నిటి నూతనంబుగన్.

గీ. దీన సామాన్యముగఁ దొంటి తెలుఁగుకవులు
వాడియున్నట్టి పదవాక్య పద్ధతులనె
యేర్చి కూర్చినవాఁడఁ గ వీంద్రులకును
మించుగా డెందముల రుచి యించుకొలకు.

క. ఎందైన నిందుఁ దొల్లిటి
ఛందంబుల రచన లున్న సైరించి మొదం
బొందింప కుండ నీసుల
వందన మొనరింతు నార్య వర్యుల కెల్లన్.

శ్రీ ర స్తు

నీతిచంద్రిక, విగ్రహము.

ప్రథమ భాగము

అనంతర మానవేంద్రనందను లమందానందకందళితహృదయారవిందు లయి, విష్ణుశర్మం గని, యిట్లనిరి. "దేవా! తావకం బగు సేవావిశేషంబున, నిరవశేషంబుగ మిత్రభేదంబును వినంగని, మనంబున ఘనంబగు మోదంబు నొందితిమి. ఇంక విగ్రహంబుం గూడ ననుగ్రహించి, మమ్ముఁ గృతార్థులం జేయ వేఁడెదము. వేగిర మీనవకథాసుధారసంబు వెల్లిగొలిపి, యాఁకొన్న మాచెవులకు విందు సేయుఁడు." అనిన నాయవనీసురసత్తముం డాదరాయత్తచిత్తుం డయి, యిట్లు వినిపింపందొడంగె.—

తొల్లి, తుల్యబలవిక్రమంబు లగు మయూరమరాళంబులకు సమీకంబు చేకుఱినతఱి, నొక యరిష్టమును నమ్మి, యాహంసమ్ము పరాజయమ్ము నొందెను. మీకక్కథ వక్కాణించెద; చక్కఁగా వినుండి.

కర్పూరద్వీపమునందుఁ బద్మకేళి యనుకొలను గలదు. అందు హిరణ్యగర్భుం డను మానసౌకస్స్వామి వాసము చేయుచుండును. అందలి జలవిహంగమంబు లాయంచలరాయనిం దమ కందరకు దొరఁగాఁ జేసికొని, వాసిగని యుండును. ఆపరమహంసావతంసుఁ డాశలజయించి, నైజతేజం బెల్లగడల వెలుఁగ, నొక్కనాఁడు

సూర్యుండు పూర్వపర్వతశృంగం బలంకరించిన యనంతరంబ నిజాప్త ద్విజనికర పరివేష్టితుండయి, రాజయోగంబు మెఱయఁ బుండరీకా సనంబున సుఖాసీనుం డయి, నిండుకొలువుండఁ గతిపయమాసంబులకు మున్ను దేశాంతరం బరిగి మరలి యరుదెంచిన దీర్ఘముఖుండను బక ముఖ్యుఁడు, వాకిట నిలిచి, ప్రతీహారులవలనఁ దనరాక యెఱిఁగించి పుచ్చి, సముచితప్రకారంబునఁ గొలువు సొచ్చి, వినయవినమిత గాత్రుండయి, దండప్రణామంబుఁ గావించిన, రాజును పాదరాహ్లాద మేదుర నిరీక్షణంబుల నాతని నీక్షించి, "రమ్ము కూర్చుండు" మని, చేయి చూపి, దాపునఁగూర్చున్నయతని కిట్లనియె. "ఓయీ! దీర్ఘ ముఖా! సేమమా నీకు? బహుకాలంబునకు నేఁడు నీజాడఁ జూడఁ గంటిమి! విదేశవాసాయాసక్లేశంబున, భృశంబును జెన్నుఁదఱిగి నట్టున్నవాఁడవు. ఇంతతడవు నేయేదేశమ్ములఁ గ్రుమ్మరుచుంటివి? ఏయేసీమల నేయేవిచిత్రంబులు నేత్రంబుల కపూర్వపర్వంబు లొన రించె? ఎక్కడను మిక్కిలి యక్కజంబులు లేవుగా? నీ మోము పొలఁకువ దిలకింప, నెప్పట్టుననో యొక గొప్పవిశేషం బున్నట్టు పొడకట్టుచున్నది. నీవేగినచోట విశేషంబు తేలపుట్టకపోవును? వరగ నెఱిఁగింపుమా; విందము." అనిన, జేనిమొగంబున దృష్టి వఱపి, యాతం డిట్లనియె.

"ఏలిక పాలనంబు సేయునేల నేమూలం గుశలం బణుమా త్రంబును గుంటువడ దన, సార్వకాలము దేవరపాదము లాశ్రయించి సన్నిధానంబు నన మెలంగు నస్మదాదులను, 'సేమమా' యని వేఱ యడుగనేల? ఇఁక దేశాంతరమం దున్ననాఁటి నాకుశలమో, శశ విషాణప్రరోహంబు. అది యంతయు దేవర కీతనుద్యుతియే తెలుపుడు సేయుచున్నది. అది యుండనిండు. నాఁ డట్లు స్వామిపాదంబుల

యీ దేశంబు గొని, చనిన దారిగా నీ కీ దేశం బన నేల? అశేషాశావకాశమ్ములఁ గ్రుమ్మరి, త్రిమ్మరి, భాగ్యవశమ్మున నమ్ముఖమున్నఁ జేరఁగంటిని. అంతరాంతరంబుల, నే ననుభవించిన వింత లసంఖ్యాకంబులు గలవు. అవియన్నియు నెన్న, నీ ద్యూను బూర్ద్నమం బట్టు. నిలకడమీద విన్నపంబు చేసికొనియెద. శ్రోతను సేవకుం డొక్క-యుపరాధంబుఁ గావింపకొని వచ్చినవాఁడు. మహాత్మ ముహూర్తమాత్రంబు మార్గఖేదం బపనయించి, యీ మూలాగ్రంబుగఁ గార్యనివేదనం బొనరించెదను. దేవరదివ్యచిత్తంబున లెస్సగా నవధరింపవలయును. అని యరమోడ్పుఁగన్నులతో వేడినిట్టూర్పు నిగిడించి, క్షణ మూరకుండి, యల్లన నిట్లనియె.

జంబూద్వీపంబున వింధ్యం బను ధరాధరంబు గలదు. ఆగిరివర శిఖరంబున గహనవిహగంబులకెల్ల వల్లభుండయి, చిత్రవర్ణుం డను శిఖావలత్తల్లజుండు కాపురముండును. తదంతిక కాంతకాంతారంబున, నతనియనుజీవు లగుఖగంబులు కొన్ని, నన్ను బహుయోజనసాధ్యగామిం గాంచి, యాతిథేయసత్కారంబు లాచరించి, యమృతకల్పంబు లగు పరిపక్వఫలంబులొసంగి, మొసంగి విశ్రమించియున్న నన్నుం జూచి, కుశల ప్రశ్నపూర్వకంబుగా నిట్లనియె. "ఓబటోత్తమా! యేదేశంబు భవజ్జననంబునకుఁ దావలంబై, పుణ్యంబునహించినది? ఏ యేదేశములను నీవియోగవ్యథపాలు సేయుచు వచ్చి, యిప్పు డీదేశము నలరించుచున్నాఁడవు? ఇంకను నీపాదయుగళి యేదేశమును బవిత్రము గావింప నున్నది? ధర్మ్మనగరంబులనంబు గ్రాల మీ నేల నేలుచు, నిను బోటివిబుధమూర్ధుల సేవకులనుగాఁ బడయునంతటిభాగ్యము వహించి, సత్పురుషశిరోమణి యనిపించుకొనుచు, మీ రాజ్యము నలంకరించుచున్న రాజరత్న మెవఁడు? నాయుందరకర్ణంబులు, భవదీయ

వృత్తాంత శ్రవణకుతూహలాధీనంబులయి వేడికొనుచుండుటవిని. ప్రయాణ త్వర యొక్కింత సడలియుండ వలనుపడనేని, నిమిషమాత్రం బిందు నిలిచి, నీయుదంతంబు సాంతంబుగా వాకొనిం బ్రసంగింపుము. నావుడు నే నిట్లు వాక్రుచ్చితిని.

“కర్పూరద్వీపమున, నేను నిని యుంటిఁ గదా? నే నాదీవికి దేవర యగుహిరణ్యగర్భుం డను చక్రాంగపుంగవుని యనుంగుభృత్యుం డను. మా రాజు బలపరాక్రమాదులం బ్రసిద్ధుండు; కాన, నాతం డొకవేళ మీకు శ్రుతపూర్వుండై యుండనోపు. అందఱు నన్ను దీర్ఘముఖుం డందురు. ఆరాజవంశనాయకుండు నన్ను నిజప్రాణంబు ప్రాణంబుగా మన్నింప, నన్ని భోగము లెన్ని, మోదము చెందుచును, అట్లు సుఖైకభాజనంబనై యుండి, యొక్క నాఁడు దేశవిశేషంబులం గల విశేషవిషయంబుల నీక్షింప నపేక్ష వొడమి, మారాయొడయనివీడుకోలు వడసి, యప్పుడయి వెడలి, కొండ నాక, వాన నాక, దేశమ్ములు గాని దేశమ్ము లెల్లఁ జంచరించి, తత్తద్విశేషంబులకు డెందంబున నానందించుచు, వచ్చి వచ్చి, యదే పనిగ నేఁ డీదీవిఁ జొచ్చితి. ఇచ్చటివిశేషంబు లెల్లఁ జూచి, నాయుల్లంబు కడు వేడుకపడుచున్నది. పక్షివరులారా! యాఁగిన దేశంబులు, మీసమక్షంబున. సకలవినోద వీక్షావిహారంబునఁ గాలక్షేపము చేసి, గాని యిటు మరలఁ బోఁగూడదు; విస్తరకథాగోష్ఠి నడపి, మెల్లఁ బొద్దుపో మాసీము కేగద” అనవుడు నావిహంగంబులు ప్రసన్నాంతరంగంబు లయి, “యట్ల యగుంగాక” యని, గమనపరిశ్రాంతి శాంతి పొందనిమ్మని. నన్ను మున్నిడుకొనిపోయి, యూర్ధ్వపాత్రికలు గల విలోకనపాత్రంబు లగు చిత్రంబు లెల్ల నాకుం జూపించి, యాపిదప నన్ను మగుడఁ దమ మునికిపట్టునకుం దోడ్కొని, వచ్చి, యుచ్చైరువ చిన్నాల నపృణ్యాల నిలిపి,

లోనితమ ప్రేనిం గానిపించి, యిట్లనియె "ఓ యండజకులమండనా! మీ భువనంబును మా భువనంబును లెన్నంగాఁ జూచితివి కదా. ఏది, యీ దీవుల రెంటిలో, నీకెంతటి కింపుగ సౌఖ్యము కనుపట్టుచున్నది? ఏ వాఁడు మనలోని ద్వీపములలోఁ దద్దయుఁ గొప్పతనంబు ప్రకాశించి మించును? అభిమానాభిమానంబును, ననుమానంబుల విడిచి, నీ మానసంబునఁ గలయది తప్పక చెప్పుము." అనిన, ప్రసన్నభావసుముఖుండనయి నేనిట్లు పలికితిని:—

"నెచ్చెలులారా! మీరు, గూఢమగు ప్రబంధంబులవలె, సదా యిందుండి, దేశాంతర వృత్తాంతంబులఁ గల్పన సేయ నేరని యలుంగమిం జేసి, యీలాగున జీవితంబునఁ బలుకుచున్నారు. మీ డెందంబులఁ గ్రందుకొన్న సందేహంబు బాపికొన, మీ రిప్పుడు నన్నడిగితిరి. కాన, సూత్రంబుగ స్మరించి, యున్నది యున్నట్లు వచించెద, ఆలింపుఁడు. నిజముగా మా దీవికి మీ దీవికి స్వర్గనరకాంతరము గలదు. మా యావాసంబు జనశూన్యభువనంబు; మీ యావాసము మహారణ్యము. ఇతర రాజుల నడుమను లేని—మా స్వతంత్రతకును, మీ తెలివికిని, బర్వతంబునకుం బరమాణువునకుం గల వాసి. మా యధీశ్వరునికి నిలయము కేవలము పద్మాకరము; ఆహార మమృతము; అనుచరులు నిరంతరము. సరసులసంగతి సుందరకమలంబులు. మా యధిపుని వైభవము సమగ్రముగా నెన్న వేయినోళ్ళవానికైనను దీరదు మన సొగసులు యిఁక వాకొనఁ గలవారము? యిక్కడ మీ దొరగారి కున్నవి వివర్తంబులయి యున్నవి, నిలుచుండు నట్టివి; కొనసౌరు, కాయలు గడ్డలు; భృత్యు లందరు, యనవరతము కుజనులసంగతి. ఉరుగు వలుగా కీమూకలు. ఇంకేటికంతయు గర్ద మీ ప్రభువు వైభవము మీ యుల్లంబుననే తెల్లంబు. అది యటుండ నిండు. మీరి

శిఖచెంతఁ జేరి, చెట్ల గట్ల నీరీతిఁ బరితపింపనేల? కాయగసురు లేఱుకొని తిని మననేల? మిమ్ముఁ గన్నప్పటినుండియు, నాహృదయంబునకిదియె విచార మగుచున్నది. ఏమి సేయవచ్చు? ఇది యంతయు మిమ్మిట్లుపుట్టించిన దైవంబుదోషంబు గాని మీదోషంబు గాదు. లోకములో సజ్జనులతోడి సఖిత్వంబు సంభాషణమాత్రసిద్ధంబు; కావున, మీరు నాకిపుడు పరమాప్తు లయితిరి. సత్పురుషులైనవారు పరుల కష్టంబులైనఁ జూచి సహింపఁజాల రన, నాప్తుల యాపద లెట్లు చూచి సైఁపఁగలరు? ఈదేహమును ధరించుటయుఁ బరోపకారార్థమె యగుటను, మీకొక్క హితోపదేశంబు చేసెద. నాపలుకులు కుఱుచ సేయక, చెవులం జొనుపుఁడు. బుద్ధిమంతులరు, మీకు విస్తరించి చెప్పఁ బనిలేదు. బాగుపడఁ గోరెదరేనిఁ, గీడు మేలాడక, వైశంబ పయనంబయి, రేవకడ నాతోడఁగూడ మానేలకు రండు. ఆకడ మీకనన్యాపేక్షంబుగ వలయునట్లు జీవనము నడుచును. మాయొడయుండును, సర్వజనసంస్తవనీయుండు; పరమకృపానిరతుండు; ఆశ్రితసులభుండు; మిమ్మందఱఁ దనపరివారంబులోనివారిఁగా మన్నించును. ఆతని పాలంబడి, మీకుబోలినలీల మేలుగం గాలం బచ్చుటఁ బుచ్చవచ్చును. దీనికిం దగినయుత్తరం బంగీకారంబ. ఒండుతలఁపుఁదక్కి, ప్రయాణంబై రండు. ఆడుచుం బాడుచుం బోవుదము.” అనిన, రోగార్తులకుఁ బథ్యపదార్థంబులుం బోలె, నాహితవచనంబులు, రుషారోగపీడితంబు లగు నాపత్తుల శ్రవణంబుల కసూయాజనకంబు లయిన, ముఖంబులఁ గోపరంబులు ముడివడ, శుష్కహాసితంబు తెచ్చుకొని, కన్నుల మిడుఁగుఱులు రాల నన్నుఁ దూష్ణీంభావంబున నీక్షించుచు నాపత్తులెల్ల, నోరికి వచ్చినట్లు నన్నును దేవరను గొన్ని నికృష్టవాక్యంబు లాడెను. అవియెల్ల నిండినరోలగంబున నుగ్గడింపఁ బోలవు. ఆకుక్క లటు

మొఱఁగినమాత్రంబున, నేలినవారిగౌరవంబున నొక్కఁడెక్కుడయి కలుగఁడు. అవి తమనైజగుణంబులే వెడల నాడుకొన్నవి. పాములకుఁ బాలు వోయ విషవృద్ధి యగునట్లు, వివేకశూన్యులకు హితవాక్యంబులు గఱప దుర్మదం బెక్కును. సర్పంబులు కొక్కెరనెగాని, ఖలులకు నిలువెల్లను విషంబే యని, మనీషులు నుడువుదురు. కావున క్షుల్లకజనంబులకుఁ బాడిఁ గఱపఁబోవుట నోరిచాపలంబు గాని వేఱు కాదు; అట్టి హితోపదేశంబువలనఁ జలంబు బలియుం గాని, లవంబును గుణం బలవడదు. కాఁబట్టి, బుద్ధిమంతుఁ డెల్లవిధంబుల వివేకలోకంబునకే బోధింప యత్నపడవలయును. కానినాఁ డసితాననంబులకుఁ దెలుపఁ బోయిన చెవులపోతురీతిని, దన్నుక ముప్పుఁ జెందును. ఆకథ యాకర్ణింపుఁడు.

మాల్యవంతంబుపొంత సంతతపరిణత ఫలకలిత తరుషండ మండితం బగువనం బొండు గలదు. అచ్చటిగోలాంగూలజాలంబు, మండు వేసవి నొక్కవాసరమధ్యంబున, మెండుగఁ దృషార్దితంబయి, బయలు వెడలి, కడుదవ్వునఁ బొడఁగనఁ నగు మృగతృష్ణాప్రవాహం బాలోకించి, నదీప్రవాహం బని భ్రమియించి, మించినయెండ వేఁడిమి నడుగులొక్కమొగిఁ బొక్క మిక్కిలిదూరము నడచి, యెక్కడను నిక్కంపు వారిపూరంబు గాన నేరక, యూరక డస్సి, యుస్సురనుచు నడుగామడగా నాచాయ నున్న యొక్కన్యగ్రోధపాదపచ్ఛాయాశీతలంబగుసికతాతలంబున కల్లన నొడళ్లు సేర్చి, జటాఝూటంబులూఁతగా గూరుచుండియుండఁ, గొండ్రుముచ్చొక్కటి తక్కటివానితో నిట్లనియె.

"చూచితిరా! మలినముఖులారా! మన మిపు డెంతదూర మరుదెంచినారమో! మనయావాసంబున కీవనుమతీజరాజంబు యోజనంబుండునని వినుచుందుము. ఎండ తాఁకునం గడుబడలియు, జలంబులాస

ాననుఁ దలంపున, నదెయిదె కాసారంబు డాసెద మని, యాసాసలం వఱిమి నడిచితిమి. నడచినకొలందిని జలంబు లంతకంతకు దవ్వగుచున్నట్లు నాముందికిం గన్పట్టుచున్నవి. ఇప్పటిచొప్పు పరికింప, నడుగు తీసి యడుగిడుజాడ పొడగానరాదు. మధ్యందిన దినకరాతపతైక్ష్ణ్యంబునఁ గాళులు కాలి చాల బొబ్బ లెక్కినవి; నాలుక తడియాఱి పిడచవాఱుచున్నది. నేఁడీదప్పి కెట్లు దప్పువారము? ఏమిసేయుదము?” అని మిగుల వగలం బొగులుచుండ, నాపటకుటకోటరాభ్యంతరంబున వసియించుశశకం బొకం డాదీనాలాపంబు లాలించి, స్వాంతరంగంబు కరుణాతరంగితం బగుచు, మనసు పట్టలేక, విధిప్రేరణంబునఁ దొఱ్ఱ వెడలి వచ్చి, యఱుత నిలిచి, కర్ణంబులు నిక్కించి యిట్లనియె. “ఓబుద్ధిహీనులారా! మీ రావెండమావులం గని కాఁబోలు, నీటి తావులని యాసపడుచున్నవారు. అవి మరీచికలుకాని వీచికలుగావు. ఇదిగో—నాచెయిచాయం దిన్నఁగఁ జూడుఁడు. అల్లదె—యాపల్లంబున, ననతి దూరంబున వారిజాకరం బొకండు గలదు. అందరికి, మీపెందగఁ దీర్చికొండు; పొండు.” అన, నొక యసితాననంబు ప్రహసితాననంబై, కాలానల జ్వాలలీల మండిపడి. పటపటఁ బండ్లు గీటుచుఁ, గుటిలభ్రుకుటి యయి, చదలున నదరులు సెదరఁ జూచుచు లేచి, కప్పరపాటున నాకుం జేటిమీఁదికిఁ గుప్పించి యుఱికి, దానికడకాళ్లు తనకేలఁ గీలించి, పైకెత్తి చూపి,—“ వింటిరే! యీశశాధముండు నోరఱుగ మనల నెన్నికాఱు లఱచెనో. మన మెల్లరను బుద్ధిహీనులమఁట! తా నేమో మనకు బుద్ధులు దిద్దెడి పాటి మహాబుద్ధిమంతుండఁట! మనకుఁ దన కున్నపాటి వివేక మున్నదే? మనకుఁ జిక్కులుదిద్దఁ దాఁగాక మఱియెవ్వ రున్నారు? ఏమి దీని త్రుళ్లు?” అని, నిందాగర్భంబుగాఁ దోడిమసికోఁతులతోడ నాడుచు,

కేలిఁగొనుచు, నిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబున నాచెవులసిల్లిని బిగ్గఁగ నేలఁ గొట్టి కాలం జమరి, కృతాంతనిశాంతంబున కతిథిం జేసి, యానేలకుఁ దూరము గదలి జలాశయంబునకుం బోయి, తోయంబు లానఁ బోవఁ ద్రావి, సంతుష్టంబుగం జనియె. కావున, నెంతమాత్రమును మూర్ఖులకు నీతిఁ జెప్పఁ బూనరాదు. అట్లు పూనువానికి నావలెఁ గీడు మూడును.

అట్లు దూఱి యప్పుడెల్ల నచ్చట గూర్చుండియున్న వారల వీక్షించుచు, సరోషపరుషాక్షరంబుల మఱియును నిట్లనియె, "ఓరీ! దుర్మతీ! నీవు మతిభ్రమ గప్పి, మానవజ గోరంతలు గొండంతలుగఁ జదువఁ జొచ్చితివి. అంతతోనైన నిలువక, నిశ్చయంబుగ నీ దుర్బుద్ధి ను నమ్మున్నను నూరక మీాఱ నాడితివి. నీవు పాపపు గోపపుమన్ను, నీబుద్ధి పోనిచ్చుకొందువే? ఏవారలంగాని వాగినింబట్టుకొన్న దుర్గుణ దోషంబులు విడువవు. నీవును పక్షపాతలోలబుద్ధివై నీమనంబు వచ్చిన యందఱకుం దేటపఱిచితివి. సర్వజనసమాదరణీయుండగు చిత్రగ్రీవుండు నీకాదరణమాత్రుండు గాక పోయెంగా! విపరీతచేతస్కులకుం బూజ్యులే యుపేక్షితులగుదురు. నీవు నితరం బెఱుంగక, యొక్కడువారల ధిక్కరించెదవు. నీకింతదురాగతంబు కొఱగాదుసుమీ. మీారింక నిట్టి మొయిలుం జూచి పాఱుసహజభీరువునా నొన లేక, మూర్ఖుడ నేమో గొప్పపౌరుషశాలి యని, యింతతడవును వర్ణించితివి! అయ్యో! మీారాజహంసంబున కెవరు రాజ్యాధికారం బొసంగిరి? అరయఁడు రాజ్య భారంబు భరియింప నెట్లు సమర్థుం డగును? ఏవారు దీనిఁ జూచిన నవ్వులో, వారు దానిఁ బూనఁ బొసంగి యుండుగదా? అట్టి రాజులు హాస్యాస్పదు లగుదురు. మీాహిరణ్యగర్భుండను మాన్యగుణగణాభిరాముని బాచి, యేలఁజాలునాఁడు? మొగిలినీరునమ్మి, కొలఁకునీరు చల్లి జల్లించునంతటి బుద్ధిమంతుఁ డిందెవ్వాఁడును లేఁడు. నీ రాజునంటి

రు వేవురైన, మారాజున కెత్తు వత్తురే? చాలుఁ జాలు. ఈపాటి మాట లుడుగుము. మాకుఁ గాదు—నీకే మే మొక్కహితోపదేశంబు చేసెదము. తగవరివై తేని, మాపలుకు సేయుము. మారాజు మీరాజుబోఁటివారి నూఱుగుర రక్షింప దక్షుండు. మామాటఁబట్టి నీవును మీయెకిమీఁడును గూడ మాఱేని నాశ్రయించి బ్రదుకుండు” అని యాపలుగుపులుగులు దేవరం దూఱునప్పు డేమిచెప్పుదు? నాకు నాకసంబును భూమియు నొక్కగ్రుక్కను మ్రింగవలె నన్నంత కోపంబు వచ్చినది. ఐన నే నప్పటి వెనుకముందరలేమి విచారించి, చేయునది లేక, యాకన లెల్ల నుల్లంబుననె దిగఁద్రావి, పొరలి పొరలి వచ్చు పరుషోక్తుల నాలుకతుదకు రాకుండఁ గ్రుక్కి, కొంత శాంతం బవలంబించి, మది కలంగియు గాంభీర్యంబు తెచ్చుకొని, యిట్లంటిని. “ఆ! ఏటిమాటలివి! మీ రందఱుం జేరి యుపచారపూర్వకంబుగాఁ బ్రార్థించి యడిగిన, లోకంబుతోడిపాడిగా నాకుం దోఁచినది పలికితిని. మీ కది మనస్సువచ్చి చేయుదురేని మేలు; చేయకుండినం గడుమే లయ్యె. అంతియకాని, యింతమాత్రంబునకె కోపమెత్తి, యిట్టి తెఱంగుమాలిన పలుకులు నోర వెడల నిచ్చుట మీయట్టియుచితజ్ఞులకు ధర్మ మగునె? మారాజుగౌరవంబు పేర్కొన మీ రేపాటివారు? ఏల నిర్నిమిత్తంబుగ నసాధారణ గౌరవోదారుం డగుమాఱేని నోరికొలఁదు లాడి, వలవనిపాపంబు కట్టుకొనియెదరు? లోకంబున సాధునిందకంటె మిక్కిలిపాతకం బెద్ది? వృథాప్రయాసంబు; ఇట్టినోరిచే టేల? నాబుద్ధి విని, యిఁక నైన మృదుమార్గంబు పట్టుఁడు. లోకంబున నెట్టిదిట్టలకును వాతివాఁడితనంబు చెట్టలఁ బుట్టింపక పోదు. ఎవ్వరును ఱాల రువ్వినవానిఁ బూలరువ్వరు! కాన, నేనును మి మ్మొక్కటి నడుగవలసివచ్చెదను. మారాజుమాట పిమ్మటఁ జూచు

కొందము. ఏదిట్ట మీనట్టువపిట్టను బక్షిరాజ్యంబునకుఁ బట్టము గట్టినో మొట్టమొదట దాని ముఖవ్రంగు," అను నానోటి మాటలు నోట నుండఁగనె, కట్టలుక నొకపలుగాకి కాకి కనుగీటు, వేగ నాసైగఁ గైకొనిన గాకము లెల్లఁ బెల్లురేఁగి, దివ్వాగం జేఁ జాఁచుచు, లాతిచో శాంతంబునట్ల యవమానంబగుచోటఁ బరాక్రమంబ పురుషులకు భూషణం బగుటం దలపోసి, నేనును వెనుకదీయక కలని కాయితం బయి, ప్రతిఘటించి నిలిచితిని. అనవుడు సస్మితాస్యుండై, చక్రాంగపుంగవుండు కొంగ కిట్లనియె.' "ఎవ్వఁడుప్రొవ్వునఁ బరనిజశక్తులకొలంది గణింపక, యొక్కుడువారల డీకొన నుంకించునో, యాకట్టెఁడిమొత్తుఁ డిక్కట్టులకెల్లఁ బుట్టినిల్లగును. తొల్లి యొకకపోతంబు పోతరంబున నంతరం బెఱుంగక, సాళువంబుతో నెదిరి మడిసెను. నీ కాకథ జెప్పెద వినుము.

పాండ్యమండలంబున మధుర యను పురవరంబు గలదు. అవీటికోవెల నాశ్రయించి, యొకపారావత మిథునము వాసము చేయుచుండును. ఆఖగయుగ్మం బొక్కనాఁడు ముఖమండప సమీపంబున దేవాలయములో నేల వ్రాలి చెఱి లాడుచుండ, నొక్క శ్యేనంబు వాని దవ్వుదవ్వుల నీక్షించి, చేరవచ్చి దుర్గసమాశ్రయ బలంబునఁ బట్టనలవికాక, యప్పటికి నోడుపుదప్పి 'వంటయింటి కుందేళ్ళవి యెందేగఁగల' వనియెంచి, నాఁటి కెందేనియుం జనియె. అదియంతయు తెప్పలిడక చూచి, వెఱచి, పారావతి పతికిట్లనియె. "చూడరుగదా? ఇప్పుడొక్కజాలి, జాలిమాలి, మనలం బట్ట నీపట్టున కేతెంచి దుర్గబలంబుల మనలం జెనకరామికిఁ దలయూఁచి, మహాకోపంబున మనవైపునకే చూడ్కి నిగిడించుచుం జనియెడు. పుణ్యవశంబున నిప్పటి కాశకాద నాప మృత్యుదేవతవాతం బడక

బ్రదికితిమి. అది ముందెప్పుడును మనమీఁదనే కన్ను వేసి యుండును. ఇఁక నీచోటు వాయకుండిన, నెన్నఁడో మన మారణంబు వారి కగ్గ మగుదుము. ఏవారిఁగాని బలవద్విరోధంబు లగ్గుగాదు. ఈతావు తరలి, వేగ నీడేగనేగి తెలియనగును తాత త్రవ్వించిన తటాకంబని పొంగి గ్రుంగం దగదుగాదా? అందుల కొప్పుకొన్నను, ఇది పెద్దలార్జించిన కాణాచియుఁగాదు. నిలయంబు వదలలేక, యిందుండి మిన్నక లయం బంద నేల? ఇఁక, నీనేగికి వేగిర ముఱవకు వెరవు పరికింపక మసలరాదు. మసలితిమే నునుఱులు తొఱఁగవలసి వచ్చును. కావున, మునుముట్ట మెలఁకువ పడవలయును. ఏమిబుద్ధి?" అని, కన్నుల నీరు పెట్టుకొని, గద్గదవచనయై యమ్మలించు తనబోటిమాటలు గీటు నంబుచ్చి, మగపులుంగు మొగంబున కలంతినగవు చెలువు గొలుపఁ దన చెలువ కిట్లనెను. "ఏల యీలాగున వలవనివెఱపు గట్టుకొని, నాలా వెఱఁగక, గత్తయుత్తలపాటు చిత్తంబునకు హత్తించెదు? ఉన్నయూరును గన్నతల్లియు నొక్కరూపన' వినవె? సాటివానిపోటున కోహటించి, గృహంబు పాడఱఁజేసి పాఱినఁ దోడివారు మనలంగని నగరే? దానిచే నగుపాటు దక్క నొక్కకార్యంబు లేదు. దైవంబు తప్పఁజూచిన, మనయత్నంబు లన్నియు నీటివ్రా లగును. వెరవులు వేయును నొసలివ్రాలు తుడువనేరవు. దేహికి సుఖదుఃఖంబు లీశ్వరేచ్ఛాయత్తంబులు. సుఖమ్ములు రమ్మని తెచ్చుకొన్న వచ్చి, దుఃఖమ్ములు పొమ్మని త్రోపివైచినఁ బోవునే! మాటయొక్కటి వినుము ఎట్టి విక్రమ ధురంధరులును నొకట్టెదుటఁ దలచూప నోడుదురు. ఈతుచ్ఛంబగు డేగ యెంత? ఆసాధువంబును నొక్క ఖగంబుకాని దయ్యంబుగాదు. నీయది నాయధమునకు శాసనంబున కింత భీతిల నేల! అదియు శకుంతంబ; నేనును శకుంతంబను. ఎక్కడ నేనియు వజ్రంబు

నకు వజ్రంబు తెగ్గు నగునె? వాని యతిశయ కోపమూలిన పిరికి తనంబునఁ జెఱచెదవు? [illegible] మాంద్యమునకు వచ్చె నేని, నేనొక్క మాటఁ జెప్పెదను వినుము: కులిశనఖంబు లగు నిశాతనఖంబులు [illegible] దాడి [illegible]. అస్త్రములు కార్యమ్ముల దమ శౌర్యమ్ములఁ బ్రకటించుటకుఁ గాని, [illegible] బ్రకటింప నొల్లరు. నాకిప్పు డూరక నితోడ నాగ్రహమేల? నీవు మంచి మెచ్చుతలఁచుచును వచ్చెను. నావచనంబు విశ్వసింపుము, [illegible] యావంతయు లేక, నిశ్చింతమ్ముగ నుండుము. మన కిప్పుడు [illegible] భయమేమియు లేదు; అని, యూరడించిన [illegible] మాటకు మాఱాడ వెఱచి, లోని [illegible] దుంబంబున దోలాందోళ నంబు నొంది, [illegible] నడచి, యూర కుండెను. అంత నాఁడే [illegible] రేపాడి వెడలి వచ్చి, యా [illegible] దృష్టి సారించి, పొంచి చూచుచుండెను. [illegible] లరుణోద యంబున, [illegible] గమనంబుల దిక్కు [illegible] బలితోడి ఋణానుబంధంబు తీఱు [illegible] దారి నుక్కున ముక్కున [illegible] దాని దోలి ముద్దగాఁ జేసికొని, [illegible] గసయుఁ బులినోరి [illegible] చూచుట. ఎంతవారికిఁ గాని, [illegible] భోక్తవ్యంబు కదా. కావున, బలవంతునితో [illegible] కారణం బగును,

మఱియు [illegible] మేలుగాదు.

వానివలన సర్వకార్యంబులును విఫలంబులై చనును. గొడ్డంట నఱికిన తరువైన మరలఁ జిగిరించుంగాని, మాటల విఱిగిన మనసు తిన్నఁబడ నేరదు. మున్ను వాగ్దోషంబునంగాదె యొకగర్దభంబు మర్దింపఁబడియె. నీకాకథ వాక్రుచ్చెద నాలింపుము.

కరిపురంబున విలాసుం డను రజకుం డొకండు గలఁడు. ఆమడివేలు చేరువగ్రామమునుండి క్రొత్తగా నొకగాడిదను విలిచి తెచ్చి, దాని బలిపింపవలె నను తలంపునఁ జక్కనియుపాయం బొక్కండు వెదకి, పొడగాంచి, యాగాలిగానిమేన నొక్కపులితోలు గ్రప్పలం గప్పి యప్పుడప్పు డరణ్యప్రాంతసస్యక్షేత్రంబుల రాత్రులు త్రోలుచుండును. క్షేత్రరక్షకులును విభావరిం బులికళాసంబులోనిదాని దూరమునుండి విలోకించి, చిత్తమున వ్యాఘ్ర మను భ్రమ గప్పి, యప్పుడ భయోత్కంపంబున డాయ నోడి, యూడనిఁబాడుదురు. కాఁబట్టి నిరంతరాయముగా నిచ్చలుఁ బచ్చగందని పయిరు కడుపార దొరకుచుంటం బట్టి, కఱవాఱ మేసి పోసరించి, యారాసభంబు యథేచ్ఛముగాఁ గ్రుమ్మరుచుండును. ఇట్టు కొంతకాలము కడచినపిమ్మట నొక్కనాఁడు, క్షేత్రస్వామి యొక్కఁడు ఱాగుండియవాఁడు తన పయిరు నిచ్చలుఁ బొలివోవుచుంటకు మనంబున దుఃఖించి, దూరము విచారించి, యెట్టకేలకు మనంబు గట్టిపఱుచుకొని, నెట్టన సాహసించి, దుర్గమం బగు ప్రయత్నంబునఁ బొలంబు సొచ్చి, ధూసరకంబళంబు మెయినిండం గప్పుకొని, యప్పొలంబునవలతటి నొకవృక్షంబు క్రీనీడ నధిజ్యశరాసనుండయి కనుమోసములేక పొంచి కూర్చుండి యుండెను. అప్పు డెప్పటియలవాటుచొప్పున ఖరంబు చేను చొచ్చి, యచ్చేరువ బూదివన్నియగొంగళిలో నున్న పొలముకాఁపును వే ఱొక్కగర్దభంబుగా వగచి, కాలపరిపాకం బగుటను వాని కభిముఖంబుగాఁ

గూయుచు డాయవచ్చెను. ఆకూఁత విని పొలముకాఁపు కలరూపు తెలిసి, దరహాసచంద్రికా సుందరవదనేందుండయి, "యీకిగ్గాడి గాడిదా యిన్నాళ్లును మాయందఱకన్నులను గప్పినది?" అని నిర్భయుంబుగ డాయఁబోయి, యాబాలేయము నవలీల నొక్కకోలం గూలనేసి, కృతాంత దర్శనంబునకుం బుచ్చి, కృతకార్యుండయి చని నాఁటఁబట్టి కరము సుఖంబడియుండె.

కావునఁ బలుకఁ బ్రల్లద మెప్పుడుం దప్పక గొప్పయొప్పమిఁ బుట్టించును. శ్రేయస్కాముం డది యుడిగి, యడఁగి మడఁగి యుండవలెను. అది యట్లుండె; తదనంతరవృత్తాంతంబు వినిపింపు మనిన, హంసంబునకు బకోటం బిట్లనియె.

అట్లు వాని పరుషభాషణంబులకు రోషించి యుద్ధసన్నద్ధుండనయి నిలిచిన నన్ను వీక్షించి, యాపక్షు లిట్లనియె. "ఓరీ! స్వామిద్రోహీ! యింటఁగుడిచి యింటివాసము లెన్నికయుడిన వడువున, మాదేశమునఁ గ్రుమ్మరుచు మాస్వామినే యాక్షేపింపఁ జొచ్చితివి. కావున, నీవు సద్యోపధార్హుండవు; పాపకర్ముండవు; నీయెడ నించుకయిన దయఁ జూడఁదగునె? కుడిచి కూర్చుండి యుబుసుపోక, నోరిక్రొవ్వున నింత తెచ్చుకొంటివి. చేసికొన్న దనుభవింపకతీఱదు. మమ్మెవరిఁగా జూచితివి? శౌర్యాలంకారుం డగు చిత్రవర్ణుని బంట్లను మమ్మెఱుంగవే? ఇప్పు డెట్టును నీప్రాణంబులు పుచ్చుకొనక విడువము. నిమిష మడిచిపడకుండ నిలువుము. నీవడుబాములు చూచెదవు." అనుచుం గవిసి, దురాగ్రహాగ్రస్తంబులై యాఖగంబులు నఖరముఖవిదారణంబుల బక్షతాడనమ్ముల నన్ను నొంచి, మఱియు నిట్లనియె. మీరాజు మరాళంబు మిగుల మెత్తనివాఁడు. అట్టివానికి రాజ్యాధికారపూజ్యత యొక్కడిది? సంతతక్షముండైనవానిం గని, భృత్యులు

వెలిపక యెల్లిదంబుగఁ జూతురు. క్షమా తేజంబు లాయాయి యెడలఁ బ్రయోగించుట రాజధర్మంబు అట్టిరాజే ప్రజానురంజకుం డగును. సంతత తేజుం డగుటయు శ్రేయంబు గాదు. తేజంబు కడుఁజూపిన వాని నతిక్రూరుగా భావించి, వానిపొత్తు నహిపొత్తుగా నెంతురు. కావున, నిలాపాలనంబుఁ బూనువాఁ డవసరోచితంబుగ క్షమా తేజంబులు రెండును వెలయించుచు, వీరశాంతాదిగుణంబుల, నరఘూసమాశ్రిత మధుకోశంబు చందంబున సధృష్యుండును నభిగమ్యుండును నయి చూపట్టవలెను. ఏకాంతమృదునగు వాఁడు కరస్థమగు నర్థము నేని దక్కించుకొన సమర్థుండు గాఁడనఁ, బ్రజాపాలనదక్షుండయి రాజ్య భారంబు భరియింప నెట్లు శక్తుం డగును? అప్పాలఁ బడియుండు తెలి పిట్టయా రాజనామంబుఁ దాల్ప నర్హుండు? దానిఁ బూనువాఁ డెంతటి వాఁడు కావలెను? అట్టి దుర్బలుని పాదసేవకుండవయి నీ వేమిభాగ్య మనుభవించితి వని, నిక్కంపు హితుండవుఁబోలె మా కీ వెడబుద్ధులు గఱపవచ్చితివి? లోకమున నెవ్వారైనఁ బ్రబలునిం జేపట్టుదురు! గాని దుర్బలునిపొంతలం బోనైన నొల్లరు. ఆశ్రయించినను, ఫల చ్ఛాయాసమన్వితం బగు మహావృక్షమునే యాశ్రయింపవలెను. ఒక వేళ దైవికంబుగ ఫలంబులు లభింపకపోయినను, ననివార్యంబగు దానినీడ నేఁడు మాపనోపునె? సింహప్రసాదంబున నజంబును వనం బున నిర్భయంబుగఁ జరియించుటఁ గానమె? అట్ల, ప్రబలులం జేరినలాఘవాన్వితునకును గౌరవం బబ్బును? ద్వేష్యులును సర్వజగ న్మాన్యు లగుదురు; ఇఁక నార్యులు ప్రశంసనీయు లగుదురని యొగ్గ డింప నేల? ఎప్పుడును హీనుని పాత్రము చేరరాదు. చేరినచో, మునుగల గౌరవము నైతము పోవును. శౌండికకరంబున నున్న పాల ముంత నేని కల్లుముంతయే యందురు. నీచసేవ కేవలము శ్వవృత్తి

పడిన యాయాసం బెల్ల నిష్ఫలం బగుటయు కాక, దాన మనోభీప్సితం బెవ్వుడును సఫలంబు కాదు. హీనమానవదాశ్రయులకుం గొన్ని యువ సరంబుల దొసంగులును బొసంగుఁ; అట్టివారి జన్మంబు లెన్నఁడును దుఃఖభాజనంబు లగును. ఎప్పుడైనఁ దప్పిదారి, యించుక యభీష్టఫల సిద్ధి యయిన నది తుదముట్టనేరదు. అల్పజలాశయంబుఁ జేరిన విసా రంబునట్టుల, యల్పు నాశ్రయించువాఁడును వానితోడన తీఱును; అట్లు తీరకమున్నను, నాగండకమున కెట్లు నానికి నట్లు గండములు మెండుగా నుండును. అల్పులతో క్షణమాత్రంబును నిలువను, సం భాషింపను, బోలదు. సజ్జనసాంగత్యంబున సర్వార్థసిద్ధులంబోలె, దుర్జనసంగమంబున సకలానర్థములును ప్రాప్తము లగును. ఆధారా ధేయభావంబునంజేసి యాదర్శంబున ద్విరదం బన్నువయయి కనుపట్టు నటుల, యలంతులఁ జేరినవలంతులును నలంతులయి కానఁబడుదురు. కాన, హీనసేవ యావంతయుఁ గర్తవ్యంబుగాదు. పొట్టకయి యట్టి హీనుని కాళ్ళుపట్టుకొని, కష్టపుజీవనము జీవించుటకంటె, మానవంతు నకు నిశ్చంచలం బగు నిశ్చయంబున నడవిలో నుండి, వన్యాహారం బుల సుఖముగాఁ గాలము గడపుట సర్వలోక సమ్మతమైన పక్షము; లేదా, కీర్తిధను నొక్కనిపాదభక్తుఁడ నని పేరుపెట్టుకొని, తక్కువ పాటులేక బ్రతుకుట యంతకంటె నుత్తమపక్షము. మఱియు లోక ములో రాజునాశ్రయించుట, కష్టకాలంబులఁ దనకాతం డసాయం బులవలనం బాపి కాపాడునని గదా? అట్టిరక్షణ మా రాజువలనం గలుగకపోయెనా, వానితోడి ప్రయోజన మేమి? అట్టి పరివృఢుండు లేకపోయినను, వ్యపదేశంబుననైన బ్రతుకవచ్చును. తొల్లి శశ ములు వ్యపదేశంబునంగాదే, యభిమతార్థసిద్ధిఁ బడసి నితాంత సౌఖ్యం బనుభవించె? ఆకథ ససాకల్యముగా వినిపించెదము వినుము.

పూర్వ మొకప్పు డవగ్రహానిగ్రహంబు సంభవించి, జలాశయంబు లెల్ల జలశూన్యంబు లైన, దైన్యంబున గహనంబునం గల మతంగజనివహంబులు యూథనాథు పాలికిం బోయి, నకరుణంబుగా నిట్లనియె. "స్వామీ! యేమని చెప్పుదుము? ఈనికటంబున మే మజస్రంబును స్నానపానంబులు సేయుతటిని, యీ యేటివఱపుచే నిదాఘుండగుడుఁ బ్రబలాతపతాపంబున జంబాలమాత్రావశిష్టం బయ్యె. అల్ప కాసారంబులగతి తడవ నేల? తావకచరణసేవకుల ముగాఁ గాఁజాలియు, ననతిక్రమణీయం బగుమాయభాగ్యంబుకతం బునఁ దృష్ణాతిరేకంబున మాకిట్లాకులపాటు పాటిలవలసిన కాలంబు సంప్రాప్తమయ్యెను. ఇట్టిదుష్కాలంబు ప్రాప్తమగునని కల నేనిం దలఁచి యెఱుంగము. ఏకాలమున నేమివచ్చునో యెవ్వఁ డెఱుఁగును? ఆహా! కాలంబుఁ బోలుదానిఁ, గాలంబుఁ దక్క నింకొక్క దానిం గానము గదా? ఇత్తఱి మమ్ము భవదీయప్రసాదోపజీవుల నీపిపాసం గాసిలకుండ నేది, యీ బారిఁ గడవఁబెట్ట దేవరచరణంబులుదక్క నన్యంబు శరణంబుఁ గానము. మేమందఱము మామనఃపరితాపంబు నివేదించి, దేవరకృప నాశ్రయింప వచ్చితిమి. వేళంబ దీనికిం దగిన నదుపాయంబు చింతింప వలయు. అనన్యగతికులమగు మమ్మింక ముంచినం దేల్చినను దేవరదేభారము." అని యూరకున్న, యూథనాయకుండును సంక్షుభితం బగుహృదయంబునఁ, గార్యభారమగ్నుండై కొంతొకవడిచింతించి, యొక్కజంఘాలునింబిలిచి, నీవిప్పుడతిత్వరితగతిం బోయి, "యీకుఱంగల నెందైన మధురశంబరపూరితం బగుసరో వరం బారసి, మాకడనున్నట్లు చనుదెమ్ము. అట్లు సేయఁబ్రాలుమాలి యూరకరాక, నీయనువర్గంబులపోక సుమీ." అని పంచిన, వాఁడును వినయునయ భయంబులు హృదయంబునం గదుర, జేనియానతిని శిరసా

వహించి తత్క్షణంబునఁ గదలి మనోవేగముతో నేగి, విపినం బెల్ల వెదకి, తుద కచ్చేరువ నొక్కమడుపు పొడగని, హర్షోత్కర్షంబునఁ బఱతెంచి, యూథపతి కిట్లనియె. "దేవా! సేవకుం డీవనమధ్యంబున నిర్మలజలపూర్ణహ్రదం బొక్కటిచూచి, యిదిగో సఫలప్రయత్నుఁ డయి వచ్చె; ఇంక భృత్యులతోడఁ గూడి దేవర విచ్చేయ నవసరంబు. మనవారెల్ల నాప్యాయనంబుగఁ బానీయంబులు గ్రోలఁ గాంచిరి." అన; సామజస్వామియు, గడుఁ బ్రమోదించి, యతని నభినందించి, గజవ్రజంబుల వెంటఁబెట్టుకొని మడుపుకడకు నడచి, జలమ్ముల డిగి, తోయమ్ము లాకంఠమ్ముగఁ గ్రోలి, కంఠదఘ్నమ్ము లగునంబువులం దేలి, యోలలాడం దొడంగెను. అప్పుడు, యాతాయాతగజవ్రాత పదతలాఘాతమ్ములం జదిసి సమసినశశకవిసరమ్ముల నాలోకించి, శోకానలసంతప్తస్వాంతుండయి, శశకేంద్రునిమంత్రి రోమకర్ణుఁడు బెగ్గలంబగ్గలింపరోజుచుఁ బారుతెంచి, నిజాధీశ్వరునిశిలీముఖునిఁ గాంచి, వినయవినమితోత్తమాంగుండయి నమస్కరించి, తమవారికిఁ బాటిల్లిన ముప్పు చెప్పఁబోయి, డగ్గుత్తికపడి, కొంతవడియూరకుండి, యెట్టకేలకు నెలుంగు తెచ్చుకొనియిట్లనియె "దేవరవారుకంటిరో కానరో కాని, గజవిసరములచే మనశశములకుం బ్రళయము ప్రాప్త మయ్యెను.—

అనుడు, నాదారుణ భాషణము శ్రవణములం దూఱి హృదయదారణము గావింపఁ, గరగుప్తకర్ణుండై 'హరిహరీ' యని కన్నులు మూసికొని, కొంతసేపు చిత్రాయమానగాత్రుండయి ఱిచ్చవడి యుండి, మంత్రిప్రయత్నంబునం దెలిసి, దీర్ఘనిశ్వాసపురస్సరముగా నలుదెసలుం జూచి, యల్లన లేచివచ్చి, కార్యచింతాపరత్వమున నమాత్యులంగని శిలీముఖుండిట్లనియె. "మంత్రులారా! యీ యేఁడు వేసవివేడిమిఁ బోఁడిమిచెడి, యెల్లవంకలవంక లింకంబాఱిన, మీఱిన

దగ వెల్లిదమున నుల్లములు పల్లటిల్ల, వదనములు వెఱువట్లువట్ట, వేదండతండములు నడగొండపిండువడువున వెడలి, పుడమి యీనిన చందమున నెల్లెడలఁ దామ యయి, మెండుకొని యున్నవి. ఇప్పుడు వాసియడుగుల యడుగుసం బడి మడిసిన మనచెవులపిల్లులసుద్ది వినిన యప్పటినుండి నాయుల్లము పెల్లు తల్లడిల్లుచున్నది. పిపాసాపరాయత్త చిత్తము లగు నీమత్తదంతావళసంతానముల నశ్రాంతము నంబుపానార్థము వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండ, నిచ్చితిమేని, యచిరకాలమున మన కులంబెల్లఁ బ్రాణములు గోలు వోయి, నామమాత్రావశేషం బయి యుండవలసి వచ్చును. ఇప్పటికే కించిదూనముగాఁ బొలిసి, పారావారమ్మఁ బురుడించుబలంగమ్మ గొప్పదాకృతి యయ్యె. ఇంకఁ దడసినఁ, గార్యంబు తప్పును. బలహీనులము కావున, మనకు వాని మాఱుకొనుపాటిబలిమిలేదు. ఏమిసేయువారము? ఎట్లయిన నీవారణంబులబారికిం దగు ప్రతీకారంబు సత్వరంబుగ నారయుం డను." అన, శోకవిస్మయపరీతస్వాంతులయి యెద్దియుం దోఁచక, మంత్రులన్యోన్యముఖావలోకనంబులు సేయుచు, మన కియ్యెడ దైవంబకాని వేఱొండు శరణంబు లేదని వగగూరి, మొగంబులు తెలివితప్పి యుండ, నాదర వినయసంభ్రమంబులు ముప్పిరిగొన నాతత్రి విజయుం డను ముసలి కుందేలు శిలీముఖున కిట్లనియె. "ఓమహాప్రభూ! దేవరదివ్యచిత్తంబున నిది యొకపనిగా నెంచి చింతింపవలదు. దేవరదయ గలుగ, నా కీయమిత్రుల నోర్చు టెంతపని? లోకంబునఁ బ్రజ్ఞాసాధ్యంబులు కాని కార్యంబు లేవియు లేవు. దేహబలంబు లేనివాఁడయ్యు, శేముషీమంతుం డెంతఘనకార్యంబు నైనఁ దృణప్రాయంబుగ నిర్వహింప సమర్థుండై యుండును. దేశకాలజ్ఞులమై యనారతము దేవరయోలగంబునం గొలువుసేయుమముబోఁటివారి కీనాగమ్ములఁ దోలఁగఁ

ద్రోలుట యొకదుష్కరము గాదు. స్వామి కనుగిఱిపినం జాల వలినవారిని యోగబలంబున, నశ్రమంబున నెంతటికార్యంబు నైన ననివార్యంబుగా సాధించుకొని, నీలెంకలలెంక రాఁగలండు.” అని యనిపించుకొని చనువాఁడయి యాజ్ఞయే యనఁ గుందేళ్ళరాయం డును నాతనిఁ బ్రీతిశీతలంబగు నాలోకనంబునం జూచుచు, నంగీకార పిశునమందహాసనకందళసుందరం బగు మొగంబు వంకించి, “సరగ సరిగి కర్జంబు సఫలంబు చేసికొని రమ్ము. నీతలంపునకు దైవం బను కూలం బయ్యెడు” మని దీవించిన, ‘మహాప్రసాదం’ బని పనివిని, మార్గంబున నిట్లు చింతించెను.—ఆదంతిరాజు మహాజంతువు; నేను గడు నల్పజంతువను. ఆగౌరుం డారసించి నా కెట్లు మాటలాడఁ దలకూడును? తలకూడెఁబో, కార్యసంఘటనం బెట్లు సాధ్యమగును? నే నందని మ్రానిపండ్లు గోయం దలపెట్టితి. నాకోరిక యీడేఱునో యీడేఱదో గదా? — అని చింతాడోలాయమానమానసుండయి, కడకుఁ బరమోపాయంబొక్కటి బుద్ధికిం దవిలినఁ జక్కఁగాఁ బరికించి, యది మనసునకు సరిపడ్డ తరువాతఁ గదలిపోయి, ‘స్పృశించుచునె ద్విపంబును, నాఘ్రాణించుచునె యురగంబును, పాలించుచునె నృపాలుండును, నవ్వుచునె దుర్జనుండును, హింసింతు’ రని విచక్షణులు పలుకుదురు.—కాన, నేనీనగాగ్ర మెక్కి కరిరాజుతో ముచ్చటించెద నని నిశ్చయించి, వేగ నాగిరిశృంగం బధిరోహించి, రాగమనంబు ప్రతీక్షించుచుండె. ఆపగిదిం గొంతతడ వాతనిరాక కెదురుచూచుచుండి, దంతినాయకునితో మదమున కేతెంచి పానీయంబులు గ్రోలి మరల యిరవున కరుగుచున్న వానితోఁ గొండ కొమ్మున నుండి యిట్లనియె. ‘ఓ మాతంగపుంగవా! నీకు సమస్తంబును శస్తంబగుఁగాక! ముహూర్తమాత్రంబు నిలిచి, నావచనంబులు విని పొమ్ము”

నావిని యాపలుగొమ్మల మొగమ్ములతోడు మొగమ్మెత్తి చూచి, "నీవెవ్వఁడవు? మాతోడ నేమికార్యము గలిగి మాటలాడ వచ్చితివి? కాలవిలంబనంబు సేయక నీయుదంతం బంతయు నొకటి రెండు మాటల నుడువుము" అనిన, విజయుం డిట్లనియె. "ఎవ్వని పేరు విన్న సహిత చక్రంబులు నిచ్చనుఁ దల్లడిల్లుచుండు, నాకు వలన్నైకాధినాథుండగు రాజుదూతను నేను; దూత యయినవాఁడు విరోధి యనిరోధ క్రోధంబునఁ గృపాణపాణి యయి ప్రాణంబులుగొన గమకించుచున్న నైనఁ, బ్రాసంబు వాసివాయోడక యథార్థంబె వచియింప వలయుం గాన, నానిశానాథుండు తానుగ నీతోడ నాడుమని నాకుం గఱపి పుత్తెంచిన వార్తలు కొన్నిగలవు: వచించెద. వాని సావధానముతో నవధరింపుము.—మదీయాజ్ఞాపరిపాలితం బగుటంజేసి, యీసరోవరం బెట్టి భీమబలులును నాయనుమతంబు వడయక కదియ శంకింతురు. మీరు నన్నుఁ బూరికింగొనక, నేటితే పోట లేక యీకొలను సొచ్చి, కలగుండు వఱచితిరి. అంతియకాక, పథంబున నస్మదీయ పాదభక్తుల శశంబులనేకంబులరూపుమాపి, నాయెడ మహాపరాధంబుగావించితిరి. బుద్ధిగలిగిబ్రదుకఁదలంతురేని, యీక్షణంబ మడుంగువిడిచియొండుకడకు నడచునది. ఇదిమొదలెన్నండును నామదలఁగొనక కొలఁకుఁ జొరకుండునది. ఎఱిఁగి యెఱుఁగములంజేసి, మీరింతదనుకంజేసిన నేరంబు సైరించితి. మురదు నాపనుపుచేసి, మొక్కలంబు మాని ప్రాణంబులు గాచికొండు. అట్లుగాక యింకను మదాంధకారంబునఁ గన్నుగానక మదీయాజ్ఞోల్లంఘనంబుఁ గావింపఁ బొలుపడుదురేని, మిమ్ముందఱ నస్మదీయప్రతాపానలంబున కొక్కటఁ బూర్ణాహుతిఁ జేసెద. మీఁద మీకుంబోలినగతిఁ జూచుకొండు.—అని రోషాతిభీషణుండయి, సంవర్త సమయభీషణ హుతాశనకీలపోలిక మండిపడుచున్న వాఁడు. కాలాతి

పాతంబుగాకుండఁ, బరమకృపానిరతుం డగు హిమకరుని శరణుసొచ్చి, తదనుగ్రహంబునకు భాజనంబ వగుము. ఆతనియానతి మన కందఱకు నవిలంఘనీయము. మీకుఁ బ్రాణములు చేఁ దగునేని, యాయనయాజ్ఞ నన్యథాకరించునది.” అనుడు, దంభోళిపాతతుల్యంబు లగు నావాక్యముల హృదయంబు వగిలి, బెగడు గదిరి, కంపంబు సర్వాంగీణంబై యొలయ, వివశం బగు డెందంబు నెట్టకేలకు నూలుకొల్పి, గద్గదిక నెలుంగు దగులువడఁ గుంజరపతి చెవులపోతుం గని యిట్లనియె. “క్షుద్రులము మే మామహామహుని కోపంబున కెంతవారము! తనయు లెం దయిన బుద్ధిదోషమున నెదురుపడి యాజ్ఞ మిగిలినఁ, దండ్రి యది మనసునఁ బెట్టునే? ఆశీతాంశునకు బుధుఁడొకఁడును మే మొకరముఁ గాము. మే మజ్ఞానకృతంబున మీ మాన్యయానపెట్టి కడునవజ్ఞఁ జేసితిమి. మాచేసినయావ్యతిక్రమమ్ము క్షమియింప నీవే మామారుగా క్షపాకరుం బ్రార్థింపుము. ముందెప్పుడు నీతటాకంబు చెంతలం జేరము. దీనిం బ్రాణభయమునం బలుకు కార్యవశంపు మాటనుగాఁ బాటింపఁబోకుము. ఏనిన్ని మాటలవాఁడంగాను. ఇంక నీపలుకుఁ ద్రోచిన, నీపాదములకుం దప్పినవార మగుదుము. మీరాజు సమ్ముఖమ్మున మామీఁద దయ పుట్టునట్టుగా నెట్టు ప్రసంగించెదవో నీదేభారము. మదీయవిజ్ఞాపనము విని వాజ్మాత్రంబున నీవు మాకీ యుపకారము తప్పక చేయవలయును. మఱవకుమీ పోయివత్తుము.” అనిన, శశకం బిట్లనియె. “ఓయూథనాథా! మానాథుం డగు సుధాంశుండు సన్మార్గవర్తి; దయాసుధానిధి; శరణాగతభరణైకబిరుదాంకుండు; భక్తు లెంతలెంతలు తప్పులు చేసినను, ననుతాప పడిరేని నేరము లెన్నిక మన్నించును. తలం కొందకుము. నీవారును నీవును గావించిన యవగడంబు లెల్ల నిస్సంశయముగా లోఁగొనును. ఈ

సగోలలామం బాయన పేరనె చంద్రసరస్సునాఁ బరఁగు చున్నది. మ మ్మాతండు దీనికిం గావలిపెట్ట, నిచ్చోట నున్నవారము. మే మందఱ మాయనభృత్యులము. ఆదయాళుండు మ మ్మనవరతము హితప్రాణంబులుగాఁ జూచుకొని, పుత్రవాత్సల్యంబునం బ్రోచు చుండును. శశంబులం గలిగి యుంటనే, యాశశధరునకు శశి యను నామము జగమునఁ బ్రథితం బయ్యె. ఇప్పు డాతం డతిదూరం బగు గగనపథంబున వర్తించు చుండును. మన కాప్రదేశంబు బహుతర ప్రయాసగమ్యంబు. ఆతఁ డెడపదడప నీమడుగునకు వచ్చి చూచి పోవుచుండును. ఈనిశాసమయమున నీసరోవరంబునకు విజయము చేయఁ గలవాఁడు. సమ్ముఖమున రాయబార మేటికి ? అప్పు డాతని పాదసందర్శనంబు చేసికొని, మీయపరాధంబు సర్వంబును నివేదించి తదీయానుగ్రహంబు వడసి, చనుటమంచిది. అందాఁక నిందు నిలు వుము.'' అని, యొడఁబఱిచి, ప్రొద్దు వాలినపిమ్మట గజరాజును వెంటఁ బెట్టుకొనిపోయి, సంజవేళకు జలాశయంబు జేరి, కొలనిజలంబుల ననిలవశంబునం గదలుచరుణంబగు నిశాకరప్రతిబింబంబుఁ జూపి, యిట్లనియె. "అదె చూడుము. కుముదబాంధవుండు క్రోధరసం బుట్టి పడ నెట్లు కోపప్రకంపమానాంగుఁ డయి యున్నవాఁడో. ఇది నీవు సంభాషింప నవసరంబుగాదు. కినుక తీఱిన వెనుక సమయము చూచి, నీచందం బీచందమామకువిన్నవించి, నీదెసఁబ్రసన్నహృదయుం గావించెద. ఇక్కడ నీవు మఱేమియుఁ ద్రవ్వక, గ్రక్కున మ్రొక్కి నీయిక్కకుం జనుము. కడమపని నామీఁద విడువుము.'' అని సమ యోచితముగాఁ బలికి యేనుఁగును మ్రొక్కించి వీడుకొలిపి, విజయుం డును దనజన్మంబు సఫలంబయ్యెఁగదా యని యులరి, వికసన్ముఖుం డయి చని, శిలీముఖమునకు నమస్కరింపుడుఁ, గార్యనివేదనం బొన

రించునంతకు మ్లానవనంబు పట్టఁజాలక, విస్మయసూచనలోచనగోచులు నిట్టవోడువ నిట్లనియె. “కార్యము గోట మీటుకొనివచ్చుట నీకుఖ విశానంబె చెప్పక చెప్పుచున్నది. అమోఘసంకల్పుండవు? నీతలం పెన్నఁడయినఁ బొల్లగునే? నీయంతటిహితుండు కలుగంబట్టి కదా, నేఁడు మే మందఱము మృత్యువక్త్రగతులముగాక, బ్రతుకు గంటిమి. నీఋణంబు మేము పదివేలజన్మంబు లెత్తి యయిన నీఁగఁగలమె?” అని మఱియు బహువిధంబుల నాతనివిన్నాణంబుఁ బ్రశంసించుచుండ, రాజున కభిముఖుం డయి విజయుండు సవినయంబుగా నిట్లనియె. “ఆశ్రితపక్షముచే దేవర యిట్లానతిచ్చెదరు, గాని నిక్కంబునకు దేవరప్రశంససేయఁ దగినంత శక్తియుక్తుండను గాను. అనామకుల మగుమాదృశులకును, బ్రశంసకు నెంతదూరము? ఒకవేళ నాకట్టి శక్తిగలిగిన, నదియు మీ సేవవలననే కదా? దేవరయాజ్ఞ కన్యధాత్వం బెలగలుగును? కార్యంబు పండించుకొని వచ్చితి.” అని తనవృత్తాంతం బాద్యంతంబును విజ్ఞాపనం బొనరించి, పారితోషికంబు వడసి, విజయుం డపరిమిత సంతోషంబునం బొదలియుండె. అది దొరంకొని లంబ కర్ణంబులెల్ల నతివేల సముద్రమ్మునం దేలుచు, సుఖంబు పడియుండె. కావున, రాజు లేకున్నను నెపమ్ము వెట్టియయిన సుఖంపవచ్చును.

అనుడుఁ దదీయ వచనశ్రవణానంతరంబున సుద్దీపితం బగు పాటోపంబు లోలోపలన యడంచుకొనుచు, మనోవికారం బేమియుఁ దోఁపనీక, నేనిట్లంటిని. “ఆర్యజనమిత్రుండగు నా హంసకుల పవిత్రుండు వీరాధివీరుండు; నిజప్రతాపదీపాంకురనిరస్తసమస్తవైరివీర దుర్వారగర్వాంధకారుండు; విక్రమాఢ్యు నొరు నాతనిఁ జెప్పి చెప్పవలెను; పిఱికితనం బాయన యున్న యూరనైన లేదు; ఆతం డించుక కాలు గదిపెనేని, భువనంబులెల్ల నలలనాడుచుండును. ఊబుసుపోకకు

మీ రూరక పుట్టనిబొట్టెలకుం బేళ్ళు పెట్టెదరుగాని, యాతండు నలుపో తెలుపో, యెఱుంగరు. భవాదృశులు ప్రాజ్ఞులే యిట్లు భావ్యంబులు కానిపలుకులు పలుకుచుండ, నింక నజ్ఞులగతి యేమనవచ్చును? పరాక్రమగుణంబున నాతం డొక్క కర్పూరద్వీపంబునకే కాదు, త్రిలోకాధిపత్యమునకైనం దగినవాఁడు. ఇంక నాతనిం బేరుగ్రుచ్చి యేమైన నన్న, నపచారం బగును. మీప్రల్లదంబు లుడిగి యూరకుండుండు." అన, నాయండజంబులు మండిపడి, నన్నుఁ దెగటార్పఁ గృతనిశ్చయంబు లయి, తమఱేని యెఱుకమీఁద మఱి పరిమార్చు తలంపునఁ బెడఱెక్కలు విఱిచికట్టి, కొట్టి కంఠగతప్రాణుం గావించి, హతదంష్ట్రమహాభుజంగంబుభంగి రోఁజుచున్న నన్నుఁ బ్రసభాచరణంబున దుష్టభూయిష్ఠం బగుసభాస్థలికిం గొనిపోయి, తమ రాజు ముందఱఁ బెట్టి, సభాస్తారు లందఱు విన నిట్లనియె. "స్వామీ! యేము భవదాజ్ఞాధీనకృత్యులముగాన, నెఱిఁగినయర్థము చెప్పక కప్పిపుచ్చి మాయం తన యొకటి చేయుట భృత్యధర్మంబు గాదని, యీమత్తునివృత్తంబు దేవరకు నివేదించి భవదుక్తమార్గంబున నడవఁ జనుదెంచితిమి. ఈముక్కలీఁడు, సమయుటకు సమయంబై, యుచితానుచితవివేకంబు లేక, ధర్మస్వరూపుల రగుదేవరయెడఁ గొడిములు గడియింపఁ దొడఁగినవాఁడు. "అన్యదోషకారి తనకిల్బిషంబునఁ దానెకాలిపోవు; చచ్చినవానిఁ జంపనేల? యనరాదు ఒకప్పుడు దైవంబును దోసకారులకే తోడు చూపును. ఈమూర్ఖబకంబు మనసీమం దిరుగుచుఁ దేకువ మాలి, యేలినవారిపాదంబులనె యధిక్షేపించుచుఁ, బలుకరానిపలుకు లెల్లం బలికె. కావున, నీబకాధముం డవశ్యవధ్యుం డయ్యెను. కలహాశీలుండగు నీతనిఁ బొలియింప మేము సంజాతనిశ్చయులమై యున్న

వారము. ముఖ్య పొడువఁగా లేనిముంగోప నుదిగొన్న(ది) వీనిమొద
లేశంబును దయ తలంపవలదు. ఆజ్ఞయైన వీనిఁ గడ తేర్చెదము.' అని
యున్నియు నేకవాక్యతగాఁ బలికిన నాలించి, నాని వారించి, భయా
ధీనమానసుండనై మాఱుమొగముపెట్టి వజవజ వడఁకుచున్న నన్నుఁ
గరుణాతరంగితాపాంగుండై కాంచుచుఁ, చిత్రవర్ణుండు 'ఏఁ డెవఁడు? ఏ
దేశమునుండి వచ్చుచున్నవాఁడు? తెలుపుఁడు.' అన, నవి యు 'హిరణ్య
గర్భుండను రాజహంసంబు, వనుచకుండఁట; కర్పూరద్వీపమునుండి
వచ్చినవాఁడు' అని విన్నవించుసమయంబున, బరిసరవర్తి యగునా
శిఖండిప్రకాండునిమంత్రి దూరదర్శియనుగ్రద్ధ నన్నుపలక్షించి, 'మీ
యధ్యక్షుని సమక్షంబున ముఖ్యామాత్యుఁ డేవాఁడు?' అని యడిగిన,
నేనిట్లు చెప్పితిని. "వివిధవిద్యావిశారదుండగు సర్వజ్ఞనామక చక్ర
వాకప్రశస్తుండు. ఆతండునర్వధర్మములను మూలముట్టుగ నెఱుఁగును;
సత్య శౌచాది సద్గుణ గరిష్ఠుండు; స్వదేశసంభవుండును, ఉపధా
శుచియు, అఖిలార్థసంవేదియు, అభ్యస్తసమస్త వ్యవహారుండును,
సుప్రసిద్ధుండును, సర్వజనసమ్మతుండును, ధైర్య శౌర్య ధుర్యుండును,
ప్రతిభావంతుండును, ధర్మాధర్మ విశారదుండును, స్వామికార్యైక
తత్పరుండును, నగువాఁడు మంత్రిపదంబున కర్హుఁ డని నీతిశాస్త్ర
వేత్తలు చెప్పుదురు. దైవానుగ్రహంబున నీసకలసద్గుణములును
నాజక్కవదొరయందుఁ బొందుపడియున్నవి.' అని చెప్పునవసరంబున,
నాయాస్థానంబుననున్న యరుణముఖుం డనుకీరంబు మయూరరాజున
కిట్లనియె. "దేవా! యవధరింపుము. కర్పూరద్వీప ప్రముఖాంతరీపంబు
లెల్ల నీజంబూద్వీపాంతర్గతలఘుద్వీపంబులె కావున, నాకర్పూరపు
దీవియు దేవరవారిద యయియుండును. దాన, నామానసౌకస్స్వామియు
నానుగాదనక స్వామియానకు లోనై మెలఁగఁదగినవాఁడు. నేఁ

డాదిగా నేఁడేఁడును దేవర కరిపెట్ట నాజ్ఞాపింప, హిరణ్యగర్భునిపాలి కొక్కవేగరిని వేగఁ బుచ్చుట ప్రధానానుష్ఠేయమైన కార్యము. వీతిహోత్రుండు కాష్ఠంబులఁ దృప్తి పొందనిచందంబున, భూకాంతుండు రాజ్యంబునఁ దనివినక యుండవలెను. అసంతుష్టుం డగు భూసురునట్లు, సంతుష్టుండగు పార్థివుండును జెడును. కావున, మహీకాంతుండు సంతతోత్సాహవంతుండై, యార్జవంబునంగాని, యనార్జవంబునంగాని, దుర్జయులగుపగఱ నిర్జింపవలయును. అంతియగాక, వేఱొక్క ధర్మసూక్ష్మతగలదు; సావధానమతివై యాకర్ణింపుము. 'రాజ్యంబు వీరభోజ్యంబు' అని ధర్మశాస్త్రమర్మపారగులు వచింతురు. కాన, సముచితసైన్యసమన్వితులరై కదలి, దేవర చేవ మెయి వాదీవి నావరించుట యర్హకృత్యము. అతండు మంచిమాటలం జక్కఁబడెనేని మేలయ్యెడు. అట్లుగాక, కాదు కూడదని దేవర పలుకు సేయక యవధీరణము చేసెనేనిఁ దత్ఫలం బాతండు చేసేతం గుడువఁగలాఁడు. మఱియు ప్రార్థనాభంగంబు సేయక, యొకదూతం బనిచి యెదిరిహృదయం బెఱుంగుట యపరిహార్యకార్యంబు.' అనిన వికాసహాస భాసురాననుండై, చంద్రకీంద్రుండును. "అవు; అది కార్యంబు" అని తలయూఁచె. ఔరా; 'రాజ్యమదాంధుండును, బాలుండును, ధనగర్వితుండును, నున్మదుండును, శక్యాశక్యవిచారంబు సేయక యలభ్యంబుల లభ్యంబులఁగాఁ దలంతు' రనుకోవిదులపలుకుల కేల యన్యథాత్వంబు గలుగును? రాజ్యలోభంబెకదా, యీ దుర్విచారంబులకెల్ల మూలంబు. కోటరస్థానలంబు కుజంబుంబోలె, హృదయస్థతృష్ణానలంబు మనుజు దగ్ధంబుచేయును. ఆశయే సర్వానర్థంబులకు నాకరంబు. అట్టియాశను దిగనాడి, ప్రాప్తలాభముదితహృదయుండై యుండువాఁడె కృతార్థతముండు. అప్పుడు దేవర

యక్షీణ ర్ణవక్తృతావిశేషంబు తలంచి, నాకింకొకతనువు లొల్లరొకో యనుబుద్ధి జనించె. అది యట్టుండ నిమ్ము. ఆ విషోపమంబు లగు దుష్టాలాపంబులు మనస్తాపంబు సేయ, నన్ను నేన యుపశమించుకొని, రాజువంక మరలి "నే నొక్కటి విన్నవించెద; కోపంబు లేదుగదా' యని హెచ్చరించి. యాయన వే లేదనిపించుకొని, మితహితోక్తుల నిట్లంటిని. "లోకంబున నెందైన నొరుల సొమ్ములు రమ్మన్న వచ్చునె? ఏల, యఘటనాశంబగు కార్యంబునందు, నిరర్థకప్రయాసంబు వడియెదరు? చెప్పినీవంగొర వేళఁ జెప్పినను, వినెడువారికైన వివేక ముండవలెనుగదా! అట్లుగాక, 'దున్న యీనినదన, దూడను గట్టుమన్న' మతివస యుక్తి రచ్చకెక్కంగాని, దాన నభిమతకార్యకరణంబు చేకూఱనేగదు. అఖిలవిదుండవు; నీవెఱుంగనిధర్మాధర్మంబులు గలవే? దుర్దాంతరిపుగణహరణపరిణతుం డగుహిరణ్యగర్భుండు, వారువీరుంబోలెనవ వినితలంప వలదు. విక్రమంబున నాతం డతిలోకుం డని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని, పిమ్మట నొక్కత్రోవ త్రొక్కుము. కాలనియోగప్రేరితుండై, నిజజీవితనిస్పృహత్వంబునఁ గడువ్రాఁదఁదీఱఁ బ్రేలినయంతనె రాజ్యంబు రాఁబోదు. మదిమదినుండి, యేల నిర్నిమిత్తంబ చెట్టుగొట్టి పై వేసికొనెదరు? తదీయప్రభావం బెంతవారికి నపరిభావ్యంబు. మీయూనూపంతంబు లెల్లఁ దదీయభ్రూభంగపర్యంతంబులుగాని, యామూలాదం జెల్లవు. ఆతనికడవారును నుగ్రగణతోవిదులు; మీమురభిమానంబు మాని, మాయొడయనిం గడవ నాడక, ప్రాణపరిత్రాణంబు చేసికొండు. లోకంబున వచనమాత్రంబునన యాధిపత్యంబు సిద్ధించునేని, మత్ప్రభుం డగుహిరణ్యగర్భునకును నీనేరిసుదీవియందు సామ్యంబు గలదనవచ్చును. ఈ చప్పిడిమాటలఁగోడ నేను ప్రయో

జనము? ఈచాలెడువారికెల్ల నోరికి మాఱు లేదుగనుక, నేలినవా మెఱమెచ్చునకై యోలగంబున వలసినట్టెల్ల వదరవచ్చుంగాని, తవ దుర్వ్యవసాయంబునఁ గార్యపాకంబు తప్పి, స్వామి కొక్కటియొప్పవి వచ్చినప్పుడు దానికిం దగుప్రతీకారంబుఁ గానక, విస్మయపరీతచే స్కులై మిన్నుచూచుటదక్క నొక్కటి శక్యంబుగాదు. చిత్రవర్ణునక మాకర్పూరద్వీపమునఁ బ్రాజ్యరాజ్యాధికారంబు గలదో, హిరణ్య గర్భునకు మీతోలుదీవిని నైజదౌరతనంబు గలదో, యెట్లు నిర్ణయిం నగును?'' అనినఁ జిఱునవ్వునవ్వి యవ్విషధరభుగ్వల్లభుం డిట్లనియె "త్వరయేల? యుద్ధంబునని యెల్లయర్థంబులును నిర్ధారణంబులగును ఇప్పుడుపోయి, నీయేలిక నాలంబున కాయితంబు చేయుము. ఇదె నీతోడ మాదూతుఁడు నేతెంచెడు. క్షణమాత్రంబు నిలువుము.' అని పలికి, మంత్రి మొగంబు చూచి యిట్లనియె. "మంత్రివరా! మన కిపు డొకదూతకార్యంబు ప్రభూతం బయినది. దక్షతయుఁ, గార్య వాదిత్వంబును, బ్రగల్భతయుఁ, బరమర్మజ్ఞతయు, సద్వాచోగౌరవ బును, గలవాఁడు సందేశహారకృత్యంబున కత్యంతార్హుండు. హిరణ్య గర్భునియొద్ద కొక్కరతోడఁగూడఁ బనుప, మనవారిలో నేరుపరి నొక్కనిఁ జేరుకొమ్ము,'' అనిన శుకంబు మొకంబు చూపి, దూర దర్శి యిట్లనియె. "ఈయరుణముఖుండె మీ రెన్నినట్టి సర్వలక్షణ సంపన్నుండు; కాలము చెల్లినవాఁడు; గుణజ్యేష్ఠుఁడు; మనకుఁ బరమవిశ్వాసి. కావున, దూతభావంబున కితండె యోగ్యుండు. ఇతనిఁ బనుపఁజను.'' అనిన వినయంబుమీఱ నాకీరం బిట్లనియె. "దేవా! నాయెత్తువిత్తమ్ముఁ గ్రుమ్మరించినను, నీమదోన్మత్తుఁ తోడఁగూడి యడుగువెట్ట నోడంబడ నేరను. సర్వవిధంబుల న న్నీ కార్పణ్యాదోషాపహతస్వభావం బగు దుష్టబకంబుతోఁ బంపుట యించ

కయుఁ గళ్యాణదాయకము గాదు. దేవరమాటకు మాఱుపల్కుతి నని కాఁకసేయక, నామాటలు తేటపడ విని, మీఁద దేవర యిచ్ఛ వచ్చినట్టు చేయవచ్చును. ఈ టక్కరికొక్కెర ముం దఱుగుటయె మిక్కిలి యుక్తము. వీనివెనకనె నేనునుం జనియెద. సర్వధర్మ విదులు దేవరకు ధర్మములు సెప్పనంతటివాఁడఁ గాను; నానేరము సైరింపుఁడు. దుర్జనునితోడం గూడి నడచుట యెడరు తొడరుటకె కారణం బగును. మన మీరాతనిగుణము లెల్ల మనవారివలనఁ గథలుగా విన్నవారము. కొంతదారి సాఁగనిచ్చి, యచ్చట నన్నుఁబొడవడఁగించిన నెద్దిదిక్కు? అదియుఁగాక, ననఁగూడి నార తలకెక్కినట్లెక్కువవారిం జేరినతక్కువవారికి గౌరవమును, నినుమును గూడిన వేఁడివేల్పునకు సమ్మెటపెట్లబ్బినట్లు హీనునిఁగూడిన మాననీయునకు లాఘవంబును, గలుగుట సహజము. గౌరవలాఘవంబు లెందును సంసర్గాధీనంబులె కావే? ఖలులు సలుపు దుర్వృత్తంబుల ఫలంబు తప్పక సన్నికృష్టు లగు సత్పురుషులం బొరయును. తొల్లి యొక్క వాయసముతో సావాసము చేసి, హంస హింసింపఁబడియె. ఆ కథ యాకర్ణింపుఁడు.

ఉజ్జయినివజ్జ తెరువుప్రక్క నొక్కగొప్ప పిప్పలవృక్షము గలదు. ఆపాదపంబుమీఁద నొక వాయసంబును హంసంబును గూండ్లు కావించుకొని, వాసము చేయుచుండును. అట్లుండ భీష్మం బగునొక్క గ్రీష్మవాసరంబున, నధ్వనీనుం డొక్కరుండు మిక్కిలి యధ్వపరిశ్రాంతుం డయి, యెక్కిడినవి ల్లక్కడ నిడి, త్రోవక్రేవం దనరు నారావినీడ నిద్రించుచుండఁ, గొండొకవడికి ఛాయ తొలంగి, యరుణకిరణములు తెరువరిమోమునం బడఁదొడఁగె. అయ్యది వీక్షించి, వనస్పతిస్థితచక్రాంగంబు దయాంతరంగం బయి, గఱులు

విచ్చి యచ్చెట్టుక్రింద నిదురించు పాంథుని మొగమున కెండసోఁకకుండఁ బట్టె. అప్పుడప్పథికుని సౌఖ్యంబు కన్నుఁ గుట్టె, చూపోపక, యశ్వద్ధంబు మీఁది పికవర్ధనంబు స్వభావదౌర్జన్యంబున వాని యాననంబునం బురీషోత్సర్గంబు చేసి, యాచోటు వాసి యాకసంబున కెగసి, మాయ మయిపోయెను. ఆచెన్నఁటి కాకి తనదౌష్ట్యం బందఱకు నెఱిఁగించెఁ గాని, దాన నేమి కట్టుకొనియె? ఏదియు లేకున్నను, దుర్జనులకుఁ బరపీడయే పరమలాభంబు గదా! అంత, నాజాలపాద శ్రేష్ఠమునకుం గాలావధియైన, నాయధ్వగుండు మేలుకాంచి, యుప్పరము విలోకించి తనయాస్యమున రెట్టవైచిన దాఁ దెలిపిట్టయే యని యెంచి, కోపావేశమున నప్పట్టున మోపెట్టి పెట్టియున్న విల్లు దిగిచికొని, యొక్క భల్లంబున నేపాపము నెఱుంగని యీయంచతల ద్రొల్లనేసిన, నది బాంధవ రాజహంసావళిదృష్టి నీఱు సేయుచు నేలఁగూలి, ప్రాణములు విడిచె. కంటిరిగదా కాలవక్రతప్రకారము! దైవకృతమునకు మాఱు గలదె? అపరాధి యగు గాక ముండఁగా, ననపరాధియగు హంసము హింసింపఁబడియె! "పాపీచిరాయు" వనుపండితుల మాట కేనాఁటి కైన బొంకు గలుగునే? ఎట్టును, జెడుగులతోడిసంగాత మిడుమలకే మూలంబగును.

తదనంతరము నేఁ జిలుకవల నవలోకించి యిట్లు పలికితిని. "సంగడీఁడా! నాకు మాస్వామి హిరణ్యగర్భుఁ డెట్టివాఁడో నీవు నట్టివాఁడవె; లోకములోన మహాత్ముల కందఱు నాత్మ సమానులు గాక, పెఱవా రొకరు గలరె? ఆత్మ పరభేద బుద్ధిఁ గల్పించుకొంట మంద బుద్ధులకుం గాని, మహాబుద్ధుల కట్టి భేదభావములేదు, ఆత్మవత్సర్వ భూతాని యను నీతి దలంప వలదె? నామనంబు లోఁతు గానక, వలవని కొలలు కట్టెదవు. నిమిష భంగురంబగు శరీరము

నమ్మి, నీయుస్సులు పోసికొని, యెవ్వఁడు శాశ్వతనరక కూపంబునం బడి వెతకుడువఁ గడఁగును ! నాయెడ నీకుఁ బ్రత్యయ మేల పుట్టదు? సత్పురుషుల తోడి మైత్రి సాప్తపదీనం బన విన వే? ఫలభంగములు సేయుట నీకు నైజంబ కాన, నీవెల్లర నట్లుగాఁ దలంచెదవు. నీవెడ కఱదలుడిగి, పయనము తూఁగింపుము. అనినఁ బకపక నవ్వి, శుకం బిట్లనియె. "నీవు దర్దురస్వర దర్వీకరంబవు; నీయెడ నెవ్వరి కైన నమ్మిక పుట్టునే? ఏది యెట్లయిన, నాత్మరక్షణోపాయం బేమఱి యుండఁ గూడదు. నీవిప్పటిపగ మనంబునఁ బెట్టుకొని పైకిఁ గానరానీక, దారి సాఁగనిచ్చి, యొక్క విజనప్రదేశంబునఁ గికురవెట్టి, నన్ను మట్టు పెట్టుట కిన్ని యెన్నుచున్నాఁడవు. ఇంతతడవు మమ్మును మాయెడ యనిని నోరికసిదీఱ దూఱి, యింతలో, నేనోరుపెట్టుకొని మరల నెయ్యంబు నెఱపెదవు? నీవు పరమధూర్తాగ్రగణ్యుండ వౌట నీవాల కమే చెప్పుచున్నది. 'అతివినయము ధూర్తలక్షణ' మనియ కదా సుధీజనులు పలుకుదురు. ప్రియంబులు నామోదజనకంబులు నయ్యుఁ, గుజనవచనంబు లకాలకుసుమంబులుంబలె, నవసానంబున ననర్థదాయ కంబులై పరిణమించును. నీ దుర్జనత్వము వాగ్వ్యాపారముచేతనె ప్రత్యక్షీకృతం బగుచున్నది. చిత్రవర్ణ హిరణ్యగర్భుల మహోగ్రవిగ్ర హంబునకు నీవచనములె కదా నిదానములు. అల్పుఁడు గిట్టనివానిఁ గోల్పుచ్చుట కయి యెన్ని పన్నుగడ లైనం బన్నును. ధారుణిపయిం జిరకాలము జీవింపఁగోరువా రానుడుల కెడ మీరు. మున్నొక మువ్వన్నె మెకం బొక బకంబును బలవంతంబునంగాదె యంతంబు నొందించె. నీకాకథ వినిపించెద సమాహితమతివై యాలింపుము."

జంబూద్వీపంబునఁ గామ్యకం బను లోకైకరమ్యం బగు వనంబు గలదు. అందు, నిరంతరపరిఫుల్ల వనమల్లికావల్లికా మతల్లికా వేల్లిత

నికుంజపుంజరంజితం బయి, కుసుమవిసరపరిమళ మిళితగళిత మకరంద బిందుసందోహాస్వాదనాగత మిళిందబృందసుందరం బై నికటవిటపివిటప చ్ఛటారటచ్ఛకుంతసతతానాక్రాంత తతరవాక్రాంతదిగంతరాళంబయి, పొదలు పొదరుటడవి యొక్కటి యుండును. దానినడుమ, నాయతచ్ఛాయానిరస్త సమస్త తీవ్రగభస్తిగభస్తిచయం బగునొకకుజంబుక్రింది యీరమ్ములో, దీర్ఘకాలమునుండి పుండరీకం బొకండు నివసించు చుండును. ఆచెంగట, జువ్విచెట్టుమీఁద గులాయంబు నిర్మించుకొని, యొకకొంగ కాపుర ముండును. ఆశార్దూలం బొక్కనాఁ డొక్కయురణంబును మరణంబు నొందించి, దానిపిశితంబు మెసవుచుండ, దైవయోగంబున నూత్నకీకసం బొక్కటి దశనమధ్యంబునఁ జిక్కుకొని మిక్కిలి వ్యథపఱుపఁజొచ్చెను. పులి, దాని వెలువరించుకొను వెరవు దొరకక, శిరంబు ధరణీతలంబున వ్రేలవైచుకొని, పొరలుచుఁ, దీవ్రవేదనానలంబున మలమల మఱుఁగుచు, దిక్కులుప్రతిశబ్దంబులీన నంగలార్చు చుండెను. ఆయార్తస్వరంబున నంతరంగంబు గరంగి, ప్లక్షవృక్షంబు మీఁదిబకోటంబు వ్యాఘ్రంబుం గనుంగొని, కరుణ మీఱ నిట్లనియె. "ఓశార్దూలకులోత్తమా! నిన్నీయరణ్యంబునఁ జిరకాలమునుండి పొడగనుచున్నాఁడను. మున్నెన్నఁడుగాని యిట్లు వావిడిచి కస్తి పడినవాఁడవుగావు. ఇప్పటి నీచొప్పుచూడ, నాకత్యద్భుతమగుచున్నది. నీవాపోవుటకు నిమిత్తమేమి? తెలుపుము. అనినఁ గొంతచింతాశల్యంబు వాసి, ప్రమోదమగ్నమానసం బయి, నాలుక తొట్రుపడఁ బులి యిట్లనియె. "ఓదయామయా! నాయభాగ్య మేమని చెప్పుకొందును? నిన్నరేయే నొకతగరుం దెగటార్చి, నంజుడు గుడుచుచుండ, నాపాపకర్మ మేమోకాని యొకయెముకనారదనంబుల సందునం దగులుకొనియె. దానిఁ దీయునుపాయంబు దోఁపక

యప్పటి నుండియు నిప్పటిదనుక దెప్పరంబగు వెతల గుడుచుచున్న వాఁడను. ఇంక నన్నీయుపాయంబువలనం దలంగి రక్షింపఁజాలు కరుణాళు లెవ్వరు గలుగుదురో? యీ వ్యాకులపుమనంబుతో, నా పాలిటి భాగ్యదేవత యని తలంచి నీసన్నిధానంబు నాధారంబు గల్పించినది. ఆరసి చూడ నీవు నిక్కమాత్రంబువు గావు. ఇన్ని ప్రతికింపమూర్తి సంగతంబయి నిలిచిన బహుజన్మ కృత సుకృత ఫలస్వరూపంబవు గాక, నాకింక నీవు దక్క నన్యంబు శరణ్యంబు లేదు. నాకు దిక్కునను గాకున్నను నీవు నా మనోరథంబు వ్యర్థంబు సేయక, సదయహృదయుండవై ప్రాణదానంబుచేసి, పుణ్యంబుఁ గట్టుకొమ్ము. నాకింతమాత్రము నీచేతనైన యుపకారంబుఁ జేసితివి, యావజ్జీవము నీమేలు మఱచిపోను. జాగేల? ప్రసన్నుండవగుచు నన్నువిపన్నుంజేయుము.' అని యతికరుణంబుగా బహువిధదీనాలాపంబులు పలికినఁ, బట్టరానిదయ పుట్టి, చెట్టు దిగివచ్చి, యాకొంగ తనగొంతు ద్రోల్పులినోరఁ జొనిపి, యాయస్థిశకలంబు మెలపున నూడఁ బెఱికె. అది దొరంకొని, యాద్వీపియుఁ గొక్కెరయు బద్ధసఖ్యంబున నుండి, సౌహార్ద సౌఖ్య మనుభవించుచుఁ, బ్రత్యేకముఁ గడుపుం బ్రోచుకొనుచుండెను. అట్లు కొంతకాలముండి, యొక్కనాఁ డాచాఱలమెకం బెక్కడ నాహారంబు చేకూఱమి, నంగద నలంగుచు, నంతర్గతంబున నిట్లు చింతించెను. 'నేఁ డెంత దుర్దినమో! ఒట్టుపెట్టినట్టు లెంతతిరిగిన నొకకబళమాత్రంబైన మాంసం బీవలకు దొరకలేదు; ఇంకనుం జిక్కుఁజాడ గానరాదు. ఇన్నాళ్ళయినది; మున్నెన్నఁడైన నెఱచి పుట్టనిదినంబు గలదే? దైవంబు ప్రతికూలంబైనయప్పుడు పౌరుషం బేమియుఁ గొఱగాదు గదా! ఏమి సేయుదు? నేఁ డీయెరియ జఠరాగ్నికి బలవగునేర యరయకున్న, మిన్నక యసువు లీవలసివచ్చును:— "మాహింస్యాత్సర్వ

భూతాని" యను ధర్మంబు గలదు. అయినను దనప్రాణంబులు నిలిచిన పిమ్మటఁగదా సర్వధర్మములును. "శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధన" మన మునువినమే? తానుగలిగినఁ, బదివేలు గలుగును. కావున, ధర్మ పథంబుఁ దప్పఁద్రొక్కియైనఁ, దన్నుఁదాఁ గాపాడుకొనుట పరమ ధర్మంబు. ఒడలికొఱకుఁ బుడమినైనను విడువఁజనును "ఆత్మార్థం పృథివీంత్యజే" త్తని నీతివేత్తలు వాక్రుత్తురు. నేనిప్పు డొక్క యుపా యంబున నీకహ్వాంబు కాయంబున కపాయంబు కల్పించి, మృత్యు ముఖంబునకుం దప్పి ప్రాణంబులు నిల్పికొనియెద. ప్రాణంబులు దక్కినఁ దక్కిన పాతకంబు లేపాచితంబులనైనఁ బాచికొనవచ్చును" అని నిశ్చయించి, తద్ద్రోహచింతనానుకూలంబగు నుపాయంబు చింతించి, పూర్వప్రకారమ్మునఁ గ్రమ్మఱఁ దల నేల వ్రేలవైచి, తొంటికంటె నినుమడిగా గుహాలు మాఱుమ్రోయఁ గుహానావిలాపంబు సేయఁ జొచ్చెను. ఆవిలాపం బాలించి ప్రాణంబులు గలఁగఁబాఱి, యప్రతీ కారం బగు శోకంబున బమ్మరపోయి, క్రమ్మఱఁ దెలివొంది మిత్రం బగు బకంబు నిర్మలాంతఃకరణంబుతోఁ జేర వచ్చి సమాదరణ పూర్వకంబుగా నిట్లనియె. 'చెలికాఁడా? నేఁడేల యీలాగునఁ జింతా స్తిమితమూర్తివై మగుడఁ దల్లడకుడుచుచున్నవాఁడవు? నీమనికితంబు నాకడ దాఁపురము సేయనేల? నీకు నే నొకవింతవాఁడనె? గొబ్బున నీయుమ్మలంబునకుఁ గారణం బెఱిఁగింపుము. ఇత్తఱి, మదాయత్తం బగు కార్యం బొక్కటి గలిగిన, నీనిమిత్తమై నాప్రాణంబుల నైన నిచ్చెద.' అనిన, బెబ్బులి యంతరంగంబున నుబ్బి, యాననంబున దీన భావం బభినయించుచు, నెలుంగురాలుపడ నిట్లనియె. "నేను గృతం బెఱుఁగనివాఁడఁగాను. సందేహము లేదు; ఈదేహము నీవు పెట్టిన చెట్టు. మీఁద నేజీవించుటయు నీయాధారమునన. నీ విప్పు డిచ్చిన

వరంబు మఱచిపోక చెల్లించి, సత్యసరస్వతి వగుము. ఓ ప్రాణసఖా ప్రాణప్రదాత యగు మహోపకారి కింతవఱకుం బ్రత్యుపకారము నేయ నవకాశ మీయవైతి వని, నాహృదయంబున నాకే లజ్జ వొడముచున్నది. లోకమున నెంతటివాఁడును 'నేను బలవంతుఁడ ; నా కితరులతోడి దేమి ?' యని విఱ్ఱవీఁగరాదు. బలవంతులకును బల హీనులవలన ప్రయోజనంబులు నిచ్చలు నపేక్షణీయంబులై యుండును. నీవు నాఁ డట్లు ప్రాణాంతంబుఁ జెందకుండ నన్ను నిలిపితివి. బల్లిదుండ నయ్యు, వ్యర్థునికై వడి నేను దానికి బదులు నేయఁ జాలకుంటిని. కట కటా ! నాబ్రతు కింకఁ గాల్పనే ? ఏమో యీశ్వరమాయ యెట్టిదొకో ! అది యట్లుండ, వెండియు నేఁడు నీసాయంబె నాకు స్పృహణీయం బయి యున్నది. చూచితే కాలగతి ? కాల మెంతవారికి దుస్తరంబు గదా ? అది యట్లుండె. ఇప్పటి నాదురవస్థ వినుము. తొల్లింటిచందముననే, నాదంతంబులయంతరంబున నేఁ డొకయెముక చిక్కు వడి, మిక్కుటంబుగ బాధించుచున్నది. నాయట్టిసత్యసంపన్నున కుప కారం బొనరించి, యింతతడవు నీ వుదరపోషణంబునకై యిటునటుఁ జనుచుండఁ గన్నులు పెట్టుకొని చూచుచు, నిన్నాకట్లు సైఁచిననాతప్పు మన్నింపుము. నీయపగులోన యింకఁ దొంటియట్లు నిన్నాహారార్థం బిందునందుఁ దిరుగులాడనియ్యను. నేఁటితో నీకష్టము గట్టెక్కెను. నాహృదయంబున గలయది నిక్కముగా పలికితిని. నామాట విశ్వసింపుము. ఇదే మిత్రకార్యము సమకూర్ప సమయము వచ్చినది. కాలవిలంబనము సేయక, మిత్రరక్షణతత్పరుండవై నావక్త్రబిలంబు సొచ్చి, చెచ్చెర నీయంగద నార్పుము." అని నెనరుదవులఁ బలికిన నాబకోటంబు గాటంబగు సంతోషంబున, వ్యాఘ్రముంబున కిట్లనియె. 'మిత్రరత్నమా ! యిది యెంతపని ? విషాదంబు మానుము. ఇట్టి

పాటులు లోకమున నీతిలని పుట్టెనే? విధి త్రిప్పులకు లోనుగాక కడ తేఱినవా రేరు? నాచేతిలో నున్న యీమాత్రపుఁబనికి, నన్వ్యనట్లు నన్నును నీ వింతదూరము వేఁడికొననలయునా? ఉత్తమచరిత్రునకు మిత్రమనోరథపూరణంబుకన్న నవశ్యకర్తవ్యం బొక్కటి గలదే? నేఁడుగా నాతనువెత్తినఫలంబుఁ గాంచగంటిని? నాపుణ్య మేమి చెప్పను? చూడు మే నిదె నిమిషమాత్రంబున నిన్నీయాపదవలనం బాపి, ప్రాణసమానుం డగు మిత్రునిఋణంబుఁ దీర్చికొనియెద. ఇది నీయట్టి శక్తిసంపన్నునకు 'రాఁదగినయాపద కాదు' అని పలుకుచుం దానినోరఁ జొరబాఱుదుఁ బసిదిండి కఱుక్కున మెడం దెగఁగొఱికి యాక్షణంబ యాబకంబును భక్షించెను. దురాత్ము లాత్మంభరి త్వంబునకై మిత్రద్రోహంబునకైనఁ బాలుపడుదురుగదా! కాఁబట్టి దుష్టులు పలుకునిష్టాలాపంబులు చెవిఁ బెట్టరాదు. తప్పిదారి చెవిఁ బెట్టితిమా, బెట్టిదం బగు చెట్ట పుట్టక మానదు.

అని మఱియు నాచిత్రవర్ణునికొలువుదుకాండ్రు పెక్కండ్రు రోషదూషితులై నన్ను దిసంతులు గొట్టుచుఁ, బెక్కులు దురాలాపంబులు పలికిరి. అవియెల్ల నుల్లంబునంబట్టి, ప్రత్యర్థి నంతకు చెంతకుఁ బుచ్చునంతకు నెంతయు దేహదాహంబు సేయుచుండును. నే నశక్తుండఁ గావున, లాఘవాస్పదుండనై భంగంబు మ్రింగి, యెప్పటి యొప్పున నందరిలో నానని తలయెత్తి తిరుగుచుంటిని. నే నొక పౌరుషశాలినే? ఈయవమానంబు మానవంతుం డోర్చునట్టిది కాదు. అచేతనమయ్యును, సూర్యకాంతము తపనుపాదములు సోఁకినంతనే ప్రజ్వరిల్లుననఁ, జేతనుం డగునభిమానవంతుఁ డెట్లహితకృతతిరస్కారంబుఁ జూచి సైఁచును? అయిన, నాభంగపాటు స్వామికి నివేదింప వలె ననునభిలాషపాశంబు, ప్రాణంబుల వెడలనీక బొందితో బంధించి

నన్నీకడ కీడిచితెచ్చెను. ఆహా! విధిచేయిద మేమనవచ్చును? నాకు గొండంతబలఁగంబు గలిగియు లేనివాఁడనై, కానిదేశములలో దిక్కుమాలినపక్షినై నిలిచితిని. అది యట్లుండె. నీయట్టిజనగ్రగుతునియడుగులు పట్టఁగలిగియు, విధివశంబున నొవ్వవారి ముందఱఁ గొలువులో నన్నిరోఁతమాటలకు వీను లొగ్గవలసివచ్చెను. గతవృత్తంబులకు విచారపడ నయ్యెడుకార్యము లేదు కాని, మఱచినను మఱుపు నకురాక, యాకష్టపాటు నాహృదయంబున నాటుకొని, మనశ్శల్యంబయి యలయించుచున్నది. నాకిన్ని శ్రమ్వనేల? కానివారిచే గాసిఁబొందుమని విధి యట్లు వ్రాసియుండ, నెవ్వఁడు తప్పింపనేర్చును? ఇది దేవరమొగంబునం దెలిపి, మనంబు నొగిలించుట కెంతయు నాస్వాంతంబు దురపిల్లెడును. అచ్చోఁ జిత్రవర్ణుం డించుక యక్కటికంబు వహించి, వైదేశికుండ నని నన్ను మన్నిగొన మదిగొల్పక, విడిచి, పుచ్చె. స్వామిపాదపద్మంబులు మరలసందర్శించుభాగ్యంబు కరంబు కల్గుటఁబట్టి, యీసంగ్రామవార్తాహారత్వంబు వహించి, యిట్లేతెంచ గాంచితిని. మార్గాయాసనిమిత్తంబునఁ జిత్తంబు స్వాయత్తంబు కాకున్నయది; అందులకుతోడు, విషాదవేదనాదోదూయమానమానసుండ నయి యున్నవాఁడను. ఇంక మిక్కిలి విన్నవింప నేఱను. స్వామికి వార్తావిశేషంబులు నివేదింపవలయు నను నుత్సాహమును, స్వామిసన్నిధాన నివసనాభిరతియు, నవలంబంబులుగా నింతతడవు నిలువఁ గలిగితిని. ఎఱింగినంతవఱకు మొఱంగక జరిగిన సర్వవృత్తాంతమును దేవరకువిన్నవించి, కృతకృత్యుఁడ నైతిని. ఆచంద్రకేంద్రుండు నన్ను వీడ్కొల్పునపుడు 'నీవెనుకనే కీరంబుఁ బుత్తు ముందు పొమ్మని పంపెను. అదియు నింతకుఁ జనుదెంచు చుండును. ఇఁకఁ గర్తవ్యాంశంబు దేవరచిత్తమునకే విదితంబు, పోయివచ్చెద." అనిన

హిరణ్యగర్భుండను నాతనిఁ గృపాకటాక్షవీక్షణంబులం జూచుచు నిట్లనియె. "దీర్ఘముఖా! దైవతంత్రం బైనపని కార్తిఁజెంద బని లేదు. సమస్తముఁ దెలిసినవాఁడవు; నీకు నేఁ జెప్పవలయునె? నీవు మిక్కిలి ధైర్యశాలివే, యిట్లు పేదమాట లేల యాడెదవు? అచిత్ర వర్ణుఁడు సమిత్రామాత్యపుత్రంబుగా జావఁదలంచి కొంబోలు, నీయట్టిసాధువున కపకారంబు దలంచె. ఏమయిన నేమి? ఇంతటితో మునిఁగిపోయిన దేమియు లేదు. శేప చని, యాపాపఁమేపరిదొరయవ లేపంబు మాపుదము. ఊఱడుము. సర్వజనసత్కారార్హుండ వగు నీవంటివానికా, యిట్టిపాటులు పాటిలవలె?" అని శ్రవణరసాయన ముగాఁ బలుకుచు విషాదాపనోదము సేయుచున్నతేనియనుజ్ఞ వడసి దీర్ఘముఖుండు కొంత మనసునందుఁ గొఱకొఱమాని. విశ్వసించుచు నిజాగారంబునకుం జనియె.

అంత నక్కడ దీర్ఘముఖునిఁ బనిచినవెనుకఁ బర్హీంద్రుం డగుణా ముఖుఁ జేరఁజీరి, హిరణ్యగర్భుని కొలువులోఁ బలుకవలయువలుకు లెల్లఁ దేటపడఁ గఱపి, 'నీ వివియన్నియు నీళ్ళు నములక దిటంబున నోలగమునఁ 'బలుకవలయుఁ జుమీ' యని పుచ్చి యంత మంత్రి కేకాంత మిచ్చి, తద్వచనానుస్మృతిని మేఘవర్ణుం డనుకాకమును రప్పించి, బహుమానపురస్సరముగా నిట్లనియె. 'మనకిప్పు డక్కప్పు రపుదీవి నావరింప యత్నము కలిగి యున్నది. దానికి నీతోడుపా టవ శ్యము గావలసి యున్నది. ఈకార్యంబు కడముట్ట నిర్వహింప భవ దన్యుండు సమర్థుండు లేఁడు. కావున సర్వప్రయత్నముల నీవీపనికి వేగు నడపవలయును. నీవు ప్రచ్ఛన్నవేషమునఁ జని, యేలాగునసైన హిరణ్యగర్భుని చెలిమికలిమి కుపాయంబు గావించుకొని వేషభావల నచ్చికపుట్టున ట్లటమటించుచు, నెందుఁ జనవరివై యుండి, యాను

కూల్యప్రాతికూల్యంబుల తెఱం గెఱింగి, మనకార్యసిద్ధి యెవ్విధంబున నగు నవ్విధంబున సంఘటించి, కార్యనిర్వాహకుండ వగుము. నీ వచ్చట నేనిదండనుండు నేనికనఱున దోషమయిన నెడసి పోనాడుకోక, కూడఁ గట్టుకొని, వారివారిమనసు కనిపట్టి తిరుగవలయును. వారి కించుక వెగటు దోఁచెనేని, దగునవసరంబున నీమీఁద నేమేనియు నావగింజలు తాటికాయలుగా నేలికచెవులం బోసి, యెగపోసి, నీవలన నొక్కకొఱ గామిఁ గల్పించి, నిన్నాతనిమది కెడఁజేయుదురు. దానంజేసి, సకలోద్యమఘ్నంబు లగువిఘ్నంబులు దొట్టి, మనప్రయత్నమెల్ల నాఱడి పోవును. కార్యము మించినవెనుక, నేమనుకొంటిమి పో యేమి కార్యము? రాజులచిత్తంబులును క్షణక్షణంబులు; ఎప్పు డెవ్వగిది నుండునో తెలిసి మెలఁగుట కడుప్రేఁగు. కావున నయ్యా జియ్యాలు వెట్టుచు, నైనదానికిఁ గానిదానికి నడ్డమువచ్చి పైఁబూసికొనక, వాలుపయి నడచునట్లు మెలఁకువ గలిగి మెలఁగవలయును. రాజుదయ గలిగినన్నాళ్ళునునందఱు మిత్రులే యగుదురుగాని, యది యింత గొఱంత వడిన మిత్రులే యమిత్రు లగుదురు. వనంబులు దహించు దహనునకు మిత్రుఁడగు మారుతుండ, దీపంబున నన్నువయయి యున్నప్పుడు మారుతుండు గాఁడే? కావున, నీవేవారికి నేఁడిదాఁక నట్లుగాఁ జరింపక, రాజు కన్నెఱింగినవాఁడవై, యాతనిచిత్తవృత్తి ననువర్తింపవలయును. ఎందును నీవెఱుఁగని నయానయంబులు లేవు. అచట నీమనసుగూడినవారికైన, హృదయము మీఁకుము; మఱచియైన నిచ్చటమాట లచ్చట వాక్రువ్వకుము; నీవు బుద్ధిమంతుఁడవు. ఒరుల చేతఁ జెప్పించుకొనునర్థంబు లేదు. పొమ్ము. మేము నిత్యము నీరాకయే కాచి యుందుము. వెనుక మఱచెదవు సుమీ.’’ అని పనిచి, చిత్రవర్ణుండు స్వకార్యంబునం బ్రవర్తించుచుండె.

అంత నిచ్చట దీర్ఘముఖుండు కొలువు దాఁటినపిమ్మటఁ, గోక విమ్మించుక హాసించి హంసప్రకాండునితో నిట్లనియె. "చిత్తగించితిగా? మనబాలిశుండు పరదేశ మరిగి యేమి కొనివచ్చెనో! 'తాఁజెడ్డకోఁతి వనమెల్లఁ జెఱిచిన' దన్నట్లు, దుర్జనుండు తానుజెడుట చాలక, తన వారికింగూడ కీడనికీఁడు దెచ్చిపెట్టును. అందున కీ(ముక్కిడి కొక్కెరయె తార్కాణంబయి కానఁబడుచున్నది. కారణము లేకయే కలహ మునకుఁ గాలుద్రవ్వుట క్షుద్రునిలక్షణము. పండినవృక్షంబుచందం బున, సజ్జనుండు వంగి యుండును. మూర్ఖుండు, శుష్కకాష్ఠంబుంబలె, భేద్యుం డగుంగాని, నమ్రుండు గానేరఁడు. పండితమాన్యు లెఱుక లోకపదివే లుపచరించినను, వారినిబట్టిన నైజదోషంబు లీషన్మాత్రంబును విడువవు. నూఱుమాఱులు నీరంబులం గడిగిన, నంగారం బులమలినత్వంబు వాయదు." అని మఱియుందూఱుచుండ, వారించి కలహంసనాయకుండు నిజామాత్యున కిట్లనియె. "ఇప్పు డీయుపాలంభనవచనంబులతోడఁ బ్రయోజన మేమి? ఇదియంతయుఁ గాలప్రాప్తంబుకాని. హితకార్యధూర్వహుం డీతనియెడ నీఁగ కాలంతయు నవకార్యంబులేదు. లేనిది పైఁబెట్టరాదు; కాలవిపర్యయమ్ముల నుద్యమమ్ము లెల్లఁ బ్రతికూలంబు లగును. ఈ తండు మననదయు వాక్యసంభావనకుఁ బ్రాతుండుగాని గర్హార్హుండు గాఁడు. నీవును బహువిలోకివి; లోకంబున నీకుఁ దెలియనిది లేదు; పోయిన దాని మరలఁ ద్రవ్వుట చర్విత చర్వణంబు; దాన సారం బేమియుఁ గనుపట్టదు; అందులకయి వందురుటయు గతజలసేతు బంధనంబు. కాన, దానిమాని, ప్రస్తుత కార్యవిచారంబునకు గోచరంబగునంతయు గార్యమాత్ర మెఱిఁగింపుము." అనిన నాజక్కవలరాయుం డారాయంచ దొర కిట్లనియె.

“బుద్ధిమంతు లగువారు వర్ణాకారప్రతిభాసంబుల వలనను, నేత్రవక్త్రాది వికారంబుల వలనను, బరులమనోగతంబు లూహింప సమర్థు లయి యుందురు కావున, మంత్రరక్షణం బత్యంతావశ్యకంబు. అభిగుప్త మంత్రులకు సర్వార్థసిద్ధులును సుకరంబులగును.” అనుచు, నమ్మాటల వెంబడిన యొడయనిచూపు దీప్తైకాంత కాంక్షంబయి, కలుగడల నిగిడిన, నాచూడ్కితోడన యాయొడకుం గడునెడ గలుగ నడుచు నందలి మానసీయుల వెంట నంటి, తక్కటివారును దూరదూరముల కేగిరి. అంత మంత్రి మఱింత చెంతకు జరిగి, యేలిక మోమునం జూపు మోపి, యిట్లనియె. ‘దేవా! యవధరింపుము. నాబుద్ధికిం జూడ, నిప్పటి కప్పగవానిపాలికిం బ్రణిధి నొక్కని బనుచుట యుచితంబుగాం దోంచుచున్నది. పదింబదిగ విమర్శింపక, పదరికర్జంబు పూనుట కార్యజ్ఞునిలక్షణంబు గాదు. వైద్యకర్మంబున కనాలస్యంబు నట్ల కార్యనిశ్చయంబున కాలస్యంబకరంబు శ్రేయంబు. ఒకానొకచో నల్పకార్యంబు సాహసారబ్ధంబైనం గావచ్చుంగాని, మహాకార్యంబు సాహసక్రియాసాధ్యంబు గాదు. సువిచారపూర్వారబ్ధ కార్యంబునకు, దైవంబును ననుకూలం బగును. అంతియుగాక. యెదిరితలంపుం బదిలంబుగా నెఱుంగక, యొక సాహసంబునకుం జొచ్చుటయుం గానిపనియె. క్షితితలాధ్యక్షుం డాత్మచ్ఛిద్రంబుల బయలంబడకుండం గాపాడుచు, విపక్షపక్షచ్ఛిద్రంబుల భద్రంబుగా మున్మున్న చారదృష్టిని వీక్షింపవలయును. దూరస్థు లయ్యును, గార్యంబు లనిశంబును గొట్టికాండ్రచే గనుచుంటంబట్టియే, పృథ్వీకాంతులు చారచక్షు లనం బరంగుదురు. స్వపర రాష్ట్రమ్ముల కార్యాకార్యమ్ముల నవలోకింప రాచవారికి వేగులెకదా లోచనములు? ఎవ్వని కాలోచనంబులు పూజ్యంబులో, యామానవనాథుం డనయంబును నయనంబులుండియు, నంధ కల్పుం

డగును. ఇప్పు డగుగుచగునితోడఁ గూడ, నయోపాయజ్ఞుండును, విశ్వాసపాత్రుండును, నగు వేఁగులవానిఁ గూడఁ బుచ్చ వలయును. అతండు సర్వథా యప్రమత్తుండయి, విరోధివీటఁ బుట్టు విశేషంబు లెవ్వటి నప్పుడు మన చెవులఁ వేసి, వేసఱక గుప్తప్రకారంబునఁ జను చుండవలయును. ఇట్టి మహాకార్యంబు నిర్వహింప మన దీర్ఘముఖుండ శక్తుండు. అతండు స్థలజలసంచరణ చణుండు; ఆకార వికారాదులఁ బరుల భావంబు లూహింపఁ జతురుండు; నీటిలోఁ జాడలు దీయు నేర్పున నీతని జెప్పి వేగులనిఁ జెప్పవలెను; ఈతనితోడ నీడగువాని నీసభ నొండు వేగులవానిం గానను. ఎల్లభంగులఁ జరకృత్యంబున కితండ యర్హుండు. ఈతనికిఁ బోవలయు చన నీతని యనుజుండు ధవళాంగుండు తగినవాఁడు. అతండును బరేంగితజ్ఞానచతురుండు. పరులు తెలియ కుండ, నిది యంతయు గుప్తంబుగాఁ గావించుట శ్రేయోదాయ కము. పిన్నగు విదుర యెఱుకపడునట్లు, రాజకృత్యంబును ఫలకాల మునగాని యెఱుకపడవలయును. మఱియు, కూరకుల జేరువ నునిచి కొని, యేమఱియుండు నాతండు ప్రమత్తత్వంబు దీర్ఘవృక్షంబు కొన కొమ్మను కూర్చుండి కనుమోడ్చువానికైనయగును. కావునఁ, బరివా రంబునెల్ల రాజద్వారంబుననుండ శాసింపవలయును. ఇట్టిసమయంబుల భూపాలుండెట్టివారినినమ్మక, వైరినివారణంబునకుపాయంబు రోయుచు నెల్లప్రొద్దు నాత్మరక్షాపరుండయి, జాగరూకత కలిగి యుండవలెను. మంత్రరహస్యంబును బయలఁబడరాదుగాన, నిజరక్షాయత్నమెట్లట్లు, మంత్రరక్షాయత్నము నేసుఱకుండునది. మంత్రంబు మూఁడవ నోటంబడిన, సర్వకార్యంబులు భగ్నంబులయి పోలియును. ఇదియం తయు నెఱింగి, ధరావరుం డాత్మమంత్రిద్వితీయుండై, యెంతవారికిం గర్ణగోచరంబు గాకుండ మంత్రకార్యంబు నిర్వహింప వలయు.

అదియు, రాజులకు విజయమూలంబు. అట్లుగాక తక్కిన రహస్యంబు కర్ణపరంపరం బ్రకటంబగును. మంత్రవిభేదంబువలనం గలుగు నిక్కట్టులు చక్కఁబఱుట మిక్కిలి యక్కజమని సర్వజ్ఞులు వలుకుదురు. నాకుఁ దోఁచినంతవట్టును స్వామికి విన్నవించితిని. సర్వజ్ఞులు, దేవర యెఱుంగనిధర్మంబులు లోకంబున లేవు; ధర్మతత్వమ్ము లెల్ల స్వామికిఁ గరతలామలకమ్ములు. దేవర దివ్యచిత్తంబునకు వచ్చిన పని ననుష్ఠింతము." అనినఁ గృపావలోకమందహాససుందరవదనుం డయి, వరటాధినాథుం డిట్లనియె. "బాపురే! నీవు నాయనంబునం గలయదియె, చెట్టునంబుడికినట్టు వచించితివి! నీవు దీర్ఘాయుష్మం తుండ వయి మందువుగాక! నీవలన నెంతయు సంతసిల్లితి. నీవాక్యములయందు గ్రాహ్యంబులు కానివియుఁ గలవే? మనకుఁ బ్రణిధియు నుత్తముండు దొరకెను. నిశ్చితకార్యమునకు జాగేల? శుభస్య శీఘ్ర" మ్మనిన, సవినయముగా మంత్రి యిట్లనియె. "దేవా! యి ట్లప్రయత్నముగ సర్వానుకూలుం డగు చారుండు లభ్యుఁ డగుట, భావిజన్యవిజయసూచకంబయి కానఁబడుచున్నది. సంకల్పసిద్ధులగు దేవరకే యుద్ధంబున జయంబు నిశ్చయంబు." అని ప్రశంసించు నవ సరంబునఁ, బ్రతీహారుం డొక్కరుండు ప్రవేశించి, ప్రణామంబు గావించి, యిట్లనియె. "దేవా! దేవర దర్శనార్థంబు జంబూద్వీపము నుండి యొండొక శుకంబు వచ్చి, తలవాకిట నిలచి యున్నది. లోనికిం గొనిరా సెలవే?" అనిన, దొర మంత్రివలనికిం జూడ్కి నిగిడించుచుఁ, దదభిప్రాయం బెఱింగి, చక్రవాకవల్లభుం డిట్లనియె. "నీవిప్పుడేగి, యచ్చిలుకం దగుచోటఁ గూరుచుండఁ బెట్టుము. దేనియానతి యైనప్పుడు లోనికిం గొంచురమ్ము. పొమ్ము." అనిన, మనంబున భయభక్తులు పెనంగొన వెనుక నెనుకం జని, కీరంబును

గని యిట్లనియె, "మా దొరవారిత్తఱిఁ దమయధీనచిహ్నులతో మంత్రావాసంబున నేకతి యుండి, కార్యపర్యాలోచనము సేయుచున్నవారు. వారిప్పుడ వచ్చి బయలికొలు విత్తురు. అప్పుడు పోయి వారిచరణములు సందర్శింపవచ్చును. అందాఁక నిందు వసియింపుము" అని యుచితాసనంబు వెట్టిన, నది యందు వసించి యుండె. అంత, సమరసముల్లాసంబు ముగంబులకు వికాసంబు నింప, మంత్రి మోహముచూఁడి సురాశేంద్రుం డిట్లనియె. "ఆహా! సుభటనివహాముదావహంబును, భీరుభయావహంబును, నగు నాహవంబు సంప్రాప్తమాయెఁగి. పురంబునఁ బిఱిందికి నడుగు వెట్టని బిరుదుమగలకుం; దమగాత్రంబుల సాఫల్యపాత్రంబులఁ గావించుకొనను, జిరంతన మగు కీర్తి గాంచను, మంచియవసరం బాడఁగూడినది. ప్రాణవిత్తృష్ణవర్ణియును, సర్థిసాత్కృతధను లగు దానఘనులును, రణనిహతు లగు శూరవితతులును, గృశత్వంబునంగా దె కి డుశోభింతురు. కావునఁ బిఱికికండ లేని దండిమగలనెల్ల భండనమున గాయితం బయి యుండ నియమింపుము. ఉత్సాహంబు వాటింపుము." అనిన, మందహాసరోచుల మొగంబునఁ దెలివి తోలంకాడ, నాజక్కవయొకిమీఁ డిట్లనియె. "దేవర వాక్రుచ్చిన దంతయు శూరజనశ్లాఘనీయంబ కాని, వేఱుగాదు. అయినను స్వామిదగ్గఱ నాకుం గల చనవరితనం బొక్కహితంబ విన్నవింప నుల్లంబును బెలుగఁ బిడించుచున్నది. దేవరమాట కడ్డమాడెనని వేడిమి సేయక, లెస్సగా దివ్యచిత్తమున నవధరింప వలయును. త్రోలుదోల్తఁ గలహంబునకుఁ గాలుద్రవ్వుట, యెవ్వరికి ననర్థదాయకంబు. ఇట్టి యనార్యగర్హితం బగు పనిని, మిముబోఁటి మేటిమగ లేటికిఁ బాటింతురు! ఉపాయములలో నెల్ల దండోపాయం బధమోపాయం బని, యుంయమును నయవిదులు పలుకుచుందురు. పని సేయఁ

బోయిన నేమగునో! జయాపజయంబులు నిర్ణయింప నెవ్వరిసామ్ము? విద్వేషివిజిగీషు లగు మనీషు లాహవంబు శుభావహంబుగామి, సామ దానభేదముల నేదాన నేని దమకార్యముల సాధింపఁ బాటువడుదురు. అం దెందునఁ దీఱకున్నఁ దుదకుఁ గడయుపాయమునకుం గడంగు దురు, కడపట నెటువో నెటువచ్చునో యని, యప్పుడును సంప్రాప్త మనోరథు లగుదనుకఁ, బాలలోఁబడ్డ బల్లివిధంబునఁ దల్లడిల్లుచుందురు. ఇందలి మనవార లందఱు శూరాగ్రేసరు లని మురియరాదు. బవర మొదవక మున్ను మదిమది నిండ్లకడ నుండ నెల్లవారును శూరులే యౌదురుగాని, యుదరమున మద మొదవ నెను రెదిరినతఱి; బెదరి చెదరక మది కుదురఁ బెట్టుట యెట్టిదిట్టలకుం గట్టిది. పరాక్రమ క్రమాసాధ్యములగునట్టి కర్జములు పెక్కు లల్పోపాయసాధ్యములయి యుండును. అనితరసాధనోత్థాప్యంబు లగుమహోపలముల మహో న్నతపదముల కెక్కించుట యుపాయము చేతనకాదే! యుక్తకాలకృ తోద్యోగమువలనఁ గృషి సఫలం బగునట్లు, ప్రయత్న మల్పమయి నను, సముచితసమయం బొదవుదనుక వేచి యాచరించిన నయవ్యవ సాయమును, సహస్రగుణాధికం బయిన ఫలము నిచ్చును. అట్లు కాని నాఁడు, పడ్డపాటంతయు నిష్ఫలంబయి వృథావస్థయగును. దూరభీరు తయు, నాసన్నశూరతయు, మహాత్ములకు సహజగుణములు. అల్పు లయం దీగుణములు విపరీతము లయి యుండును. వేమఱుశపథములు పలుకుటయు, సంజలులు, నభివాదనములు, సామప్రియవాక్యములు, గాపురుషులకుస్వభావసిద్ధములు. ఇఁక మిథ్యావచనములన్న, వెన్నతోడఁ బెట్టినవె. మహాత్ములు విపత్కాలములయందును దమధీరత్వము విడు వరు. ఆపత్కాలముల ధైర్యమును, సంపదలయందుఁ దాలిమియు, రాజ సభలయందు సరసవచనరచనాచాతుర్యమును, రణరంగముల విక్ర

మంబును, మహానుభావులకుఁ బ్రకృతిసిద్ధములు కావె? మఱియుఁ జిత్రవర్ణుండు మహాబలవంతుఁడును బలవత్సహాయసంపన్నుఁడును నగుట, మన మిప్పు డాతనిఁ దొడరఁ గడంగుట గహనదహనముపయి మిడుతలు లురువడి నుఱుక నడరుట. ఎట్టిబెట్టిదుండుగాని తన్ను డీకొను వానిపైఁ బోకార్పఁ దొడంగుంగాని, యడఁగియుండువానిపయిఁ దన వడి నిగిడింపఁ దొడఁగఁడు. నదీరయంబు నిలిచిపోలుచు సిలాజంబుల నున్మూలింపఁ బూనుఁగాని, వంగి యడుగంటి యున్నపిల్లుఁ బెల్లగింపం బూనదు. క్షమాసమానంబు లగుననయోపాయంబు లొండు లేవు కావున వేగిరపాటు చేటు వాటిల్లుటకు మూలం బగును. మన కిప్పుడు దుర్గనిర్మాణోద్యమం బత్యంతావశ్యకంబు. దుర్గస్థుం డగునొక్కనికి, వెలివారి నూఱుపుర నైన నోరువ నుకరంబయి యుండును. దుర్గవిష యుం డగుగోత్రావరుండు, శాత్రవాసాధ్యుండయి, పరిభవాస్పదుండు కాకుండును. ఇంక నదుర్గవిషయుం డగుధరావల్లభుండో, ధరచ్యుత మనుష్యప్రతిముండయి, పరాభవంబునకుఁ దావలంబగును. మనము నిర్మింపఁబోవుదుర్గంబును నరాతివర్గంబునకు దుర్గమం బయి, యప్ర భేద్యం బయి, లోపల నిర్మలజలసమృద్ధం బగుకొలఁకు నొక్కటిఁ గలిగి యుండవలయును. వచనీయంబు సర్వంబును వచియించితి. ఇంక దేవర సర్వక్రియాకలాపనిర్వహణధురీణులు కావలయును. దుర్గంబు సంసిద్ధం బగువఱకు, దూత నిచ్చోటికి రప్పింప నొప్పదు. కావున, దడవుసేయక ముందఱ సీపనికిం బనుపవలయును." అనిన, హిరణ్యగర్భుండును మంత్రివదనంబుఁ జూచి, "కాలయాపనంబు సేయక దుర్గనిర్మాణవరిణతుం డగువాని రావించి, యాజ్ఞాపింపు" మనవుఁడు, 'నాఁగా' కని యాకోకనాయకుండు తత్క్షణంబ యొకపరి చారకు నంపి సకలానల్పశిల్పకలాకుశలు పీరవరాభిధానసారసప్రశస్తు

నాయొడకుఁ బిలిపించి, సగౌరవంబుగా నిట్లనియె. "ఓయీ! సారస వరా! ఈయవసరంబున నీవలన మాకొక యవసరంబు గలిగి, పిలి పించితిమి. మాకు నీయంతటిహితుండు గలుగుటకు నీచేనైన యిక్కా ర్యంబున కక్కఱవచ్చుటయే ఫలంబు. మన కిత్తఱి నొకదుర్గంబు కావలసివచ్చినది. ఈపని యనితరసాధ్యం బగుటంజేసి, యీభారంబు నీవయినను మోవవలసి వచ్చెను. ఇది నీకుఁ బరమప్రయోజనంబు. స్వామియానతి యాదలం దాల్చి, యతిత్వరితంబుగ నొక దుర్గంబు నిర్మింపుమా. నీనేరిమి పేరిమి చూతము." అనిన వగ్గలం బగువినయంబు తోఁపఁ బ్రణామంబుఁ గావించి, యాబెగ్గురుపక్షి యిట్లనియె. "దేవరకు నాయెడఁ గలవత్సలత్వంబున నీమాననీయ వాక్యంబు లానతిచ్చెదరుగాని, నే నంతటిశక్తియుక్తుండను గాను. నా కొండొకపని యనుగ్రహింపుఁడు. నేను మీపాదచ్ఛాయం బడియుండి, మిమ్ముఁ జూపట్టుకొని, చాటునఁ బొట్టఁబోసికో వలసినవాఁడనుగాని, స్వతంత్రించి యొకపని పయి వేసికొని సంబళింపఁ జాలినవాఁడను గాను" అనుచో మరాళతల్లజుండు కించిదుల్లసితవదనుం డగుచు, సారసపతి కిట్లనియె. "నీప్రజ్ఞావిశేషంబు సర్వంబును, మాసర్వజ్ఞుండు వాక్రువ్వ విన్నవారము. నీకిప్పని త్రోఁచివచ్చినం బోవదు. ఇది యనన్యవిషయం బయిన కార్యంబు. మాకడ నున్న యీయుండఱిలో నీవు సమర్థతముండ వని నిశ్చయించి, పని పంచితిమి. ఇఁక వృథాకథ లెన్నక, క్రియాపరుండవు గమ్ము" అనిన, తేనిమాటకు మాఱాడ నోడినట్లు మెత్తన నియ్యకొని చని, చయ్యనఁ జనుదెంచి, నమస్క రించి వీరవరుం డేలిక కిట్లనియె. "స్వామీ! భవత్ప్రసాదంబున, మనకు వలయు దుర్గం బొక్కటి యారసివచ్చినాఁడను. మననగరోప కంఠంబున, నొకయహార్యగహ్వారం బున్నయది. అయ్యది విశాలాంత

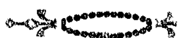
రాళంబయి, ప్రత్యర్థిజనదుస్సాధ్యంబయి, యత్యంత రమణీయంబై యుండును. అందు నయనానందకరంబైన విమల కమలపూర్ణ కమలాకరంబొక్కటి మిక్కుటముగఁ గ్రాలుచుండును. ఆయది దేవరచిత్తమునకు వచ్చెనేనిఁ జెచ్చెర నాయత్తం బొనరించెదను.” అనిన, మెచ్చి వసదనంబు లొసంగి, యారాయంచదొర పలుమాఱు ప్రెగ్గడ విన నాబెగ్గురు నగ్గించి, యిట్లనియె. “మాకు నీవంటిబంటు గలుగుట మాభాగ్యముగాదే! నీవలనం గడుఁబ్రమోదించినారము. దుర్గపాలనాధికారంబును, నీకె యొసంగినవారము. మన్నియోగంబులందు లేశంబును బ్రమాదంబునం బొరయక, స్వకృత్యం బేమఱక కను గలిగి కాచుకొని యుండునది. నీకు శుభ మగుఁగాత పోయిరమ్ము.” అని సెలవొసంగిన, నుదీర్ణపూర్ణ హర్షుండయి ‘మహాప్రసాదం’ బనిచని, వీరవరుండు తన్నియోగ ప్రకారంబున నాహారనిద్రల కెడము లేక, రేయింబవలును దుర్గరక్షణంబె నిత్యకృత్యముగాఁ గనుపెట్టుకొని యుండెను.

అనిన, రాచకొమారులు తదనంతర వృత్తాంతశ్రవణకుతూహలాయత్తచిత్తులై, విష్ణుశర్మ్మంగని, యనంతరవృత్తం బెట్లునడచెఁ జెప్పుమని యడుగుటయు,—

ప్ర థ మ భా గ ము.

సమాప్తము.

నీతిచంద్రిక, విగ్రహము

ద్వితీయ భాగము

పరమదయాపరుండైన, విష్ణుశర్మ, యాదరశీతలేక్షణంబులం గాంచుచు, వీరవరుండు కొలువు విడిచి చనిన యనంతరమునం జెల్లిన వృత్తాంతంబంతయు, నృపతిసుతులకు నిట్లు చెప్పం దొడంగెను.

అంతలో ద్వారపాలకుం డొక్కండు క్రమ్మఱ నరుదెంచి, యంజలి ఘటియించి నిలిచి యిట్లనియె. "దేవా! యేలినవారిపాద సందర్శనాభిలాషంబున, సింహళ ద్వీపమునుండి నీలవర్ణనామక వాయస నాయకుండు వచ్చి, బహిర్ద్వారంబున నిలిచి యున్నవాఁడు. ముదలయేని, సన్నిధానంబునకుం దోడుకొని వచ్చెద." అనిన, మనంబున నలరి, చక్రాంగపుంగవుం డంగంబు పొంగ మంత్రి కిట్లనియె. "కాకంబు కరంబు ప్రాజ్ఞంబు, శక్తిసంపన్నంబు, రాజు మందప్రజ్ఞుల వేవురం జేర్చుట కంటెం, బ్రాజ్ఞు నొక్కని గడించుకొంట లాభంబు. సింగంబును గాదని, కౌలేయకంబుల వేయింటిం గూర్చుకొన్న నేమి ప్రయోజనము? మనవారిలో, నీగుమికానికి సమానుండు బలవంతుం డుండిన, బ్రేమమడంచి యొక్కని నెఱింగింపుము. యుద్ధోద్యోగసమయంబుల శూరసంగ్రహం బవశ్య కర్తవ్యంబు. కాన, సర్వప్రయత్నంబుల మన కీతనితోడుపా టభ్యర్థనీయము. మనకిట్టి యవిజేయుని సహాయం బొదవిన, నెవ్వం డయిన మనలం జుట్టవ్రేలం జూప నోపునే? నీవును విచారించి చెప్పుము."

అనిన, మందహాస విద్యోతితవదనుండయి, సర్వజ్ఞుం డిట్లనియె, "మనో వాక్కాయకర్మంబుల నెవ్వఁడు స్వామికి హితంబె కాంక్షించు చుండుంగాన, గొంత మాని నాకుం దోఁచినది విన్నవించెద. దేవర చిత్తంబున వేఱుగా భావింపఁబోకుఁడు. కార్యవేగం జెలినవారిచిత్తం బున కుచితకార్యవివేకంబుఁ దోఁపనీకున్న ట్టున్నయది. శ్రోత్రవాని సాహాయ్యంబునఁ బ్రత్యయంబు నిడి కడిఁదిమార్గుగఁ బరిమార్తు మంట, శునకలాంగూలంబు పట్టుకొని కడలిఁగడవఁ గడఁగుట. అదియునుం గాక, కాకంబు స్థలచరంబు; మనము జలచరంబులము. ఈతండు మనతోడం గలియువాఁడు కాఁడు. సమానుఁడు గానివానితోడిపొత్తు విపత్తునకుఁ గారణం బగును. కావున, మన మీయరిష్టమును జేకొనుట యరిష్టమును గైకొంట గాని, వేఱు గాదు. దేవర యిఁక నీతలఁపు చేసి పెట్టవలయును. తనవారి మాని లాతివారిఁ గోరుట, యమృతంబు దిరస్కరించి కాలకూటంబుఁ గ్రోలఁ దలంపుగొంట. ఈప్రత్యక్షవిపక్ష పక్షి యెట్లు సంగ్రాహ్యం బగునో. దేవరయే చక్కఁగా విచారింప వలయును. ఎవ్వఁ డాత్మపక్షంబుఁ బరిత్యజించి పరపక్షంబపేక్షించునో వాఁడు నీలవర్ణ సృగాలంబుపోలికఁ గాలధర్మంబు నొందును. ఏలిక కాకథ విన్నవించెద నవధరింపుఁడు."

ఒక్కతామసీనిశీథంబున శవకబళనలోలం బయి, సృగాలం బొక్కటి నగరోపాంతంబున విచ్చలవిడిఁ జెలఁగాడుచుఁ, జేకువాలు కతంబునఁ బ్రమాదంపడి, నీలపాచనభాండంబునంబడి, వెడలనేరక నిరంతరచింతం బనివివసించి, కొంతవడికి డెందంబు కుందు డిందుపఱిచి కొని, మాఱుచింత లేక వేగుపఱకు విచారించి, వెరవొండరసి యెడఁ దకు సరిపఱచుకొని, తెల్లవాఱి భాండస్వామి యేతెంచునంతకు, నూర్ధ్వచరణంబును వివృతాననంబును నిష్కాసితదంతంబును నయి,

కన్నుల వేలుగింపైచి, యూపిరి బిగఁబట్టి, గిట్టియుట్టులా వడియుండెను. అంత, నానీలికాఁపు వచ్చి చూచి, విస్మయమునొందుచు, యూవంచకంబు పంచత్వంబు నొందెనని తలంచి, వానిపైని గుడ్డ వెడలించి, ఫేరువు నూరికి దూరంబునఁ బాఱవైచె. అంత నాకాఁపు యు వ్వోటు వాసి చనినవెనుక, మూసినకన్నులల్లన విచ్చి, యుద్వేగావడి యూపాదమస్తకము తన మేనినీలివాలు విలోకించుకొని సంతసంబు తనలోఁ దా నిట్లుచింతించెను. 'నాయదృష్ట మింతటిదైయుండుటఁ గాఁబట్టి, నేఁడు నాకు యూదృచ్ఛికంబుగ నేతాదృశంబగు నుత్తమవర్ణంబు లభ్యమైనది; నాకులంబులోన మాన్యుఁడ నైతిని. ఇఁకను, జ్ఞానహీనుని చందంబున ప్రాభవశూన్యుండనై, యర్థహీనుఁడనై యుండనేల? ఇట్టిసర్వోత్కృష్టవర్ణంబు సమకూరినప్పుడే సుఖంబు బడయుంజాలకుంటినే, నింక నాప్రయత్నంబులు సాధింపకుండ నెవ్వఁడు? నా యాత్మశ్రేష్ఠ్యంబు లోకంబులకుం బ్రకటింప నిదియే యదను.' అని విచారించి, కార్యం బారసి, తోడినక్కలనెల్లఁ జేరఁజీరి యిట్లనియె. "వినరా! నిన్నరేయి నన్నొకదివ్యపురుషుండు స్వర్గంబునకుం గొంపోయి, ప్రసాదమందస్మితవదనుండగుచు నాపయింబో యిడుచుచుఁ, దనయనుకంపపెంపున సర్వగీర్వాణసమక్షంబునఁ బూజ్యంబగు ప్రాజ్యైశ్వర్యరాజ్యంబునకు సార్వభౌమునిఁగాఁ జేసి, యీ యుత్తమవర్ణంబు నాకుఁ బ్రసాదించె. అంతేయుగాక నాయు నా యొడలు చూడఁగాంచితిరిగదా! ఇఁక వినవలసినది విస్పష్టముగా వినుండు. ఇది మొదలు, మీరందఱును మదీయాజ్ఞానుసారంబుగఁ గింకుర్వాణులై ప్రవర్తింపవలయును. మఱియు నేఁటనుండి, యీ కానంగల జంతుసంతానంబెల్ల నాయానతి గోరినై మెలంగవలయును. మీరిప్పుడ వెడలి, యీ మాటి వార్త సకలాటవ్యులు దెల్పవలయును." అనిపలుకోలి చ్చిన,

సృగాలజాలంబులు దానిమేనివిశిష్టవర్ణం బవలోకించి, రోమాంచకం చకిత గాత్రములయి, యింతయు ననుమానింపక, యాచరిత్రము విస్రంభపాత్రముగా వగచి, వినయభయసంభ్రమంబు లుల్లంబుల మల్లడిగొన సాగిలంబడి మ్రొక్కి, చని యక్కాననంబు దశదిశలం గల సకలజంతుజాతంబున కాతనివృత్తాంతంబు చిత్తంబుల కెక్కునట్లు పౌనఃపున్యంబుగ వాక్రుచ్చి, వచ్చి, నిర్వ్యాజవినయంబున నహర్నిశం బును భక్తిసేయుచుం, బ్రదక్షిణప్రాప్తానురాగంబు లయి, వంచనలేక యవంచకంబు నజస్రంబును సేవించుచుండెను. అది మొదలుకొని, యంధపరంపరా వ్యవహారంబున భ్రమియించి, వనంబున వసియించు సింహశార్దూలాదిమృగజాలంబు లాసృగాలంబున కాజ్ఞానువర్తులై, మహోపహారంబులు సమర్పించుచు, నాతనిమన సెక్కడ నొచ్చునో యని యనుసరించి సంచరించుచుండెను. ఇట్లాగోమాయువు, హార్య క్షాద్యుత్తమసత్త్వంబులు పరిజనపదమునం గుదిరి యవిరతమును దనమాటలో మెలంగుచుం గొలుచుచుంటంబట్టి, తొట్టిన గర్వాతిరేకం బునం దనజాతి మొగంబుల మొగంబైనం జూడనొల్లక, వానియం దెల్ల నతిమాత్రనిరాదరంబై యుండె. అందుచే, నాశివాసముదయ ములు విషణ్ణహృదయములయి తమ ప్రమాదమునకు నిర్వేదము నొందుచు, వ్రేలు మొగములువడి తమలోం దలపోంతలకుం జొచ్చి, రహస్యముగ నొక్కనాం డొక్కచక్కిం గూడుకొనియుండ, నందొక్క వృద్ధక్రోష్టువు తనవారినెల్లం గలయం గనుంగొని యిట్లనియె. "ఇది యంతయు స్వయంకృతాపరాధము. కాలకర్మవశులమై బుద్ధిమాంద్యం బున మనమే యీతని కీప్రభుత్వసంపదం గలుగంజేసితిమి. అందుచే నీతనికిం గాకియుం గోకిలమును నొక్కటిగా నున్నవి. ఎంత మేలుచేసి నను, మనమీతని కేమైన హితులమైతిమే? మత్తచిత్తవృత్తులకుంజేసిన

మేలు వమ్మగుటయేకాక, చేసినవారికి గోరిములును ప్రాప్తము లగును. విమర్శదూర మైనవానికడ నిలుచుట, మనది నేరము. ఇంత కాల మెుద్దనున్న తప్పునకు, ననిశము వీనిచే నవమానవాక్యములం బడివడి యెమ్ములెల్లఁ జిల్లులు వడ్డవి. ఇప్పుడు కార్యము తప్పినది. వీని నిన్నాళ్ళును భాడంబునట్లు తల మోచితిమి. ఇంకేఁ దఱివేచి, కటికి నేలం గూలవైవకున్న, మనకుఁ బ్రాణాంతంబువచ్చు. ఆపత్పరి హారార్థముగా నేనొక్క యుపమ సెప్పెద. అది మీఁదులం బట్టు కొలిపి, యీపుట్టిన కలంకఁ దోలంగఁబెట్టుఁడు. ఈమృగధూర్త కాధ ముందు రాజ్య మదాంధ కారంబు కన్నులం గప్పుకొని, క్రిందును మీఁదునుం దెలియఁ జాలకున్న వాఁడు! ఒద్ద నున్నవారి నైనఁ గనఁడు. మనమెల్ల వీనిమృషావచనమ్ములు నిక్కమ్ములని నమ్మి, తెలివిలేక మోసపోతిమి. నక్కయెక్కడ నాకలోకమెక్కడ? రాజ్యం బునకుఁ బట్టంబు గట్టు టెక్కడ? ఇది యంతయు నదృష్ట శ్రుత పూర్వము. ఏలాగుననో దీనికీసిలిరం గలవడిన, నిట్లెన్ని మాయలీటక్కరి నక్కయే పన్నినది. దీనికి మూలం బెఱుఁగమిని, మన మిట్లు వితొకు గదిరియుంటిమి. ఈమతకరిబూమెలు చెవినిడి మానంబుఁ గోలుపోయి తిమి. ఒక్కమనమే యన నేల? పంచాస్యాదులును నీప్రముక్కడి నక్కచేత నవమానితంబు లయ్యెను. ఇంత వఱకు మనమే వివేకుల మనుకొంటిమి; మన మృగేంద్రాదు లంతకు ముందే వివేకులు. కడ చినగాథల ప్రవ్వ నేల? మన చిత్తమాంద్యమే మనల నింతకుఁ దెచ్చినది. ఇఁకను మేలుకొనకున్న, దానిచేష్ట లెప్పుడు నప్రతిహాతంబు లయి సాగుచుండును. ఇప్పు డాతండు పట్టిన దెల్ల బంగార మగుచున్నదని, మన మాతని నంత పెద్ద సేయువలదు. అగుకాలంబున నర్థంబులు దుర్బుద్ధికైన సిద్ధించును. కాని కాలంబున సుబుద్ధులకును సిద్ధింపవు

అయినను, ఋజుమార్గులై యాపదలం బొరయక, చిరకాలబహు సౌఖ్య భాగు లగుదురు. తనకుఁ గాలంబు నిండి, యీతండాత్మవినాశ హేతు వగు దౌరాత్మ్యంబున, హార్యక్షు ప్రముఖుల యెడఁ గుటిలవర్తనుం డయ్యెను. 'చెట్టుచెడుకాలంబునఁ గుక్క మూతిపిండె' యన్నట్లు చేటుకాలంబు కడు నికటంబైన, వీని కీదుర్బుద్ధి ఘటిల్లెఁ గాఁబోలు! 'వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి' యను నార్యులవచన మేల వృథ వోవును? పొత్తి పురువు తెఱఁగున, నీఫేరువును దన్నుఁ గట్టఁ ద్రాళ్ళు తానె తెచ్చుకొన్నది. మఱియు హరులు గిరులు దీనిఁ గొలుచు చున్నవని యును మనకు వెఱపఁ బనిలేదు. మర్మజ్ఞులయెడ మానావమానంబు లెంతవారికి శుభాశుభంబుల నావహింపక మానవు. కావున మర్మ జ్ఞులమైనయున కీయుప్పనివానిఁ బరాభవించుట యఱచేతిలోని పనియై యుండును మన మనోవేదనాపనోదార్థంబుగా దీని కొక మందు చెప్పెద. మీరెల్లరు దత్తావధానులరై వినుండు. ఇప్పుడు మనమెల్లను గూడి, వీని కభిముఖులమయి కూసిన, జాతిస్వభావంబునంజేసి తానును గూసెడును. ఆనన్న యించుక యెఱింగెనేని, యప్పుడిప్పుండరీకాదు లలో నెద్దియైన నిర్దుష్టుని దిష్టాంతంబు నొందింపక పోదు. ఈశ్వర సంకల్పమును ననుకూలంబై వచ్చిన, శత్రునిరాసం బనాయాసంబుగఁ జేకూఱును. ఇంతకన్న నిరపాయంబైన పరమోపాయం బొక్కటి లేదు." అనిన, నావాక్యములు వీనుల కమృతోపమానము లయిన నిర్భరప్రమదంబునం బొదలి కదలి, దివసావసాన సమయంబున నాభూరి మాయువుదిక్కు మొగంబయి, తదీయరాజ్యావసాన సామీప్య సూచ కంబుగా వఱదులఱచెడునో నా, నానక్కలెల్ల నెదురువడి కూయఁ జొచ్చెను. ఆకూఁత చెవిసోకుఁడు, నక్కలరాయండును దురతిక్రమం బగు జాతిధర్మంబుఁ గడవ నేరక, విధి చోదితుండయి, శ్రవణ విదారణ

దారుణారావంబుఁ గావించె. ఆరొద చెవిఁబడ్డతోడనె, తత్పార్శ్వం
బున నున్నయొక్క బెబ్బులి యది నక్కయొకదా యని యెంచి, కోపా
వేశంబున దంతసందష్టదారుణాననం బయి లేచి, మెఱుంగు మెఱసిన
తెఱంగునఁ జెంగునమీఁదికుఱికి నెత్తురువఱదలు వాఱ గొంతుక్రోవి
యుట్టకుం బాపి, తనదారిం బోయెను. అంతకుమున్న నిలువలేక పరు
వెత్తుదానిమేనిప్రాణంబులతోడనె, బంధుజనమ్ములమనమ్ముల యుమ్మ
లమ్ములును బరుగువాఱె.

"కావునఁ, బరపక్షం బెందును భయావహంబు. ఈకాకమును
జేరఁదీయుట నామతముగాదు. ఇంతకుం గార్యంబు భవద్భావాధీనం
బయి నడుచును." అని పలుకు మంత్రివాక్యము లాకర్ణించి, హంస
స్వామి యిట్లనియె. "మనకు నేఁటతేపట దారుణరణంబు సంప్రా
ప్తంబు కాఁగలదు. అప్పుడు శూరజనసంగ్రహణంబు సమధికాపేక్ష్యం
బయి యుండును. రోయఁబోవుతీవియ దైవయోగంబునఁ గాళ్ళం బెనఁ
గొన్నతీరున, నీశూరవరుండు కోరినకోరికగా మనకు లభ్యమయ్యెను.
సిరిరా, మోఁగా లొడ్డ నేల? మనపాలిటిపుణ్యస్వరూపంబు సన్ని
హితంబైన ట్లీతనిప్రాపు దొరకినది. అశుభము లట్ల శుభములు సప్ర
యత్నసిద్ధంబులు. 'అయాచితోపపన్నంబగు మేలుఁ బరిహరింపఁ
గూడదు. మనము జలచరంబుల మీఁతండు స్థలచరుం డందువేని,
వజ్రమును భేదింపఁ దలంపు గొన్నవాఁ డనన్యభేద్యంబగు నద్దాని
వేఱొండు వజ్రంబుచేతనె భేదింపవలసి యుండుంగాన, స్థలచరుండగు
చిత్రవర్ణుని దొరింపఁగోరు మనకోరిక స్థలచరుండగు నీనీలవర్ణు
తోడ్పాటులేక చేకూఱ నేరదు. మనకు వైరులట్టె యీబలియుని
చెలిమి నొల్లక పీడనాడితిమేని, యలుక రోయఁసి యల్ల శిఖి
కిల్లఱుం గలసిన నవల వలవని వానిం గలనం గెలుచుట కరంబు

భరం బగును. వాంఛితార్థంబును గడముట్ట నేరదు. పిమ్మటం జేయించిన కార్యంబునకు నగగొంట నిర్వాణదీపతైలదానం బయి, యత్నవైఫల్యంబె కాక మనోవేదనానర్థమును నగును. కావున, సర్వ విధంబుల మన కీకరటంబు పరిగ్రాహ్యంబు. ఇంక లేనిపోనిశంకలు మాని, యీప్రయోజనం బంగీకరింపుము.'' అనిన, మంత్రియు నించుక యనుమానించి, మిక్కిలి విన్నవించిన జేనిమనను నొచ్చునో యని హృదయానురంజకంబుగా నిట్లనియె. "సర్వధర్మమర్మజ్ఞానమాన నీయులు, దేవరకుం దెలియనికృత్యాకృత్యంబులు లేవు. కార్యగతుల తెలంగులు దేవరవారికన్న మిన్నగా నారయువారును లేరు. లెస్సగా విచారించి, కార్యంబు దేవరచిత్తవృత్తి యెత్తెఱంగున వర్తించు నత్తె రున నాచరింపవచ్చును. నాయెఱింగినంతవట్టును నేనువిన్నవించితి. ఈ వఱకే ప్రణిధి నిర్ణయింపంబడియె; దుర్గంబును సంసిద్ధం బయినది. ఇంక జంపు నడపక, దూతను రావించి, యేతెంచినప్రయోజనంబు విమర్శించి పంపఁజను.'' అనిన రేఁడు 'నట్లకాని' మ్మనుడుం, జక్రవాకంబు బయలికొలువుం బ్రవేశించె. అంతకుమున్న యొకిమీఁదును జనుదెంచి, యాస్థానం బలంకరించి యుంటంజేసి, పరిజనంబు లల్లనల్లనఁ బర తెంచి, యధ్యక్షుండు యథాప్రధానంబుగా సంభావింపఁ, దమతమ నెలవులం బొలిచిరి. అప్పుడు ప్రెగ్గడ ప్రతిహారు నొక్కనిం జీరి, "నీవేగి వేగిర నాకీరంబును గాకంబును నేలికచెంతకుం గొనిరమ్ము.' అనుడు, 'మహాప్రసాదం' బనిచని, పడిహారి తెలుపుడుచేసినఁ, గాకకీరంబులు కొలువు సొత్తెంచి, హిరణ్యగర్భకరనిర్దిష్టాసనంబులం గూర్చుండె. అంతఁ గుశలప్రశ్నంబుఁ గావించి నిజాగమనప్రయోజనం బడిగిన రొండయుని కభిముఖుండై, దరవిరహితఁబుగా శుకం బిట్లనియె. "దేవా! నావచ్చినకార్యం బవధరింపుము. "జంబూద్వీపాధినాథుం

డగుచిత్రవర్ణ నామబర్హీంద్రుండనువ, మీతోడ మాటలాడఁ బని గలిగివచ్చితి. ప్రయోజనాంశంబు తిరుఁడవై యాకర్ణింపుము. అవసరం బగునేని విన్నవించెద; హృదయం బేకాగ్రంబు గావించి, యాతం డాజ్ఞాపించినపలుకులకుం జెవి యొగ్గుము. 'మీకవ్వారపుదీవి లోనుగాఁ గలచిఱుదీవులెల్ల నీనేరెడుదీవిక్రింది యలంతిదీవు లగుటంజేసి, యీను మాని వానియేలిక లందఱు మాకుఁ గరం బర్పింప నర్హులు. కావున, నీవును మానప్రాణంబుల కాసింతువేని, యాను గాదను వివాదంబు మాని, మానేలకు వేళమవచ్చి, యస్మచ్చరణంబుల శరణు వేఁడి, నేఁ డాదిగా నేఁడేఁడును దప్పక కప్పం బప్పనము చేయుచుండునది. సామవచనంబుల నీమనంబు కూడియాడుట కొడంబడదేని, నేనిదె కదనంబున నీమదంబు పదమదంబు చేసి పుడమి పడయ నడతెంచుచున్నవాఁడ. వాఁడిమగండవై నిగుడునది.' అని మీకెఱిఁగించి, మీ వాక్యంబుల తెఱం గెఱింగిరమ్మని నన్నిచ్చటికిం బుచ్చెఁ. నాకిక్కడఁ గడుందడయఁ దీఱదు. సత్వరంబుగఁ బ్రత్యుత్తరం బొసంగి, సెల వొసంగుము. ఆ కేకిలోకాధ్యక్షుండు దుర్వారవైరివారగర్వనిర్వాపణాఖర్వశౌర్యధుర్యుండు; నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుండు. కాన, నాశిఖివరుమఱువు సొరుము. ఆతనిబుద్ధిఁ గైకొనక నిరాకరించితేని, నీకీర్తి కల్పకాలంబునను సమాప్తియొదవును." అనినం దోఁకత్రొక్కిన త్రాఁచుచందంబున సముత్థితుండయి, వళక్షుపక్షీంద్రుండు, రోషావేశంబునఁ బెదవు లదర, నద్భుతరసాక్రాంతం బగుస్వాంతంబుతో, మేఘగంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె. "ఎట్టెట్టూ! నేఁ డేమేమో క్రొత్తలు వింటిమి!" అని కొలువు కలయంజూచి "ఆహా! వింటిరే! నేఁ డెట్టిచిట్టలు పుట్టెనో! ఒక్కకూళనెమ్మిపిట్టకు, నవ్యాజతేజోవిరాజమానంబయి క్రొలుజాలపాదోత్తమంబు పాదాక్రాంతంబయి యరి

వెట్టవలయునఁట!. ఔరా! ప్రతాపోక్తులు! అట్టులైన, సింగంబులు ప్లవంగంబుల యడుగులం బడి, శాశ్వతపరిచర్య చేయవలయుం గాఁబోలు! చిత్రవర్ణుఁ డలవి యెఱుఁగలేక, చుట్టుకొన్న యజ్ఞానతిమిరంబున, నశక్యవిధానంబునకుఁ బాటుపడుచున్న వాఁడు. తొల్లి వాంద్రడను వీంద్రడను గొందఱ జయించితినని తలక్రొవ్వి, యిక్కడ నక్కొలందినె పోవు నని తలంచెంగాని, హిరణ్యగర్భునిప్రతాపాగ్నికిఁ దనప్రాణములు వెచ్చపెట్టక బ్రతికిపోలేమి యింతయుఁ జింతింపఁ డయ్యె." అని, యనివార్యక్రోధభీషణుం డయి పలుకుచున్న జేనివంకఁ జూడఁజాలక, భయార్తమూర్తులై సభాసదులెల్లఁ బరస్పరముఖావలోకనంబులు సేయుచుండ, నామరాశనేత యనుభావంబున కనురూపముగా రిత్తకోపంబు తెచ్చుకొని, దండ నుండుబలిభుజుండు కోపంబు రూపంబు దాలిచినపోలిక లేచి, యాచిలుకకై వెలలుచు, వనినయముగా దొర కిట్లనియె. "కాలపాశబద్ధుండై, యీపాలసుం డోలగంబున దేవరం దన్నను విచారింపక, మందెమేలంబున నోరికి వచ్చినట్లెల్ల కర్ణకఠోరంబుగఁ బ్రేలుచున్న వాఁడు. ఎంతగుండెగల వాఁడు గాకున్న, నిట్లు మొఱకదమ్ములు వచరింప నోపునే! వీనిం దూతయని దయఁ జూడఁగూడదు. ఈయధముం డత్యంతంబు వధార్హుండు. ఏను దేవరసేవకుండ నుండ, నేలినవారికి శ్రమయేల! మాఱు పలుకకుఁడు; నేఁ గడఁగి యీచెడుగు నిప్పుడ కడముట్టించెద; మదీయవిజ్ఞాపనము వృథాకరింపక, ముదల యీవలయును." అనుచుం గదలి, ఫలాశనముకడ నిగుడుచు, నెడసొచ్చి యచ్చక్రవాకవల్లభుం డిట్లనియె. "నిలునిలుము; సాహసోద్యోగంబు వలదు: ధర్మంబుఁ బదటఁ గలవకుము. దూతప్రాణంబుల కలుగుట పాడిగాదు. పాడి విడిచిన పుడమియొడయనికడ నొడమె వెడలునని, నెఱి నెఱీ నెఱిఁగిన

గఱువలవలన విందుము. త్రికరణశుద్ధిగా భూతజాతంబులయెడ నెగ్గు దలంపమి శీలంబు నాఁబడు; సమస్తంబునకు శీలంబు మూలంబు; శీలంబువలన ధర్మంబు నెగడును; ధర్మంబువలన సత్యంబు గలుగును; సత్యంబువలన వృత్తంబు చొప్పడును; వృత్తంబువలన బలంబొల యును; బలంబువలన సిరి యొదవును; దానివలన సర్వకార్యసిద్ధు లును సంఘటిల్లును. ఆవు నావునుం గ్రుమ్ములాడి, నడిమిలేఁ బెయ్య కాళ్ళు విఱిచినట్లు, రాజును, రాజునుం బోట్లాడి దూత కెగ్గుసేయ దగ్గఱునురే? ఏతఱి నేతఱికి సర్వానర్థంబులును సిద్ధంబు లగును. దూత యెప్పుడు నవధ్యుండు. ఆతండు తనయవధ్యభావంబుఁ దలంచి, పలుక వలసినట్లెల్ల వాయోడక పలుకుంగాని యెన్నఁడైన మోమోడి స్వాప కర్షంబును బరోత్కర్షంబును బ్రకటింపఁజూచునే? ఈతనిమాటలు తప్పుగాఁ బట్టఁబోకు. దూతపలుకుల కలుకఁ బూనుటకంటె నవివే కము లేదు, కోపము మూర్ఖులకు ముక్కుననె యుండు; క్రోధి, కార్యాకార్యజ్ఞతఁ గోలుపోయి, యవధ్యులనైన వధియించును; తుద కాత్మఘాతమునకైన శంకింపఁడు. కోపము పాపముల కెల్లను మూలము. కావున, క్షమాజలములం జేసి మతిమంతుఁడు క్రోధాన లము నార్పవలయునని, సూక్ష్మదృక్కులైనమహాత్ములు పలుకు దురు. క్షమయే సర్వకార్యములకు సమృద్ధి కారణము. కోపము కొని యాడుట లగ్గుగాదు. క్రూరకర్మము యోధధర్మం బగునే?" అని మందలించి, నీలవర్ణునిఁ గొంత ప్రశాంతస్వాంతుం జేసి, సంరంభం బుడిపిన నుదీర్ణతరనిశ్వాసుండై, యాతండు కుంభసిక్తిప్తభుజంగంబు భంగి రోఁజుచు, నిలువంబడి యుండె. అంతఁ దద్వచనామృతాస్వాద నంబునం దేఱి, ప్రశమితక్రోధుండయి యున్న రాజునకు మంత్రి యిట్లనియె. "దేవా! తడవయ్యె. ఈశుకోత్తముండు ప్రత్యుత్తరము

వార్చియున్నవాఁడు. ఇఁక నిలువఁగూడదు. మీ మనోనిశ్చయము చందం బానతిచ్చి, చెచ్చెరఁ బుచ్చవలయు." అనినఁ, గలహంసావతంసుండు శుకంబుపంక మరలి యిట్లనియె. "ఓరీ! యరుణముఖా! వినుము వాక్యం బస్మదీయంబు. నీవేగి నీరాజును బొడగన్నతోడనె, నోరోడక సభామండపమున నందఱు విన నాపలుకులుగా నిట్లనుము. 'నీవు రాజ్యమదంబు ముదిరి మాదేశం బొక్కట నాపోశనము గొనఁ దలఁపు గొన్నవాఁడవు. హిరణ్యగర్భునిముక్కున నూర్పు గలుగ, నీ నేల నేలఁగలుగుట నీకకా దల్ల నోసటఁగన్నున్నవాని కైన మెయిమెయిం గలుగ నేరదు. నీవు నాబల శౌర్యములకు మారొడ్డుట, ఖద్యోతంబు ఖద్యోతమండల ప్రభాపటలంబుఁ గడవఁగడఁగుట. ఒక్కచిత్రవర్ణుండె కాఁడు, కోటిచిత్రవర్ణు లొక్కట నెత్తివచ్చినను, సంవర్తమార్తాండమండలము పెండున విపక్షదురధిక్షేపం బయినప్రతాపంబున వెలుంగు హిరణ్యగర్భుని రణాంగణంబునఁ దేఱిచూడ శక్యంబు గాదు. నీవు నిక్కంపుఁబౌరుషశాలివేని, యాలంబుచేసి మానేల నొడిచికొనుటయే మగతనంబు. అప్పుడుగా నినుగంటిమి మెచ్చుకొందుము! ఎందును నినుబోఁటి శూరమానులమాటలె కోటలు దాఁటుంగాని, కాలు గడపదాఁటదు. పనికిరాని యీ చేరజపుంబీరంబులు గట్టిపెట్టి, పోటుబంటవై పోరితంబునకు డాయుము. మృత్యువుం గృతకృత్యుఁ జేసెద. లేదా నీపడుచుమాట లపలఁబెట్టి, జితోస్మి యనుము. అనిన న్విడిచెద." అని తెగనాడి, ఋషియున్నియు మీయేలికపాల నఘుకునూని వాక్రువ్వవలయుంజుమీ." అని మఱిమఱి చెప్పి, "మీరాజు నాజ్ఞకిం గొనిరమ్ము, పొమ్ము." అని పసదనం బొసంగి, స్వాదుఫలదానంబున సంతృప్తుఁ జేసి, వీడుకోలిచ్చిన, నచ్చిలుకయు రాజున కున్ముఖంబయ్యె, "మీకడ నేమియుఁ

దప్పనాడనుగదా ? నా వాక్యంబులం గలవచస్స్ఖాలిత్యంబులెల్ల మఱవ
తలయు; నావల్లఁ జాల శ్రమం బయ్యెను. పోయివచ్చెద; నాతోడ
నింకే మేనియుఁ జెప్పవలయునది గలదే?" అని సవినయంబుగా
వీడ్కొని, వని వినిమెను.

అట్లా కీరంబు బయలుదేఱి, కతిపయప్రయాణంబున నిజ
దేశంబుఁ జేరి, దుర్గమార్గపరిశ్రాంతికొంత శాంతించిన వెనుకఁ గొలువు
కూటంబునకుం బోయి, పేరోలగం బున్న మయూరరాజుం గాంచి,
ప్రణామంబు గావించుడు, నాతండు కరుణాతరంగితంబులగునపాం
గంబు లరుణముఖునిపయిం బొలయించుచు, సాదరంబుగా నిట్లనియె.
"ఓయరుణముఖా! కర్పూరద్వీపమునకుం బోయి యొకయొచ్చెంబుఁ
దొరయక మరలి సేమంబున వచ్చితివా? నీవచ్చుటనే కదలనికంబంబ
వైతి వదియే మొకో యని, మనమ్ము తామరపాకునీరుక్రియఁ దల్లడిల్ల
ననిశంబు నీమార్గమె చూచుచు, నిమిషంబొక్కకల్పంబుగా దినములు
పుచ్చుచున్నారము. మాచేసినభాగ్యంబుకతంబున, నేడుతిన్నగా
నిన్నుఁజూడఁగాంచి మాకన్నులు చల్లనయినవి. అచ్చటి వార్తావిశే
షంబు లేవియుఁ గడమపడకుండఁ దెలుపుము" అనిన శుకంబిట్లనియె.
"నాఁడుస్వామియానతిమాళిఁదాలిచి, హిరణ్యగర్భుపాలి కేగి, మాట
లాడి, యాతఁ డనుప నిప్పుడ వచ్చితి. ఆదీవిమానోజ్ఞకం బేమని విన్న
వింతును? ఎక్కడఁజూచిన నవసరసమన్వితంబును సుమనోవిరాజితం
బును నయి, మాఱటస్వర్గంబునాఁ జూడ్కికి వేడ్కఁగొలుపుచున్నది.
హిరణ్యగర్భుండును నాత్మరక్షయం దప్రమాదుండయి, యభియాతుల
వేయికన్నులంజూచుచుండును. ఆలంకంగలవిహంగంబులెల్ల, ననూనం
బగునభిజనాభిమానంబు గలవయి, తమరాజు నవ్యాజానురాగమునం
గొలుచుచుండును. అస్మదాదు లాయొప్పులో శతాంశంబును జెప్ప,

శక్తులుగారు. నేర్చినవఱకుం జెప్పెదునన్నను, అందులకుం బెక్కుదినం బులు పట్టును. ఆకథ దవ్వుల నుండనిండు. నే నేగినప్పుడు, హిరణ్య గర్భుండు లోపలికొలువులో నిజామాత్యద్వితీయుండై మంతనం బుండి యుంటం జేసి, మదాగమనాభిధానంబులు విజ్ఞాపనంబు సేయుండని ద్వారికుల నెందఱ నెన్నివిధంబుల నర్థించిన, 'మంచిది చెప్పెద ముండు' మనుచుంటయె కాని, యెవ్వరుం గాలుకదల్పం జాలినవారు గారు. తరువాతం గొంత సేపున కొక రెండువిడుతలు కొందఱు లోనికిం బోయివచ్చి, 'యిపుడు సమయంబుగాదు. కొంచెము తాళు' మనుచుం జాగు చేసిచేసి, యం దొక్కరుండు లోపలినుండి వచ్చి, 'యేలిక సెలవైనది ర' మ్మని నన్నుం బిలుచుకొనిపోయెను. అయ్యవసరంబున నయ్యేకిమీఁదు సంతత సేవాసమాయాతశకుంతజాతంబులవరవుడంబు లంగీకరించుచు, నాంతరంగికులమనవికిం జెవి యొగ్గుచునుండి, యాలో నన్నుం జూచి, సముచితాసనంబునం గూరుచుండ నియమించి యాగ మనకారణం బడిగెను." అని, తాం గొలువు సొచ్చు టాదిగా హిరణ్య గర్భుం డాడ నియోగించినమాటలు తుదిగా నడచినసర్వవృత్తాంతం బును నానుపూర్వంబుగా విన్నవించి, మఱియు నిట్లనియె. "ఆతండు నన్నిచ్చటికంపుచో, న న్నలవోకగాం జూచుచు, నవసానంబున 'నీరాజు నాజికిఁగొనిరమ్ము పో' మ్మని వేగిరించె. ఆతం డరాతుల కసాధ్యుండు; అనుపోష్యులును భటులును యుద్ధశౌండులు. అయినను మనకొదవ లన్నియు దీర్చి గెలు పొసంగ, మన మేఘవర్ణుండు గలఁడు. అవసరోచితంబు లగువర్తనంబుల తేనిమనసున కెక్కం బ్రవర్తిం చుచుఁ, బ్రసాదంబునకుం బాత్రభూతుండై, యాతం డచ్చట నీలవ ర్ణాహ్వాయంబున రాజునకు విస్రంభభాజనంబై యున్నవాఁడు. వెఱవ నేల? భారంబు దైవంబుమీఁదం బెట్టి, 'ధర్మోజయతి' యని యుద్ధం

బున కుద్యోగింపుడు.” అనినఁ, గొలువు కలయం గనుంగొని, చిత్రవర్ణుం డిట్లనియె. “వింటిరే? చెవులార మీ రెల్లరు. హిరణ్యగర్భుని గఱువపుంబలుకులచందంబు. తా నట! జితోస్మియనిన, నన్ను విడుచువాడఁట, ఈవాక్యం బొక్కటియె నాహృదయంబునకు శల్యభూతంబై నొవ్వ దనికించు చున్నది. ఏనాఁడైన మదకుంభికుంభవిదళనపటిష్ఠ నిష్ఠురనఖముఖం బగు కేసరి ఘాసంబు గ్రాసంబు సేయఁ బాలుపడునె? చిత్రవర్ణుం డొరుని కొక్కనికి, నీపుణ్యమని దోసిలి యొగ్గి మనుట కలనైనం గలుగనేర్చునే? ఇత్తఱి సమరంబుకంటె నుత్తమకృత్యంబు నామది కొక్కటి చూపట్టదు. పరరాజ్యజిగీషుత్వంబు కన్నను, నన్నాతం డాడిన తులువమాటలు కలనికి మిక్కిలి త్వరపెట్టుచున్నవి. నాపేరు విన్నఁ, బాఱుపాఱైనం గదల వెఱచు. అట్టినన్నా తెలిపిట్టల మన్నీఁ డారివేరంబున వీరిని వారినింబోలె వెఱపింపఁజొచ్చె. ఆహా! అంత్యకాలం బాసన్నం బయి, దుష్ప్రలాపంబులు సేయుచున్న వాఁడు! ఎవ్వాఁడు వైరంబు తుదముట్ట సాధింపఁజాలఁడో వాని జన్మంబు నిరర్థకంబు. పౌరుష శాలికిఁ దనంత వాఁడు పగవాఁ డుండినఁ, బగ తెగునంతవఱకుం గంటికి నిద్దుర రాదు; నోరికిఁ గూరెం బింపుగాదు; ఇతరసౌఖ్యంబులు మనసునం జొరమి వేర చెప్పనేల? కావున, మనమిప్పుడ జైత్రయాత్ర వెడలి, పగవాని నిర్జించుట కర్జంబు. మీవంటి సహాయ సంపన్నత్వము గలుగ, నాకొక్క హిరణ్య గర్భుం డెంతవాఁడు? ముల్లోకంబులు నొక్కట నెత్తివచ్చినను, సరకుగొనను. అతం డింటనుండిఁ దలముతప్పిన గర్వమున మనల మాటలం గెలుచుచున్నవాఁడు. మన మాయుధముని బ్రధనంబున నిధనంబు నొందించి, నోర డంతము. సరివాఁడొకఁడు కొలువులో ములుకులవంటి తులువమాటలు పెక్కులు ప్రేలెనన

విని ప్రతికృతిఁ గావింపక యీలువుగలవాని కెటులు తాళ మనసు వచ్చు ? మన మొకవేళ దయఁ దలఁచి యోరిచి యూరకుందుముపో, లోకులు హసలఁ జాలనివారనరే ? లోకాపవాదము పడశక్యమగునె ? ఆహవంబు శుభావహంబు గాదనియు జయాపజయంబులు దైవాధీనంబు లనియుఁ దలంచితిరేని, వినుండు. ఈదేహంబులు బుద్బుద ప్రతిమంబులు ; మృత్యుకృత్య మిదమిత్థ మని నిశ్చయింప రాదు ? పుట్టినవాఁ డవశ్యము గిట్టవలయును ? సదనమునఁ గదలని గదములంబడి యొడలు విడువక, పగతుండు వెగడుపడునట్టి దిట్ట తనంబు వాటించి, యాలంబునం గూలు మేలు పురాతన జననకృత సుకృత పరిపాకమునంగాని చేకూఱి నేరదు. బహూక్తు లేల? కలనం బొలియఁగనుట స్వర్గమార్గంబుఁ గనుట. ప్రసంగ వశంబున నింతయుఁ బలుకవలసి వచ్చెంగాని, వివేకధనుల రగుమీకు ధర్మంబు లుపదేశించు పాటివాఁడంగాను. తద్దయుం బ్రొద్దుపోయెడు జాగేల? మీమీసైన్యంబుల నాయితంబు చేసికొని రండు; పొండు. అని చేసి, మనమాదాయసిరిహరింతము విత్తములుపురుషారంభాయత్తములు.” అన, మంత్రిదూరదర్శియిట్లనియె. “దేవా! యింటగెలిచిమఱిరచ్చగెలువ వలయును. మనలోనిమాట విచారింతము. ఇప్పుడు మనయురుణా ముఖుండు చెప్పినవాక్యములచొప్పు పరికింప, సంగ్రామం బుత్తమ కర్మంబుగా నాబుద్ధికిం దోఁపదు. మిత్రామాత్యసుహృద్వర్గంబులు దృఢభక్తియుక్తులయి యుండి, విపక్షునికడవారు విపరీతులై యుండి రేని, భండనం బప్పుడు కర్తవ్యంబు. మఱియు విగ్రహంబునకు ధర ణియు హిరణ్యంబును నను రెండును ముఖ్యఫలంబులు. అవి తద్దయు నిశ్చితంబు లైనపిదపఁగదా, కదనంబునకుఁ గడంగవలయును? అంతియకాక, వడివడిం దొడర ననన్యసామాన్యపరాక్రమమాన్యం

డైనహిరణ్యగర్భుండంత యశ్రమసాధ్యుండె? మనతలఁచున ట్లాతఁ డలంతులఁ బోవువాఁడు గాఁడు. అతఁడు పెద్దయుఁ బ్రజారంజకుండై యున్నవాఁడు. సేవకులును గేవల ధీరవ్రతశౌండులు. వైరిబలంబు విచారింపక, మూఢుండు సాహసంబునకుం జొచ్చి, హరిబారిం బడు హరిణంబుకరణి మరణంబు నొందును. కావున, నీసాహసిక్యంబు మానవలయు" అన, మంత్రిమాట చెవిఁ దూఱక, యులుకవాహిని యొడయుండిట్లనియె. "నీవాక్యంబులు చూడఁ జిత్రాతిచిత్రంబులుగా నున్నవి. నీవు కేవల వయోవృద్ధుఁడవు. తల తెల్లనైనంత నెఱుక కలుగు నెట్లు? ముదుసళులు దమ కనుకూలంబుగాఁ జదువుకొనుటఁ దక్క, వేఱొక్కటిఁ గానరు. జ్ఞానవృద్ధులబుద్ధులు గదా, సభ్యుల కెక్కును? నే నెట్లును బరరాజ్యాక్రమణంబునకుం గృతనిశ్చయుండనై యున్నవాఁడ. ఇఁక మదీయోత్సాహభంగంబుగా మాకడ నీ నేర్చిన వెల్లను వల్లింపకుము. ఓపితివేని, విజయానురూపంబులగుసల్లాపంబులు నలుపుము. అట్లు నలిపినను, నీవు మాకు మహోపకారంబు చేసిన వాఁడ వగుదువు." అనుచు నెఱుఁగుదూఱఁ బలికిన, విషణ్ణుం డయ్యెఁ బ్రసన్నుండుంబోలె, దుర్వారం బగుపరిభవవికారం బేమియు వెలిఁ దోఁపకుండ నవ్వుమునుంగు వెట్టి, మానసంబున లేనియుత్సాహంబు తెచ్చుకొని, దాక్షాయ్యనాయకుం డిట్లనియె. "మాకెల్లరకు దేవర మూలకంద మగుటం జేసి, దేవర మేలు గోరి యింతనట్టును నిష్కపటముగా వచియించితిని. చెవికిఁ జేఁదుగా నున్నను, స్వామిహితం బిదఁ గోరుభృత్యుండు తనకుఁ దోఁచినహితము నిశ్శంకముగ వాక్రువ్వవలయును. అట్లుగాక, కొందఱు యథాజాతులు స్వామిచిత్తము నొప్పింప నేల యని, యెఱిఁగినదానినైన నడచిపుచ్చి, మనసుకక్కుఱితి నిచ్చకముగాఁ బెదవులు గదలువ కూరకుందురు. అట్టివారు తప్పక స్వామి

ద్రోహులై, యిహపరలోకదూరు లగుదురు. సర్వధర్మజ్ఞులు, దేవర యెఱుఁగరా నీతినిర్ణీతుల తెఱంగు? మే మెల్లరము స్వామితోటిసుఖదుఃఖముల కియ్యకొని, యనన్యశరణ్యులమై స్వామియాజ్ఞయందున్నవారము. దేవరనియోగంబన్న, మాకలంఘ్యంబు. సత్యసంకల్పులు, దేవర కిన్నందును నొక్కకొఱంత రాదు. స్వామియానతిం జేసి, చమూసమూహంబు లాహవదోహలంబు లయి యేతెంచి యున్నవి. దండయాత్ర కిది మంచిసమయము. శత్రువు మ్రుక్కుడియని ప్రయత్నమల్పము చేయరాదు. చిన్నపామునైనఁ బెద్దకఱ్ఱతోడనె కొట్టవలయును. కాఁబట్టి, సర్వసైన్యసమేతముగా నడచి, యాకస్మికముగఁ బోయి, యేమఱించి పయింబడితిమేని, బగఱబలంబుల నేలఁ గలుపుట మనకుఁ గరము సుకరం బగును. కాలయాపనము చేసిన, వారందఱుం గూడుకొని, నెయ్యురతోడుపాటుఁగూడఁ బడయుదురు. అప్పుడు వారి దోరించుట కరంబు దుష్కరంబగును కావున, వేవేగ నమిత్రసంత్రాసనమును మిత్రసముల్లాసమునుగా దండు వెడలుదము. కార్యము తఱిదప్పక చేయుట లగ్గు. 'ఆలస్యా దమృతం విష' మ్మని కదా, యుష్మాదృశు లైనపెద్దలు పలుకుదురు." అనుడుఁ బ్రెగ్గడమాటల కలరి, దండముల నడపింప మొనగాండ్రకు నాజ్ఞయిడి, నెమ్మిసామి సేనాసమేతముగా దాడి వెడలి, నిత్యప్రయాణముల మలయంబుం జేరి, యాచేరువఁ బాళెంబు దిగి యుండె.

పదపడి హిరణ్యగర్భుండు కొలువున్నయెడ, మున్ను చిత్రవర్ణుపాలి కేగినదీర్ఘముఖుండు చనుదెంచి, పథశ్రమమునదూఁగాడుచు నిలువంబడి, జోహారు వొనరించి, తేనియనుమతిని దాపునకుఁ జని, వక్తవ్యాంశము విన్నవింప సంకోచించి, నలువంకలుఁ బాఱఁజూచుడుఁ, ధలం పెఱింగి యచ్చటిమేఘవర్ణాదు లవలికిం జనిన, తేనియాననమ్ము

నని మూపు నిలిపి, మఱికొంతచెంత జరిగి మెల్లన నిట్లనియె. "ఓ పక్షి కులసార్వభౌమా! చిత్రవర్ణునిసభం బుట్టిన విశేషములు విన్నవించెద; పరాకులేక యాకర్ణింపుఁడు. కడ కక్కడ నీయెడ న దాడి వెడలుట నిశ్చయింపఁబడె, చిత్రవర్ణుండు సముజ్జ్వలనైజతేజమున మలయధరాధరోపత్యకన్మానలతోడ పీడు విడిచి యున్నవాఁడు. ప్రతిక్షణమును దుర్గం బేమఱకుండునది. మఱియు నొక్కయాశ్చర్యం బవధరింపుఁడు. మున్నారాజుచేతఁ బ్రత్యాఖ్యాతం బైన యొకకపోతముతోడఁ జెలికారంబు వాటించి, రాజమంత్రతంత్రము సమస్తము నాకళించినాఁడను. చెప్పిన నమ్మెదరో నమ్మరో కాని, మనవీట నెవ్వఁడో చిత్రవర్ణప్రేషితగూఢపురుషుం డొక్కరుఁడుం డున్నవాఁడని విన్నవాఁడను. ఇప్పలుకు చెప్పునంతలో నప్పారావతంబు కార్యాంతరవ్యాసంగమున నొండెడ కేగుటం బట్టి, దిఙ్మాత్రంబె కాని, సవిస్తరముగా నాతఁ డెవఁడో యెట్టివాఁడో యడిగి తెలిసికొనం జాలనైతి. అతనితోడి ప్రసంగానుప్రసంగముల వేళ నొకప్పుడు మఱియొక రహస్యంబును నెఱిఁగినవాఁడను, తదీయమంత్రి, రాజు తనమంత్రంబు దెస ననాదరంబు సేయుటం జేసి, యుపేక్షాపరుండయి, యున్నవాఁడఁట! ఇదియు మన ఫలావాప్తికిఁ గొంత యనుకూలంబుగాఁ దోఁచుచున్నది. నావాక్యములయం దేది యయిన, దేవరకార్యంబునకుం బ్రయోజనకారి యగునేని, గైకొనునది. మొన్నరాత్రి చిత్రవర్ణుని పరిచరులు కొందఱు చీఁకటిచాటున నన్నుఁ దారసించి, పూర్వపరిచయంబున, నాపలుకుబడియు మొగముచాయయుఁ దలంచి, యాతండల్లనాఁటి దీర్ఘముఖుండౌను నాఁటను సంశయంబుతోఁ గొంతవడి పొట్టుపొరలయి, గుజలు గుజలువోయి డాయఁ జూచిన, నేనా కీ లెఱింగి, తడసినఁ గార్యపాకంబు తప్పునని యెంచి, యచటఁ

గాలునిలువక మేను నిడువెండ్రుక పెట్ట లేచి యది యేమని యడుగుకలకలంబు కో నేమియులే దిప్పుడ మరలి వచ్చెద నని పులిమిపుచ్చి, దక్కినవారిం గనుమూసి, యిచ్చటి కొక్క యంజను జనుదెంచితి, మృగధవళాంగుఁ డచ్చటనే యున్నవాఁడు” అని తావిన్నదియుఁ గన్నదియు సాకల్యముగా వినిపించి యూరకున్న, క్షణమాత్ర నిమీలిత నేత్రుండై కొంత చింతించి, కుశాగ్రబుద్ధి గావున నహితకృతద్రోహం బూహించి, మంత్రి రాజున కిట్లనియె. “ఆలించితిరా? మన దీర్ఘముఖుని వచనంబుల, నెవ్వఁడో నెమ్మితేని దూతవేషధారి యొక్కరుం డిందున్నవాఁడని, చూచాయగా నెఱుక పడుచున్నది. ఒకవిధంబున నాగూఢపురుషుండీ నీలవర్ణుండై యైనం గావచ్చును. ఆకారణ పూజ్యుం డగు నీపలుగాకి కాకి నీకడ నునిచికొనుట యనుచితంబు. వీనిని నిపుణంబుగాఁ బరికించి వేగ వెలార్పవలయు. ఈతనిరాకకు మూలము, చాలఁ గలిగియుండును. అదియంతయు మీకడ నాకు వాకొననేల? తుదమాట చెప్పెద వినుండు. ఈతని మనమిప్పు డొప్పరికించిన, నుపేక్షితం బయిన యామయంబువగిదిఁ బ్రాణంబుపయి వచ్చును. వేఱొకవిచారంబు మాని, నామాట చెవిఁదూర్పుఁడు. పరులఁజెఱుప వేఁడి, యరులు పలుపోకలం బోవుదురు: వారాత్మైకకార్యాసక్తులు; మాయాశీలురు. వారిమాటల కెల్లఁ జోటిచ్చినఁ, జేటు వాటిల్లును. ఈతండు వట్టి కలపనగంప. ఈతనిమాట లేమియు నిజము సేయకుఁడు. నిక్కముగా నీతండు సింహళద్వీపమునుండి వచ్చినవాఁడు గాఁడు. చివ్వొచ్చెడి గట్టుకొన్నట్టు లీతని నొద్దఁ బెట్టుకొననేల? స్వకార్యార్థము శాత్రవుం డెంతయు నిచ్చకం బచ్చుపడ ముచ్చట లాడి, మచ్చిక చేసికొని, నమ్మికపుట్టించి, కడకుం బ్రతారించి ద్రోహించును. అట్టివానిపొత్తున

కిచ్ఛగించుట, దండధరుపొత్తు చిత్తంబునం గోరుట. అట్టిఁడు, గోముఖ వ్యాఘ్రంబులాగున, సమక్షవ్యవహారంబుల సాధువర్తనుండుంబోలెఁ జూపట్టును. అజ్ఞునసఖ్యము ముఖ్యముగా సజ్జనుం డుజ్జగింపవంజను. కాని నాఁడు చిరంజీవి యను కాకమ్మును నమ్మి నిహతమ్మైన ఘూకమ్ములట్ల, కడలేనిహానిఁ జెందును. దేవర కాకథ వివరించెద నవధరింపుఁడు.''

పుండరీక గండక వేదండాది సకలమృగకులశరణ్యం బగు దండ కారణ్యంబున, బహుళఫలదళవిలసితం బగు వటవిటపి యొక్కటి గలదు. అయ్యాది పరిసరతరునికరంబుల తోడి పెచ్చుపెరిగిన మచ్చ రంబున మిన్నుముట్టఁ బన్నిదంబు నఱచి, యోడిన తోడివ్రాఁకుల నాలోకించి కిలకిల నగుపగిదిని శాఖ లాకసం బొఱయఁ, బలుదెఱం గుల పులుంగుల కలకలంబులు సెలంగ, గరం బభిరామం బయియుండు. ఆభూజరాజంబున, లోకభీకరంబు లగుకాకిమూఁక లనేకంబులు దన్నుఁ గొలువ, సత్వనిర్జితసుపర్ణుం డగు మేఘవర్ణాభిధానుండు బలిభు గ్వల్లభుండు కాఁపురం బుండును. వాయసావాసం బగు వటకుటంబు నకుఁ గొంతచెంత, నులూకమందిరం బగు సుందరవసుంధరాధరకంద రంబుదనరును. ఆగహ్వరంబున, దుర్దమరిపుమర్దనుండగు నుపమర్దనుం డను నులూకలోకాధ్యక్షుం డొక్కరుండు, తనకొలంపుఁబులుంగు మొత్తం బులు పెక్కులు దన్ను సేవింప, నివసించి యుండును. ఆపతంగపుంగవుం డొక్కనాఁటి నిశీథంబున నమాత్యాదులతోడ మంతనంబు సలిపి, యప్పుడ సేనాని రప్పించి, యుత్సాహపోషణంబు లగు భాషణంబుల వీరావేశ మెసకొల్పి, సెలన లేర్పఱించి, యనేకంబు లగునసీకంబు లతో ఘూకఘూంకృతులు పొదలఁ గదలి, విరోధులు కాకులు వసి యించు మఱ్ఱిచెట్టుఁ జుట్టుముట్టి, నిద్రాముద్రితనేత్రంబులై గాత్రం

బులు మఱచి కూర్కికియున్న వాయసంబులం గాంచి, సంతసించి, మించిన కోపాతిరేకంబున ఘూకంబుల డీకొల్పెడు, నవియు శాఖోపశాఖలవెదకి, శాతముఖంబు లగునఖంబుల నడచియు మహోగ్రంబు లగుచండతుండాగ్రంబులం బొడిచియు నచంచలంబు లగుగరుడంచలంబులం జఱచియుం గొన్నింటి ఱెక్కలు మొక్కవఱచి, కొన్నింటిం బ్రక్కలు వ్రక్కలించి, కొన్నిటి ముక్కులు చెక్కలు వాపి వివిధంబు లగువధంబులం ద్రుటికాలంబులోన, ననేకకాకలోకంబును యమలోకంబున కనిచిన, సమావృతాంతరిక్షం బగునావటవృక్షంబు విగతధ్వాంక్షంబగుట వీక్షించి, కృతార్థీకృతలోచనుండై, యుపమర్దనుండు సంతోషపు లకాంకురాలంకృతసర్వావయవంబులతో, నిజపరిజనకోలాహలనినదబధిరీభూతరోదోంతరాళంబుగాఁ గ్రమ్మరి, పింగళేక్షణంబుల మెఱుంగులు తుఱంగలింప నిజనివాసంబునకుం జనియె. అంతఁ బ్రభాతం బగుడు, రేయి వాయసారాతులరాయిడిం బడక యొక్కెడ నొడ లోముకొనిన మేఘవర్ణుండు లేచివచ్చి, రాత్రి కులాయాంతరనిద్రాణకరటకులంబునకు సంభవించిన యకాలప్రళయంబు చూచి, గుండెలు పగిలి కొంతవడి చింతాసాగరంబున మ్మనింగియుండి, కొంత నివ్వెఱ తొలఁగి, లోకాంతరగతు లయినతనతనయులం బేరుపేరువరుసలం దలంచి నిట్టూర్పు నిడిగించుచుఁ, గడుపుశోకమునఁ దలంబగుకొండలంబునం గుందుచుండ రాతిరి గూబలపాలు గాక చిక్కినప్రెగ్గడ లొక్కచక్కిం గూడుకొని, తమమందభాగ్యత్వంబులకుం దూర వగచుచు, రాజునుం బ్రాణంబులు తప్పించుకొంట విని యాతనిసరసకరుదెంచి, దీనంబు లగునాననంబులతోడ నడుగులంద్రెళ్ళి, కంటికినేలకు నేకధారగా రోదనంబుసేయుచు నిట్లనిరి.
"దేవా! తెల్లవాఱిమరల నేలినవారి చరణంబులీతీరున సందర్శింపం

బడసితిరా, మాయందఱు నయనంబులు భాగ్యంబులు చేసె. మా ప్రాక్తన పుణ్యంబు ఫలించె; నేఁడుగా దైవము గలుగుట పరిజనంబులు పేవురు గలిగియు, రాజులేని రాష్ట్రం బరాజకంబగు కతంబునఁ జిక్కులు పెక్కుఁడియుఁ దేజంబుం గాంచనిసోమవిహీనయామిని కైవడిఁ, దమోవృతంబయి కనుపట్టును. ప్రధానులు లేని యధినాథుండునుఁ బ్రాణంబులఁ బాసిన బొందిచందంబునఁ, గాంతి దఱిగియుండును. దైవవశంబున స్వామియు నేమును నీ కే రొయొకబన్నమునకు లోనుగాక, సప్రాణులమై మగుడఁ బుడమిపై నడుగిడఁ గలిగితిమి. పగవారిం గూడి దైవంబును మనకుఁ గీడుఁ దలంచె. ఇది యవశ్యభావి యైనయర్థం బెట్లు తప్పింపనగును? నిష్కారణముగా నీయట్టిసధర్మునకుఁ జేసినయపకారం బా క్రూరకర్ములకుఁ దోడనే మూపకపోదు. ఇప్పుడు మనప్రాణములు దక్కినవంతియు చాలును. ఇఁకఁ బగ నెన్నటికైన, మెల్లఁగా సాధింపవచ్చును. కాలంబు మన కీవేళ మేలు కాకున్నయది. కాలము మీఱి నడవ నెవరి తరమగును? ఆయుః ప్రమాణము నిండి, మనవారు పేరు గలవారు పెక్కండ్రి ట్లనామధేయంబులగు దివాంధంబులచే నిద్రావశాత్ములై మానప్రాణంబులు గోలుపోయిరి. దైవవైపరీత్యం బయినప్పుడు వగవఁ బనిలేదు. మే మప్పుడ యలసి కన్నొకింత మూసితిమి. అంతలో నాకస్మికముగ గణనాతీతము లగుపగఱబారు లరుదెంచి, కనుమూయగా వీరిగొంతుకలు కోసిపోయెను. మేమే మేలుకనియున్న, నొక్కఁడు మీబంట్ల నిట్లువఱచి నామ మడఁగకుండెనె? ఇప్పుడేమో మా దురదృష్టంబునఁ బరాభవంబు నొందితిమి కాని, దేవరకటాక్షలవంబు గలుగ, మున్నెన్నఁడు నిట్లయిన వారము గాము. దేవరయంత వానికిం బరాభవము సంభవించెను. ఇది మా చేసికొన్న భాగ్యము గాఁబోలు! పగతురు మనల మిగిలి నొగిలించుట కంతరంగంబున

నెగు లొందకుము. 'అత్యుగ్రభయః పతనహేతు' వని యార్యులు వచియింతురు గావునఁ, బెరిగెడివాఁడే విఱిగెడివాఁడు. నేఁడు శత్రు నిరాసంబున ధన్యోస్మి' యనుకొని విఱ్ఱవీఁగు దాయ తేపేమి మూఁడ నున్నాఁడో, యెఱుఁగుదుమా? సతతముఁ గంటికి ఱెప్పవలెఁగాచుచుఁ బ్రోచుచుండ దేవరబుద్ధి విని, స్వామియే కనువెలుఁగుగా వెంటఁ జరియించు తలంపున, మేమందఱము మీకడకుం జనుదెంచి నారము. నీయట్టి ఘనుని కరుణారసవృష్టి కలిగినంగదా, మాహృదయ తాపము చల్లారును. ఇన్నినాళ్ళును నందఱౌనానన బ్రదికి, తుదకుఁ బౌరుషము చెడినప్పుడు శరీరధారణార్థం బొకనీచవృత్తికి లోనయి, రోఁతల కాలయము కానేల? ఈఁతకు మిక్కిలిలోఁతు లేదు. కానసాహసించి, యసహాయ శూరులమై, జనులు మనమీఁదఁ జాలమివెట్టఁ జోటు లేకుండ, నాయురవసానపర్యంతమును బోరి, యధ్రువంబులగు దేహం బులచే ధ్రువం బగుకీర్తి నార్జింతము. మనకాలము మంచి దయి నప్పుడు నిగిడి మగుడ నాచెడుగులఁ గడముట్టింతము. విమతుండు బలవంతుండు గావున, నింతే మనభాగ్య మనుకొని, యాతని నాశ్ర యించి బ్రదుకుదము. ఇప్పటికి విప్రకృష్టదేశం బరిగి, యందణఁగి యుండి, వదంపడి పోలినట్లు చూచుకొందము. ప్రత్యర్థుల కసాధ్యం బగుదుర్గంబు నాశ్రయింతము. బల్లిదు నొకనిఁ జేరి, వైరి నిరాసం బనాయాసముగఁ గావింతము." అని తమకుఁ దోఁచిన ట్లనేకు లనేక వాక్యములు వలుకుచుండ, వారికలకలంబులు వారించి, చిరంజీవియను మంత్రి యిట్లనియె. "దేవా! దేవరయమాత్యు లెల్లఁ బెల్లుసమర్థులు; ఒక రొకర తమధీబలమున లోకము లెల్ల నఱచేతిలోనికిం దేఁజాలిన వారు; నీతిశాస్త్రమున వారిని మీఱినవా రేరును లేరు. ఇంక స్వామి సామర్థ్యాతిశయంబో, నముక్షంబున వాక్రువ్వవలసినది కాదు. నంతా

పంబు పేరిమిని, మనసునకు సమాధానంబు లేక యితర వ్యాపారముల నెఱుంగకుంట నిప్పుడే మోకాని, యించుకంత మది కుదురఁ బెట్టి యాలోచించిన, దేవరకుం దోఁచని కార్యాంశంబులు లేవు. ఎట్టిబుద్ధి శాలులును దేవరలో సహస్రాంశంబును బోలఁజాలుదురె? ఇది మా కెల్లరకు ననుభవగోచరంబు. అది యట్లుండె, స్వామి నన్ను నొక మానిసిఁగా నెంచి మిగుల మన్నింతువుగాన, మిన్నకుండఁబట్టక చిత్త చాపల్యంబున నాకుం దోఁచినయర్థంబు నేనును విన్నవింపఁ గడఁగెదను. భవదీయ మతి నతి విశదంబుగా నొనరించి, యాలింపుము. దూరంబున నురగారి నయిన నుఱునిశూర వారంబు నెల్లఁ జంపుకొని, కోఱలు వెఱికిన భుజంగంబులభంగి భంగపడి యున్న వారము. ఇత్తఱి మన మొత్తువడి యుంటం జేసి, యహితుం బొడిచి యెకువఁ గడిమి చాలదు. సమయ మొడఁగూడుదాఁక లాఁతిమీఁదఁ గన్నిడి నిశ్చంచలముగ నుండి, తటివేచి, బకముపోలిక నరి నొక్కట గ్రుక్కఁ గొందము. నాబుద్ధి కిప్పటికి సమాశ్రయం బొక్కటియే యుత్తమ కార్యముగాఁ గనుపట్టుచున్నది. పగవాఁడు మిగులఁ బొగరు గవిసి యున్న వాఁడు కాన, దీనదశనొంది డిందు పడియున్న మన కాతని పొందెట్లు సంఘటిల్లు నని చింతిలవలదు. తావ కాజ్ఞాబలమునను, వీరికెల్ల నాదెసం గల యనుకంపపెంపునను, దైవానుకూల్యము గూడ గోరంత కలిగెనే నెంతదుష్కరకార్యము నైన వ్రేల్మిడి సఫలంబు గావించుకొనివచ్చెద. నన్నుఁ బనిగొనుండు. ఓపిక లేని, మీరెల్ల నా కొక్కసాయము చేయుఁడు. ఈక్షణంబ మీరందఱు నెందయినఁ జని, యల్లనల్లంగొనివచ్చి, నామేను రక్తసిక్తంబు గావించి, తడయక ఋష్యశృంగంబునకు వెడలి, యచ్చోట నప్రమత్తులరయి యుండుఁడు. తక్కిన కార్యభారం బంతయు నాపయిం బెట్టి, మీరు నిర్విచారంబుగ

సుఖియింపుఁడు. ఎల్లవిఘ్నంబుల శోభంగాఁ బాదించెద.'' అని మృదుమధుర భాషణంబుల సాభిలాషంబు తెఱంగెఱింగించిన, మొగంబులం దెలి వొంది, వాయసంబు లప్పుడ కడలకు వెడలి, సందుల గొందుల వెదకి, మూషిక ప్రముఖక్షుద్రజంతుసంతానముల దారుణత్రోటీ విదారణముల మూఁకలుగా వధించి, వలయునంతఁ గ్రొత్తనెత్తురు గొంచు వచ్చి, యచ్చిరంజీవిశరీరంబునం బూసి, నీవు సిద్ధసంకల్పుండవు. నీ కసాధ్యం బెందును లేదు పొమ్మని సాగనంపి, యాచోటు వాసి చనియె. అంత నా చిరంజీవియు 'డాఁగఁబోయినఁ దలారియి ల్లగు నాఁకో' యని ప్రాణంబులు పిడికిటం బట్టుకొని, మెల్లఁగా నడచి ప్రొద్దు గ్రుంకునంతకు గిరిభీకరంబు లుండుకొండగుహఁ జేరి, వైరికి వినంబడున ట్లీరీతిం గద్గదికం దగులు, గుహాముఖంబునఁ గూసె. ఆకూఁత చెవి సోఁకుడు నదరిపడి, కోటఁ దోఁకఁద్రొక్కఁ డాచక్కిం బఱతెంచి, కాకిం బట్టి కొనిపోయి, యుపమర్దనుముందటఁ బెట్టిన, నాతండును విస్మయవికచ విలోచనుఁ డగుచు 'నీ వెవ్వని వాఁడ వేల యిట్లయితి' వని యడి గినఁ జిరంజీవియు దైన్యం బానసంబున నటించుచు, మాయ యచ్చు పడ, డగ్గుత్తిక వెట్టి యిట్లనియె. "చెప్పనోరాద దేమని చెప్పుదు నావార్త? నేను మేఘవర్ణుని ప్రధానమంత్రిని; చిరంజీవి యనువాఁ డను. నేఁటి వేఁగుఁబోక, మేఘవర్ణుండు నిజప్రధానులం బిలిచి కార్యాలో చనం బడిగిన, సేనాతని దుర్నయం బెఱింగియుఁ దోఁచినహితంబు చెప్పి మాఱుమాటగాక యని, యిట్లంటిని. "ఉపమర్దనుండు లావు గల వాఁడు, అగ్గలపు భక్త్యేకసాధ్యుండు; ఆతని పాదంబులు పట్టి మనుట లగ్గు సిగ్గు రాజ నను దురభిమానంబు మాని, యవశ్యంబుగఁ దద్దర్శ నంబు చేసి, నామాట విని యక్కరుణాకరుశరణంబు సొరుము.'' అను నప్పు డేమి సెప్పు! నా పలుకు లాపాలసునికోపానలంబున కాజ్యధారా

ప్రవాహరోపమంబు లైన, భగ్గున మండిపడి, యుక్తివిక్షేపంబున ననాదరంబు నూపుచు, మంత్రుల నవలోకించి 'వీఁడు పిశాచపీడితుఁ డగు వాతినై యొడ లెఱుంగక యున్మత్తప్రలాపంబులు సేయుచున్న వాఁడు: దయఁ జూడక వీనిం బోఁదవి విధియింపుఁడు.' అనిన, వారును సేవకు లట్ల నాపయిం గవిసి, మూఁపులం బొడిచి, కాళ్ళు గ్రుచ్చి, నెత్తుకొనం దొప్పఁదోఁగి సొమ్మపోయి యున్న నన్ను వప్పుటంగా నవ్వి, దిగవిడిచి తమయిచ్చం బోయిరి. పుడమిపై క్షత్రియజాతోత్తమున కుండుఁ బట్టియే కదా, 'రాజ్యాంతే నరకం ధ్రువ' మను పండితోక్తి యుల్లేఖలను జెల్లుఁగ విలసిల్లెను. నేను గొండొక సడికిం దెలిసి, నలు వలంకులుఁ గలయ విలోకించి యెందు నెవ్వరిం బొడగానక, చదరంపు మెత్తనుకుం బదిలించుకొని, విస్మృతస్వజనబంధుజనుండ నగుటం జేసి, యీ యవస్థ సర్వంబును దేవరకుం గాకపించి మఱి ప్రాణంబులు నిల్పుకొని నవతిలంపు వాఁడను, గళద్రక్తసిక్తాంగంబులతో నిట్లరుగు దెంచితిని. ఇంక నాకు దేవరయే యేడుగడ. శ్రద్ధాధానునకు విద్యాదానంబును, క్షుధార్తున కన్నదానంబును, వ్యాధిమథితున కౌషధదానంబును, భీతున కభయదానంబును, దానంబుల నుత్తమదానంబు లని మహర్షులందురు. రాజుల కార్తరక్షణంబును బోలుధర్మంబు నొండు లేదు 'దుర్బలస్య బలం రాజా' యన వినవే! దేహం బాల్పాయువు స్థిరం బు గాదు: అట్టి యస్థిరం బగుకాయంబుకొఱకుఁ, బుగ్రతపోధనుల సమస్త మానమానసుండనై యుదాసీనం బుజ్జగించి, యెట్లు సభాస్థలో మరలఁ దల యెత్తుకొని మెలంగ నేర్తును? ఎవగని రక్షింపఁగోరి నే నీబ్రతుకు బ్రతుకఁ వాంఛింతును? నేను సర్వసంగవిముక్తుండ నయి యున్నవాఁడను. స్వమాత్రపోషకుండ నగు నాకీక నీమూలకమైన పోత్తు వలదు. ఇంతవఱకును మేఘవర్ణుని కోఱగాడు నాస్వామిని సవేదంబుగ

ప్రాణంబులు పట్టికొని యున్నవాఁడను. నాకుంబాటిల్లిన యీదురవస్థ యంతయు దేవర కెఱిఁగింపఁ గలుగుటంబట్టి, చరితార్థుండ నైతిని. ఇఁక నెట్లయినం గడుమేల. నేనియెడఁ బ్రాణమాత్రావశిష్టుండనై, పగ నీఁగుశక్తి లేక, కాలంబున కెదురుచూచుచు, జీవచ్ఛవంబనయి యున్నవాఁడను. ఆపాపకర్ము లప్పుడు నాప్రాణంబులు గొనక కొంత కొఱంత వెట్టి పోయిరి. మీరైనఁ దక్కినకొఱంతఁ దీర్చి, పుణ్యంబు గట్టుకొండు—సుకృతి నయ్యెదను. తొల్లి నేనెప్పుడును భవత్సందర్శనంబు చేయవలయు ననియే కోరుచుందును. ఎంత పొరలినను, దైవానుకూల్యంబు లేనికార్యంబులు సిద్ధింబొందవుగదా? నేఁటి కది యీనెపంబున నైన సిద్ధించినది, మహాభాగ్యవంతులకుఁ గొందఱకుఁ గాక, మీయట్టి వారిసేవ యందఱకుం దొరకొనునె? మఱియు నే ననవరతము దేవరచరిత్రమే యాతని యోలగంబున వేనోళ్ళ సంస్తవమొనరించు చుందును. అంతుల కాతండు కటకటంపడి, మిమ్ముఁ గడవనాడు చుండును. ఆకథలు త్రవ్వినకొలఁదిని, పెక్కు లూరు చుండును — పోయినవి పోనిండు. నేనాతనికి నేఁటిదనుకం జేసినమేలంతయు నొక్కపూఁటలో వఱదఁ గలసిపోయెను. అందు దేవరకుం గొఱతమాంశం బైన నాచరించిన, నింతకు నామనోరథంబు నిండదే? అని కర్ణకలాపంబులుగాఁ గరటంబాడు దయనీయాలాపంబుల మెత్తనైన రాజుచిత్తంబు నారసి, మంత్రు లిట్లనిరి 'సామీ! యేమో వలుకుచున్నాఁ మని యనాదరంబు సేయక, మామనవి చేకొనుఁడు. ముందఱఁ గీడెంచి మేలెంచవలెను. వైరంబు లామరణాంతంబులు గాని, యింతట నంతటం దెగునవి కావు. ఈతనిచరితంబు ప్రత్యక్షపరిచితం బయినది ప్రాపడిపోయెనె? రాజు తనవంక వారినే నమ్మి నమ్మక యుండవలెనన, లోఁతివానిఁ జెప్ప నేల? ఈతండు తృణ

చ్ఛన్నరూపంబు నంటివాఁడు; వీనిని విశ్వసింపఁ గూడదు. మనము మతిఁ దప్పి విశ్వసించితి మేని, వీనిం జేర్చినఫలం బవసానంబున, వంశ ఫలంబురీతి సమూలవినాశంబు సేయక మానదు. సందియము లేదు; వీఁడు మనలం జెఱుప వేఁడి, వైరులకుఁ దాపికాఁడయి వచ్చి, యెంతు లేనిపలుపోకలమాయలు పచరించుచున్నవాఁడు. వీని న్మన కడ నునుచుకొనుట, దూదిం జిచ్చు దాఁచినయట్లయ్యెడు కొండంత దూదికిం గొండంత నిప్పేల? మనల నేలపాలు సేయ వీఁ డొక్కఁడ చాలును. విపక్షుండు క్షుద్రుం డయ్యును గాలక్రమంబునం బెరిఁగి, వృక్షమూలమునందలి వామలూరువు వృక్షంబుఁబోలెఁ, జెఱుప సమర్థుం డగును." అని మంత్రు లెంద ఱెత్తెఱంగున నాతనిపొత్తు హత్తించుకొనుట విపత్తునకే మూలం బని యొత్తిచెప్పినను, వానిం దనచిత్తంబున హత్తింపక, విధి మూఁడి, యుపమర్దనుండు తనపట్టిన చలంబు విడువక, శరణాగతపరిత్రాణంబునకెనయనుత్కృష్ట ధర్మంబు లే దుడుగుం డని వారల వారించి, యాబలిభుజరక్షణ కరణంబునం గృతనిశ్చయుం డయి, వారల కిట్లనియె. "జాతిమాత్రంబు చేతనె యీతని లాతిఁగాఁ దలంపవలదు. ఈతండు సాధుజనాగ్రగణ్యుఁడు; కలనైనం బరుల కాపదఁదలఁచువాఁడుగాఁడు; సత్యంబు కానివాక్యం బీతనిరసనతుదకు రాదు; జగంబున నీతనికిసమానుండు మానధనుండు లేఁడు. ఈతని వాక్యంబులే యీతనిగుణమ్ముల నెఱింగించుచున్నవిం మన పుణ్యపరిపాకంబున నీచిరంజీవితోడి పరమసౌహార్దలాభంబు దొరకినది. మన కీతండు కడువిశ్వసనీయుండు; ఇందు సందు నలక మనమందిరంబున నెందైన నడ్డంకిలేక తిరుగఁదగినవాఁడు. నేఁడు మొదలు పూర్వవైరంబు విచారింపక, మీరెల్లరు నీతని నతిమాత్ర గౌరవంబునం జూచుచుండునది." అని యానతిచ్చి, తనకభయప్రదా

నం బొసంగి ప్రశంసించు చున్న రాజున కభిముఖుం డయి, భయ భక్తులు మెఱయఁ జిరంజీవి యిట్లనియె. "సాధు! సాధు! పరదోషకథా విముఖుల రగు దేవర గుణంబులు గొనియాడ నే నెంతవాఁడ? భవ త్సందర్శనమాత్రంబున, మామకవిలోచనంబులు భాగ్యంబులు వహించె; భవదీయవచనామృతాస్వాదనంబున, శ్రుతిద్వయంబును దృప్తివహించినది. స్వామిసందర్శనంబు దొరకొననివానిజన్మ మేల? సర్వజగజ్జైత్రులరు మిత్రులగుటంబట్టి, నాజన్మంబు కృతార్థత్వంబు నొందె. మీకారుణ్యంబు గలిగినం, దృణమయిన మేరు వగును. పగ వారినైన నొచ్చిననోరం బలుకనొల్లవు. అది దేవరబోఁటిగుణగ్రహ ణైకపారీణు లగుధరాభారధౌరేయులకుఁ గొందఱకుం జెల్లెఁగాక యుందఱకుం జెల్లునె? స్వామివంటిదయాళుఁడు కొందఱు గలుగంబట్టి కదా, యీాస్థిరతిరంబై నెగడుచున్నది. అక్కడక్కడ రాజ్యపరిపాల నంబు సేయువారు లెక్కకుఁ బెక్కురుగలరు; దేవరం జూచి, మఱి వారిం దలపెట్ట సిగ్గు వొడముచున్నది. మత్స్వరూపస్వభావంబులు దెలియక, వీరందఱు నాపై నింద గడించెదరు. హితాహితనిర్ణయంబు సేయు మహాప్రబుద్ధులకుఁ గాక, సామాన్యముగ నందఱకుం బయి పయి నున్నదియే? నావల్ల కల్ల గోరంత కలిగెనే, నిప్పుడకా దెప్పు డయిన నేలిక చిత్తంబునకు వచ్చినట్లు చేయవచ్చును. నిఖిలహేయ భాజనం బయి క్షణభంగురం బయినయీాకాయంబుఁ గల్పస్థాయిఁగా నమ్మి, యెట్టి కష్టాత్ముండయిన విశ్వాసఘాతుకత్వంబున కొడిగట్టు కొనునే? దైవంబు దయమాలి నలువురిలో నన్నిట్లు తల వంచుకొనం జేసెఁగావున, నీరీతి నిన్నికఱకుమాటలకు నీను లొప్పగింపవలసి వచ్చెను. ఆబాల్యము నేఁ గాంచినగౌరవంబంతయు, నిప్పుడు స్వప్న లబ్ధపదార్థంబుచందం బయ్యె. నన్నెవ్వ రెట్లనుకొన్నను, దేవర

యాజ్ఞ కడుగుదాఁట నోడుదుఁగాన, నేలికపాలఁ దల దాఁచుకొని యిచ్చట భవద్గర్భవాసగుప్తిం దినములు పుచ్చెదను.'' అని యిచ్చకంబు లాడుచు, నిమిషంబును జేసి నెడబాయక, యాతనిచూపు లేచాయ నిగుడునో యని నిర్నిమేషంబుగ సమ్ముఖమ్మునం గొలిచి యుండుచు, దినదినంబును వింతవింతగా నవసరోచితంబు లగువినోదంబుల బ్రమోదంబు రెట్టించి, యంతకంతకు మొదలింటికంటె శతగుణంబుగా రిత్తయుపచారంబుల నుపమర్దను మనమున కెక్కునడవడిం బ్రవర్తించుచుఁ, గరమ్ము నమ్మకము పుట్టించి, యెల్లెడల నడ్డు లేక క్రుమ్మరుచుఁ, జిరపరిచయంబునఁ జిరంజీవి తత్త్వరహస్య వర్తనమ్ములును దుర్గబలాబలమ్ములును నిమ్ముగా నెఱింగి, తెఱియారసి, యొక్కనాఁటి పగటిపూఁట బహుస్వనమ్ము లాద మఱచి సుఖసుప్తంబు లయి యుండ గుహావాకిలి వెడలి వచ్చి, యచ్చేరువ మొదవుపదువులు గలతావుల కరిగి, యెరువు కొంత చరణంబుల నిఱికియుఁ గొంత ముక్కునం గఱచికొనియుఁ గొనివచ్చి, గుహాముఖంబునం దాపి, రెండవకంటివాఁ డెఱుఁగకుండ మేఘవర్ణుపాలికిం బోయి నమస్కరించి యిట్లనియె. "దేవా! మనము సేయునధ్యవసాయంబంతయు నేఁడు ఫలితంబునకు వచ్చినది. అంతకంతకుం బెరుఁగు దేవర మన్ననఋణంబు నేఁటికిం దీర్పఁ గంటిని. స్వామిమనోరథపూరణం బాపాదింపఁ బడసి, నాయెడలెత్తిన ఫలంబుఁ గాంచఁ గలిగితిని. మీ రందఱు నేకనిశ్చయు లయి, నాకుఁ జేదోడై నడవవలయును. నే నాయుపమర్దనుని చెలిమి కలిగించుకొంటకై పడరానిపాట్లెల్లం బడితి. కట్టా! దాయలపంచం బడి యేఁ బడినయిడుమ లిన్నియన్నియని యెన్నఁదీఱునె? ఉపమర్దనుండు తనపావంబు పండి, సులభంబుగ నావలం దగులువడి, నా కన్నపానాదు లిడి పరామర్శింపఁ దనవారి

నియమించె. వా రెల్లం దొలుత నాపొడ కనబడినపు డెల్ల నన్ను గుటుకు మనకుండ మ్రింగవలయు నని యుండిరి. అప్పుడు వారిపొట్టు వోతలకు లోంబడి, వా రిందఱ మని యిచ్చినదే భుజించుచు, నోరు కట్టుకొని శరీరశోషణంబునకయిన నోర్చి, యసంభవం బయిననాడు జలప్రాశనంబె చేయుచు రాజుతోడనైనం జెప్పక కాలంబు ప్రతీక్షించుచుండి, కడకు వారియనుగ్రహంబునకు సహితము పాత్రుండ నయితిని. ఎందును గార్యంబు సఫల మయిన, నేపూర్వప్రయాసంబును నేల గణనకు వచ్చు? కాలుచేతిత్రొక్కులంబడి, యిపు డుపమర్దనుండు రాజ్యానుసంధానం బేమఱి, నాతోడిదలోకం బని యున్నవాడు. నాపొందు వలదని, యమాత్యు లెందఱో నోరం గాయ లిడక బోధించిరి. వారి హితవచనంబు లన్నియు, రోగికిం బథ్యాహారంబు లట్లు, యాతనికి రుచింప వయ్యెను. వేయేల? కడమాట నుడివెద; వినుండు. వారి సంతోషకాలము నేడు ముగిసివచ్చినది. ఇపుడు మీతోడ నూరక మాటలాడుచుం గూరుచుండుటకు నాకు లేశమును నవకాశము లేదు. వారినందఱం గన్నుబ్రామి, నే నిటు చనుదెంచితి. నూతినీళ్లు వెల్లువవోవు. తక్కిన నాయక్కడిగాథ లన్నియు సవిస్తరముగా ముందు విన్నవించెద. ప్రస్తుతకరణీయంబువినుండి. గుహలోపల నులూకంబు లీలోకంబు మఱచి, నిద్రావివశంబులై యుండ నాకుం గనుమొగుడక లేచి వచ్చి, యచ్చుట్టుపట్టుల నుండుతోట్టువట్టుల కేగి పసులపెంటం బట్టుకొని వచ్చి, గవివాతం బెట్టి, మిమ్ముం బిలుచుకొనిపో వచ్చితిని. అందగ్ని రగిల్చి కాల్చి, నిద్దురవోవు కౌశికంబులం బెద్దనిద్దుర పుచ్చ వలయు. ఇప్పుడ మనవా రందఱుం గదలి, రవులుకొఱకచ్చులు చంచువులం గరచికొని, నాపిఱుంద నరుదేరవలయు." అని కఱపి, తా నొక్క మండుకాష్ఠంబు ముక్కునం

చిక్కఁబట్టి, ఘనోగ్రమూయి యయి గ్రోవవెట్టినఁ, బెబ్బులియు నట్టు లాతనివెంట వెంట ననుగమించె. అంత నాశరంతంబు లనంతాంధ రంబుం దఱిసి, దరివాతం దార్చినయెనుపునకుం గొఱ్ఱువులు దరికొల్పి మొఱకల విసరుడు, వర్ధిష్ణుంతుఁడు కరటవిసరపక్షపవమానజాజ్జ్వల్య మానకీలాజాలంబుల నాభీలంబుగఁ గవియించి, ధూమస్తోమంబు లెస గొల్పు గుహయెల్లఁ దామసమై పర్చినయక్కులవే డి కోడి, సేగి సేవ కంబులు నిదురమంపున నతుచుచు వెఱచఱచి సంగి, మొత్తము గుహా వెడలువెరవు దొరకక, రాజుకడం జేరి, ప్రభు నకు మహాపగ యిట్లనియె "దేవా! వైరి యగునీచిరంజీవిం జేరఁ గీడుగలదు; కీడుమూఁడు'' అని మే మెల్లఁ బలుదెఱంగులఁ జెవి నిల్లుకట్టుకొని పోరిన మామాటలు పాటిగాఁ గొనక, పెడ చెవులంబెట్టి, నీనాఁడిఁ బట్టుకొన్న యున్మాదంబు మానవైతివి. అనన్యాధిష్ఠితం బగు పగవాని నిక్కం టకముగా నుండి, యనపహార్యం బగు నైశ్వర్యంబుఁ గుడువ నేరక, నిర్హేతుకముగఁ గూలఁ దన్నుకొంటివి. మఱియుఁ గానక నెన్నఁ బంతా నంబును, నొందునుం బడయరానిబంధుజనంబును, గ్రొంజననాసనం బగుమిత్త్రవర్గంబును, నూరక గ్రుంగుకొంటివి. మాపలుకు వినక, విరోధికిఁ దా విచ్చినఫలము చేసేత ననుభూతం బయ్యెం. ఇప్పు డయిన, నహంకారవంక యింకెఁగా!'' అని యువమర్దనుం దూఱుచు, మూల మూలలు దూఱుచు, మంట లోడ డ్ఢంటినఁ గమరి, ఘూర్ఘరకంబు లెల్ల నిలువున విగతాసువు లయి, కాళ్ళు కుప్పవడ నేలఁగూలి, వేఁడి వేలుపుచే భక్షింపఁబడియె ఇట్లహితులెల్ల నిహతు లయి, నిమేష మాత్రంబున గుహయంతయు నేనుఁగు తిన్న వెలఁగపండువలె నైన నలరి, హృదయంబుల ముదంబు వదనంబుల వెల్లివిరియఁ, గరటంబు లెల్లఁ గూడఁబడి, చిరంజీవిని జుట్టుకొని యిట్లనియె. "రాజా! నిరం

జీవీ! నీవు కలుగఁబట్టికదా, యిబ్బారిం గడవఁగాంచితిమి. అక్కడ నుండి నీవు క్రమ్మఱ వచ్చి మాకంటఁ బడువర్యంతము, మమ్ము మే మెఱుంగము. మాయందఱప్రాణంబులును నీవ; నీవులే కిక్కడ మా కొక్కనిమిషమయిన వేగునె? నీ మేధావిశేషంబునంగదా, నిశాదర్శి యొక్కఁడయినఁ గడమవడకుండఁ గడతేఱె. ఇప్పుడు మామనంబులం గలవెగ లాఱె. అనన్యాదృశసుకృతంబున మాకు నీవంటి చెలిమి కాఁడు దొరకె. ఇఁక మాకేమికొఱఁత?" అని శ్రవణానందంబుగాఁ జిరంజీవిం బ్రస్తుతించి, యాతనిచేఁ బ్రతినందింపఁబడి, కొంతసేపు వాయసంబు లెల్ల సల్లాపసౌఖ్య మనుభవించుచుండె. అనంతరము వాయసేంద్రుఁడును బరమానందభరితుఁడయి వైరిపీ డెల్లఁ బాఱాడి, కాకకాకాగమముఖరిత హరిదంతరంబుగా నిజనివాసంబునకుం జని, సుఖం బుండె,—

కాఁట్టి గిట్టనివాని నొద్దఁ బెట్టుకొంట బెట్టిదంపుంజెట్టఁబుట్టించును. దేవరయేకన్నులం జూచెదరోకాని, నాకీకాకమ్ములను నమ్ముట సర్వవిధమ్ముల ననర్థదాయకమ్ముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. దేవర యీతని తేనెమాటలకు మోసపోయి, యీతని తోడ్పాటున కువ్విళ్ళూరుచున్నట్టు తోఁచుచున్నది. సత్యమారయ, నితఁడు చక్కెరపూఁత పూసిన విషముగాని వేఱుగాఁడు; శీతలప్రవాహంబు కూలసాలనిర్మూలనానుకూలంబగుట దేవరచిత్తంబున భావింపవలయును. ఏవిధమునఁ జూచిన, నీనీలవర్ణుండు గర్హణీయుండయగుంగాని సంభావనీయుఁడుగాఁ గానిపింపఁడు. ఈయన సేయుపాయంబుపేరు దైవం బెఱుంగు; అపాయంబు సేయుకున్నం జాలును. విన నేర్చితి -ని, నాకుఁ దోఁచినహితం బొక్కటి చెప్పెదఁ జిత్తంబున జేర్పుఁడు. ఆవల వినసీ వినకపోనీ హితంబుగోరి యాడుమాట కీశ్వరుం డయిన మెచ్చుఁగదా! క్రూర

కర్మం బనిచూడక వీని నీయెడ నుట్టు పెట్టుఁడు; వీఁడు తెగిన మన మనఃపీడయంతయుం దెగును. అని పలుకు మంత్రిమాటలకుఁ జిఱు నవ్వు నవ్వి రాజిట్లనియె "నీ వాడినదంతయు సత్యము. అయినను క్రొత్తగా వచ్చినంతమాత్రముననె విశ్వాసపాత్రంబు గాఁడని నిశ్చయించుట తగదు. ఈతఁ డింతవఱకును మనకుఁ గించిద్ద్రోహంబైనఁ జేయఁడు. ఒక్కనిగుణంబు లిట్టివని గుణవ్యాపారంబుల నెఱుంగ వలయుంగాని, జాతిమాత్రంబుననె నిర్ణయింపరాదు. ఒకానొకవేళ నాగంతుకులును హితు లగుదురు; సన్నిహితులే యహితు లగుదురు. శరీరజం బగురుజ యహిత మగుటయుఁ గాటఁ గలిగి యౌషధంబు హితమగుటయుఁ జూటింపవలదే? కొందఱు తొలుత హితులయట్ల కనఁబడి, కడపట నహితులగుదురు. మఱికొందఱు మొదల నహితుల మాడ్కిఁ జూపట్టియుఁ, గార్యావసరంబుల హితులగుదురు. ఈతఁడు మన కొక్కకీడు రోయువాఁడుగా నాబుద్ధికిం బొడకట్టఁడు. మనకపకారంబె తలంచినవాఁడేని, నాఁడట్లు కొలువులోఁ జిలుకంబిలుకు మార్పఁ దలఁపడు నెట్లు? మనదేసం గలవాత్సల్యంబె కారణంబుగా మన కుపకారంబు సూ.. వచ్చినవాఁడుగాని, వేఱొక్కపాపం బెఱిఁగినవాఁడు గాఁడు; పరమ ధార్మికుఁడు; సత్యసంధుఁడు. పరీక్షాపూర్వకంబుగాఁ గొన్నాళ్ళీతని మనకడ నునిచికొని, యీలోపల నెద్దియైన నీతనియెడ నీయెన్నిన యవగుణం బించుక గాననైన, నేమి చేసినను లోకంబు మెచ్చుం గాని, వేగిరపడి ధర్మంబు కట్టిపెట్టి యకారణంబుగ నితని నొకకీడు నకు లోఁబఱిచితిమేని, లోకులు మనల నీ యనరె? మఱియు మనకుఁ బ్రత్యక్షవిపక్షము వాఁడని కదా, యీపక్షిని నమ్మఁగూడ దనుట. కార్యార్థియగువాఁ డొక్కొకతఱి శత్రువునైనం గలపికొని మెలంగ వలయును. ఆవల లావరియగు దాయ మనమీఁద దాడి వెడలి యున్న

వాఁడు. మన మిప్పుడీతనిం బోనాడు నవసరంబు గాదు. మన ప్రయోజనంబు తీఱుదనుక మన మీతని నేస్తంబున కొడంబడవలయును. విపత్తులకు హేతువులైనవారిం గని మతిమంతుండు వికసన్ముఖుండై, వల్కునవనీతకోమలంబును హృదయం బాయసనిష్ఠురంబునునై, మాట లాడవలయును. 'చెలిమిమైఁ జేఁదు మేపింపవచ్చుంగాని, బలిమిమెయిం బాలు ద్రావింపరాదు.' అనులోకోక్తి వినలేదా! విపక్షుని యెడఁ గార్యంబుపొంటె మిత్రభావంబు నెఱపియు, మనమ్మున నమ్మక, యప్రమత్తుండయి యుంట బుద్ధిమంతులలక్షణంబని మేధావులు నీతి గలవారు చెప్పుదురు. మన కెలసంబు తీఱునందాఁక నీ పిల్లవగ్గుని విశ్వసించినట్లు నటించి, లోన నమ్మిక యుంచకుము. కంటకంబునఁ గంటకోన్మూలనంబు చేసి యాముంటఁ గూడఁ బరిహరించుమాగున, నీతనిప్రాపున నావిరోధిని మర్దించి మన కార్యంబు గడపికొని, పిమ్మట నీతని విడనాడుదము. పూర్వ మొకమూషికంబు తనకర్జంబుకొఱకుఁ గేవలము విపక్షపక్షమువానితోడ మార్జాలనాథునితోడఁ జెలిమి కలిగించుకొని, కార్యాంతంబున విసర్జించెను. ఆకథ వినిపించెద, వినుము.

పంచవటంబుప్రాంతంబున, నొక్క మఱ్ఱివృక్షము తొఱ్ఱలో రోమశుం డనుబిడాలము వాసము చేయుచుండును. ఆచెట్టుక్రిందిలాఁగ లోఁగిలిగాఁ జేసికొని, పలితుం డను నెలుకొక్కఁడు వసించుచుండును. ఒక్కనాఁటిరాతిరి కిరాతుం డొక్కఁ డక్కడ కరుదెంచి, యాచెట్టు చుట్టు నురులొడ్డి పోయెను. ఆయొడ్డు తెలియంగమింబట్టి, వేగుజామునఁ గనఁ జీఁకటి యుండ, మార్జాలం బాహారంబునకుఁ జనబోయి యా యురుల వగుల్కొనియె. అదికాంచి సంతోషించి, మూషికంబు [illegible] యని నిర్భయంబుగఁ గలుగు [illegible], యాచెట్టు

రువం జెఱలాడుచుండఁ, జంద్రకుం డనుకౌశికంబొక్కటి యాచక్కటి కేతెంచి నిలిచెను. దానిపొడ వవలోకించి, కాళ్ళు గుదివడ, నోడలు వడవడవడంక, నుల్లంబు జల్లనఁ, బుల్లవడి యొల్లంబోయి, యల్లనఁ గొంతవడికిం దెలివి తెచ్చుకొని, బిలేశయంబు తనలోఁ దా నిట్లనియె. 'హా! ఏమి సేయుదును? ఈదేహ మిన్నినాళ్ళును బెంచి, కడ కీక్రించుగూబపొట్టఁ బెట్టవలసి వచ్చెను! దైవమా! నీకంటికిం బేల గింజయుఁ బెద్ద దయ్యెనె? ప్రాణంబులు గొనందలంచి, నాపాలివిధి నన్నిటకుం దెచ్చెఁగాఁబోలు! తప్పింప నెవ్వనికి శక్యమగును? అడవిలోపల ఫలమూలమాత్రంబున దేహయాత్ర నడపుచు, నొరుల కెన్నఁడు సెరగు తలఁచి యెఱుఁగనినాకును, ముదిసిముప్పుకాలంబున నపాత్రపుఁజావు చావ విధి లిఖయించెనె! ఆయూలదైవముచేఁతలకు మేరగలదే? నిమిషంబుక్రింద నీపిల్లిపీడ నేఁటితో విరుగడయాఁగదా యని, హాయిగా నుండఁ జింతింప, నింతలో నా కీయకాలమృత్యు వెక్కడనుండి యాసన్న మాయెను? దీని కేమిసేయుదు? ఎందుఁ బొత్తు? అని విలపించి, గుండియ లవిసి బెండువడి, మగుడ ధైర్యం బవలంబించి, యిట్లు చింతించెను. 'బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁ డప్పు డుప్పతిల్లిన ముప్పు తప్పించుకొనఁదగిన పెర పరయవలయుంగాని, యధీర త్వంబున నోరు దెఱచి, యుప్పరంబు విలోకించుచుఁ గలఁత నొందరాదు. ఇప్పుడు నా కీమార్జాలనాయకుం డొక్కఁడేయాశ్రమణీయుం డయి కనుపట్టుచున్నవాఁడు. ఏదో యొకమాయోపాయంబు పన్ని, యీతనియనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుండ నయ్యెద. అని కొంతసే పూరకుండి, యించుక కార్యం బూహించి, నఖరాయుధంబున కభిముఖుం బయి నడచుచు మూషకం బిట్లనియె. ఓబిడాలకులోత్తమా! నీకిదె నమస్కారము. తడవులనుండి మన మిద్దరము నీవృక్షము నాశ్ర

యించి యేకోదరులవలె నున్నవారము. అట్టిమనలో మనకు భేద భావంబు వహించి యుండుట కార్యంబు గాదు. నాకు నీవుగాని, నీకు నేనుగాని, యేనాఁడును నొకయపకారంబుఁ దలంచి యెఱుఁగము. నీకు నాకు నిశగేతరద్వేష హేతువు వే ఱేదియును లేదు మనము కల కాలము బ్రతుకఁబోము. ఉన్నట్లుండ నెప్పుడో కాలుఁడు నోర వ్రేసి కొని పోవును. ఈయున్న రెన్నాళ్ళయిన, మన మన్యోన్య మిత్రభావం బునం బొదలుచు, నొకరికార్యంబుల కొకరవుట యుచితంబు. నీ వీయురిం దగులుకోలు నాలోచనగోచరం బయినంతనుండియు, సహ వాసదోషంబేమి చెప్పుదును? నిప్పులం బొరలించినట్లు నా యుల్లం బెరియుచున్నది. ఇచ్చకంబు గాదు. ఈమనశ్శుద్ధి యీశ్వరుం డెఱుఁ గును. వేయేల? ని న్నీమృత్యుపాశంబువలనం దలఁగువరకును, నాహృదయంబు కుదుటఁ బడియుండదు. అయినను, 'బుణ్యమునకుఁ బోవఁ బాప మెదురయ్యె' నన్నట్లు, నీబ్రతుకునకై కడంగ నాబ్రతు కున కెక్కడ మోస మొదవునో యని, నాయుల్లం బొకపట్టునఁ దేగు వకుం జొరఁ బాఱఁ జాలకున్నయది. అది యట్లుండ, నదిగో నొక పాపిష్ఠఘూకము నన్ను వాత వ్రేసికొన నుంకించి, నట్టాడుచు మ్రోలఁ గొండవలె నిన్నుఁ బొడగాంచి, కదియ శంకించి, శిరఃకంపంబు చేసి, చిత్తం బురియాడ వెచ్చనూర్పుచున్నది. నీకారుణ్యంబు గలిగిన, నా యాపద నిస్తరించి నీ కీవిపత్పయోధి కవధిఁ జూపుదును. ఎరవుగాఁ జూడక, నన్ను నీవానిఁగా మన్నింపుము.” అనుడు, నుల్లంబునఁ బెల్లు సంతసిల్లి, హస్తాచ్ఛాదితశ్రోత్రుండయి పృషదంశకోత్తముం డిట్లనియె.

“హా! కారుణికోత్తమా! నీబ్రతుకునకు మోస మొదవునం చెంత మాటాడితివి! ఊరక యుపకారంబు సేయవచ్చిన నీవంటినోరుమాలిన జంతువుం బొట్టకి పాలియించి, నే నేమి కట్టుకొందును? దేనికి నెఱప

కున్నను, బాపంబున కైన వెఱవ వలదే! నేనిప్పుడు నిరాశ్రయుండా దశను గ్రుగ్గి, కాటికిఁ గాళ్ళు సాఁచుకొని యున్నాఁడను. ఇట్టిచో నెట్టికట్టిఁడి యైన, ధర్మేతరుండయి నీతిబాహ్యం బైన కార్యంబున కొడఁబడునె? ఒరు లేయవి యొనరించినఁ దనమనమున కప్రియ మగునో, యాయవి తానొరులకుఁ జేయకునికియే, సర్వశాస్త్రసారం బైన పరమధర్మము. నేనును బాల్యమునుండియు నిను బోఁటి యెఱుక గలవారిశిక్షలనె పెరిఁగినవాఁడనుగాని, తెఱవుమాలిన నడవడిం బ్రవర్తించినవాఁడఁ గాను. మిత్రుఁడా! నీయాలోకంబున నాతమో నిచయంబులు పటాపంచ లయ్యెను. నే నెప్పుడు నీపొందునకే మున్నును గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచుందును. నేఁటికది యీనిమిత్తంబున సిద్ధించినది. నీచెలిమి యబ్బిన ధన్యుండు సర్వజనపూర్ధన్యుండు గాఁడె? భవత్సందర్శనంబున వేవు రాప్తులువచ్చి మ్రోల నిలిచిన ట్లున్నది. లోకంబున మంచివారికి సజ్జనదర్శనంబునకంటెఁ బరమలాభంబు గలదె? నీపరోపకారచింతకు నాస్వాంతం బెంతయు సంతసించె. ఎవఁడు చేసినధర్మంబు వానిఁ గాచును. కావున, మతిమంతులు కాలుచె య్యాడుతఱినే ధర్మమునందు బుద్ధి నిలుపవలయును. ఆవల జవసత్వంబు లుడిగి, యస్థిచర్మావశేషావయవంబులతో ముదిమి గదిరి యున్నప్పుడేమి సేయుటకును బురుషుండు సమర్థుండు గాఁడు. అంతియ కాక యాయువును, వాయుచలితదీపకళికయుంబోలె, క్షణభంగురంబై యుండును. అది విచారించి, ధర్మకార్యం బెల్లి చేయవలయునది నేఁడును, మాపు చేయవలయు నది తేపును, జేయుచుండవలయును. 'ధర్మస్యత్వరితాగతి' యను పురాణవచనమును బాటింపవలదే? దుఃఖ సముద్రంబున మునుంగఁబాఱి, నిరాధారంబుగ నున్ననాకు నీవాక తెప్పగాఁ దారసించితివి. ఆహా! యేమి నాభాగ్యము! ఆడఁబోవుతీర్థ

పొదు రమ్యోను! నేను నీతోడు వేఁడికొన వేగిరపడుచుండ, నింతలో నయాచితంబుగ నీవే నన్నుఁ దరింపఁ దలంపుఁగొంటివి. నీవంటిపుణ్య కర్ముండు లోకంబున నొండొక్కరుండు గలఁడె? నీకీఘూకమాత్రంబున కీలాగున భయపడ నేల? నాప్రాణము రక్షించితేఁ జాలును. భవదిష్టంబే నవశ్యంబుగఁ గావించెద. గుండెబెదరు దీఱి నాసరస కరుదెమ్ము. నాప్రాపు గలిగి యుండ, నిన్నినీచపేచకంబు చెనకి మయిమయింబోవ నోపునె? నీకొక్కయాపద రాకుండ నాప్రాణ మడ్డము వైచెద: చెచ్చెరవచ్చి, యీయుచ్చుప్రచ్చువనిఁ బూనుము. అనిన, నాయుందురుపు డెందంబున నానందించి. వల్లేయని, మెల్లన నాచీలి సమీపంబునకుం జనియె. అదిచూచి, మనసు నిరాశ చేసికొని, యులూకంబు తనవచ్చినత్రోవఁ బట్టి తిరిగిచూడక మరల తన యిరవున కరిగెను. అంతఁ బోయయు జాగిలమ్ములు పెక్కులు ప్రక్కలంబలసి చనుదేర, జముదూతవలె నేతెంచుచుండెను. మార్జాలం బామెలుకను దూరమునుండి కాంచి, గుండియ రాయివడి, యంగ మాకంపింప, నెలుక కిట్లనియె. "చెలికాఁడా! మనము మాటల సందడిని మఱచి, యేమఱి యుంటిమి. చూడు మదిగో — నాపథంబున వ్యాధుండు దండహస్తుండై రెండవ దండధరునోజం జనుదెంచు చున్నవాఁడు. ఆక్రూరకర్ముండు నాకంటఁ బడ్డప్పటినుండియు, నాప్రాణంబులు నామేనలేవు; చిత్తంబు స్వాయత్తంబు గాక తత్తరించుచున్నది. ఇంక నాబ్రదుకెల్లను నీచేతిలోనిదయి యున్నయది. పుట్టి బుద్ధెఱుఁగుట మొద లెన్నఁడును మున్నిట్టి కష్టములకు లోనైనవాఁడఁ గాను. కాలవిలంబనాసహిష్ణుత్వంబున జలదరించుచున్న నన్ను భయవిహ్వాలు నానృశంసుబారిం బడకుండ వేగ విడుగర సేయుము.' అనిన, మూషకంబును నరిచేరులు కొఱుకుట నటించుచు, 'నోడ

కోడఁగు మిడె విడిపించెద' నని లుబ్ధకుండు సమాసన్నుండగు నంతకుం గడపి, వాఁడును గడురికటం బగుడు, వడివడిం ద్రాడు తెగఁ గొఱికి, యొక్క పరుగునంబోయి, తనబొరియం జొరఁబాఱె. లబ్ధ మనోరథం బగునోతువును ముంగలఁ జెంచుంగాంచి, దరమర్దితం బగు హృదయం బున, నాక్షణంబ వృక్షసమారోహణం బాచరించె. శిథిలప్రయత్నుం డయి నిపాయుంచు, విషాదవఁబున నురి పారిపోవుటకు నాసికా శిఖా గ్రంబునఁ గరతర్జని మోపి యుబ్బురపడుచుఁ దనయిచ్చం జనియె. అంత నాపృషదంశకంబు ద్రూను దిగివచ్చి, మొలుకం జేరుకొని యిట్లనియె. మిత్రుఁడా! పరోపకార కారణంబున, నన్నిట్లన్నిటం జాలియున్న సంగడికానిం బడసియు, సౌహార్దసౌఖ్యం బనుభవింప నొల్లక, యేల చేలతనంబున ఫలవిముఖుండ వయ్యెదవు? ఇంకొక తడవ నీవచోమృతంబు నాచెవులకుం జవి చూపుము. నేఁడు మొద లుగా నాసిరి యనుభవింప నీవును భాజనంబ వైతివి. నీవు వెలిగా నొక మంచిపదార్థంబు గుడువ నామన సొగ్గకున్నయది. నా కెల్ల చుట్టంబులును బక్కంబులును నీవ. నాయిల్లు నీయిల్లుగా భావించు కొని, నేఁడును తేపును నీవవశ్యము మద్గృహంబున నన్నపా నాదిపూజనంబులు గయికొని, నా భవనమ్ము పావనమ్ము చేయు నది. ఇదిగో మదీయంబు లగు నర్థంబును జీవితంబును భవదధీనం బులు. ఇంక నన్ను నీవానిఁగా నెంచుకొనుము. ప్రాణరక్షణం బొనరించి మించిన మహోపకారిం బ్రియపూర్వకంబగు గాఢాలింగనం బున నయిన గారవింపక, కృతజ్ఞతాలేశం బెట్టికట్టెఁడి నయిన మది కుదిరియుండ నిచ్చునే! ఇప్పుడు నీగాఢ పరిష్వంగసౌఖ్యం బొసంగక వేఱు సేయుట, నెయ్యునిదెస కూర్మి కఱసేయుటగాని యెందుగాదు; వేవేగ వివరంబు వెడలివచ్చి, నన్నక్కునం గదియించి మన్నింపుము."

అనిన బిలంబులోనుండి మూషకం బిట్లనియె. ఒకప్పుడు ప్రయోజనం బపేక్షించి విపక్షుని తోడి సఖిత్వం బంగీకరించియు, బుద్ధిమంతుఁ డేమఱి యుండఁడు. ఇప్పుడు నీవాచరించు తత్తరపాటునకుం జిక్కి, చొక్కి, యుండుట నాకు బ్రదుకు తెరవు గాదు. నీవింతదనుకం బాశంబునఁ జిక్కికొని మిక్కిలిబడలి పేరాఁకలి గొనియున్న వాఁడవు; ఉదరంబు విన్నంటుకొని యున్నది; కన్నులు గుంటలు పడ్డవి; నీ కిప్పుడు దలిది వలపి నెయ్యంబు కొరంబు నెఱపు చున్నాఁడవు. నీమాయ మాటలకు లోఁబడి, ప్రాణంబులు గోలుపోదునే; నీ నెయ్యంబునకును నీకును వేయినమస్కృతులు. ఇంక నీవిక్కడ మఱేమియుఁ జదివి చంపక, యీావట్టిభ్రమలు మాని నీదారిం దలయెత్తక పొమ్ము. ఇంతకుముంద యీాలుబ్ధకుపాశంబునలన వెలువడియు, మరల నింతలో నీకు రాశాపాశంబులఁ గట్టువడఁ గోరెదేల?" అని తెగనాడి, కలుఁగు వదలక యెలుక సుఖం బుండె. అంత నామాటల మనసు విఱిగి, చీలియు హస్తగతం బగు ధనంబు నోనాడుకొన్నకరణి సంతాపించుచుఁ జనియె.

"కాఁబట్టి శత్రువుతోడఁ గూడి మనవలసిన యవసరంబు నుండును. అప్పు డేమఱి యుంటమాత్రము కానిపని. ఈప్రయోజనంబునకు మఱేమియు విచారింపఁ బనిలేదు. ఇఁక నీవు మాఱాడకు మింతని చేరక కికొమ్ము" అని, మఱియుం గలశంకలన్నిటికిం బరిహారంబులు సెప్పి మఱియు నిట్లనియె. "విరోధి వరూధినితోడఁ గూడి మలయపర్వతమ్ము నెత్తమ్మున విడిసియున్న వాఁడు. ఇట్టియెడ మనలో మనము త్రొక్కులాడుట పగతుని కార్యసిద్ధికి నుపకారంబు. కావున నీచనఁటి వివాదంబు మాని, కార్యైకతత్పరుండ వయి, ముందుగా బ్రస్తుత కరణీయంబు విచారింపుము." అనినఁ బక్షాంచలంబుల

వాల్చి తనలోఁ దా నింతసేపు చింతించి, రాజునకు మంత్రి యి ట్లనియె. “చిత్రవర్ణునిచేతఁ బ్రత్యాఖ్యాతుం డయి, యాతనిమంత్రి యుపేక్షాపరుం డయియున్నవాఁ డని వినియున్నాము గదా! ఇది యొక్కటియె మనకార్యసిద్ధి కత్యంతప్రయోజనకారి. అంతియకాక, పరవశుండును, బ్రమాదియు, యోధావమంతయుఁ బగతురకు సుఖ భేద్యు లగుదురు. ఈచెప్పిన లక్షణంబు లన్నియు నిప్పుడు చిత్రవర్ణుని యందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఆతనివాహినీనాథులును మార్గాయాసపర వశులై, ప్రమాదు లయి యుందురు. దీర్ఘపర్యటనపరిశ్రాంతంబును క్షుత్పిపాసార్దితంబును నయి, సైన్యంబు దైన్యంబు గదిరి యుండును. ఆబర్హిప్రకాండుం డింతవఱకు నస్మద్దుర్గావరోధంబు గానిం పతి ప్రమత్తుండయి, తన్నుఁదా నెఱుగకున్నవాఁడు. కావున, నభియాతులఁ బరాభూతులఁ జేయు నిది మంచిసమయంబు. నద్యద్రివనమార్గంబు లవరోధించి, విరోధివరూథిని వధియింప మనసారసాదుల వేగ నియ మింప వలయు. మాకు బుద్ధి యేమి? అనిన, నమ్మాటలకుం బ్రము దితాంతరంగుం డయి, కార్యత్వరానముత్సాహదోహలిత హృదయుం బున రా జిట్లనియె. “మనవా రిత్తఱి వైరిం దాంకించి బీరం బులు తోరంబులుగాఁ బోరిన వచ్చు నా గౌరవముగానియందుల కుంగాని యీయాకారగౌరవంబు గౌరవముగాదు. దురంబున నరి వాయిగొనక, మీరందఱుఁ బ్రాణాత్యయపర్యంతంబుఁ బోరుసది. కాలవిలంబనంబు సేయక యందఱిమన సొక్కటై నడువుండు.” అని యానతిచ్చె. ఆమాటలాడుటయె తడవుగా, సేనాపతియు మహోత్సాహంబునఁ బృతనాపుంజంబులతోడ నడచి, కడునడ దినబడలిక నొడళ్ళు తూఁగాడఁ బోడిమి చెడియున్న పరబలంబులపయి నేమఱు పాటునం బడి, వేఁడిమి చూపి, పక్షహననంబులఁ దూలించి, శాతనఖ

చంచుపాతనంబుల నొంచి, పాలికలన నెత్తురుమడుగులు గట్టించి, పలువుౘద్ర రూపుమూపినఁ జిత్రవర్ణుండు విపక్షపక్షపక్షిపక్షనఖతుండాఘాతమ్ముల నేలం గూలి కీ లెడపిన జంత్రపుబొమ్మలుంబోలెం గాలు కాలం జెదంచికొని చాఁపకట్టువడి యున్న నిజసైనిక నికరంబుల విలోకించి, నిర్విణ్ణుండయి, బహిర్లిఖితచిత్రాకారంబు పగిదిం గొంతవడి చేష్టలు దక్కియుండి, మగుడ నెట్టకేలకుఁ బరిజనప్రయత్నంబునఁ దెలిసి, దారుణరణకరణస్మరణంబు చిత్తంబు నుత్తలపెట్ట, దూరదర్శిం గాంచి, సవిషాదంబుగా నిట్లనియె. "ఇప్పగిది నొప్పనివారివలన మన దళంబులకుఁ దెప్పరంపుముప్పు వాటిల్లుచుండఁ, గానివానియొప్పున నొప్పరికించి చూచుచుండుట నీయట్టిదిట్ట కుచితంబె? నీయుపేక్షానిర్ఘాతంబె వీరిపరిక్షయంబునకు హేతుభూతం బయినది. మనసైన మన సైనికనికాయంబులోఁ గాయంబు గాయంబు గానివాఁడు మందునకైనఁ గానరాఁ డయ్యెడును. మా యదృష్ట మిట్లుండ, నిన్నిట్టట్టనుట నేరము. అయినను, మనమొన కొకచెట్ట పుట్టిన, నిందుఁ బ్రసిద్ధులరు మీరకావున నది మీతలనె నిలుచుంగాని, మీ రప్పాదు తప్పించుకొందమన్నఁ బోవునది కాదు. కృతమతి వగు నీమంత్రము పెడచెవులం బెట్టి, వాక్పారుష్యంబు చూపిన నాపాపఫలము తోడనె కట్టి కుడిపినది. భవదంతఃకరణంబునం గరుణఁ జొనిపి, యింతదనుక నానోర వెడలినప్రల్లదంబు లెల్ల మఱచి నన్నుఁ జల్లనిచూపునం జూడుము. లేదా, యీపాదంబులం దోడుకొని వింజపుఁగొండకు మార్గంబు వెట్టుము. నాగతి దైవంబెట్టు కావింపఁ దలఁచె నట్లయ్యెడు — నామే నున్నది, ఈవింధ్యాటవి యున్నది. అంతేకాని, రాజనని యీబలంబులు వోలియుఁజూచి సహింపఁజాల. ఆకారణంబు, ఓడి తూఁటువడ సందడించుచునలబలం బిప్పు దలబలంబు

లేక, సద్దడఁగియున్నది; నాయూరంతబలఁగంబును నల్పావశిష్టం బయి, కాడుపడియున్నది. వీరింగూడ, నెట్లు చూచిచూచి వైరుల వాతఁ ద్రోయుదును? ఇదె పుణ్యమును బాపమును నీవయిం బెట్టితిని. ఇఁక, నేఱిచినను నేఱకున్నను గూఱిచికొని రావలయును. నన్నీ యపారవిపత్పారావారంబున ముంచినం దరిఁజేర్చిన నీదె భారము." అని న్యాయనిష్ఠురంబు లాడి, కరుణ పుట్టునట్లు మడిసినదండంబుల దడవి తడవి కురరివలె విలపించిన, మనము కరఁగి దూరదర్శియుఁ దొంటికోపం బెల్ల దిగఁ ద్రావి, ప్రసన్నముఖుం డయి రాజున కిట్లనియె. "దేవా! దేవరయవార్యశౌర్య విజృంభణంబున దుర్గం బాక్రమించి, లబ్ధవిజయులమై సమస్తవస్తువులం జూఱగొని, యచిర కాలంబునకు భవదుక్తప్రకారంబుగా వింధ్యాటవికే చనుదము. సుఖదుఃఖంబు లెంతవారికి ననుభావ్యంబులు కావే! ప్రాగ్జన్మకృత కర్మాధీనంబు లైన వీని నెవరు పొందకుండఁగలరు? ఆయువు మూఁడి యీచన్నవారికై శోకంబు మాని, కార్యపరుండవు గమ్ము. ఈహతశేషపరిమిత బలంబులతోడ నపరిమితవృతనావృతుం డగు నహితు నెట్లు నిహతుం గావింపఁ దలకూడు నని చింతిలవలదు. లోకంబున నుపాయశాలికి, లోఁకువగానియర్థంబు లేదు. దేవర నిజముగాఁ దలఁచినఁ గలన నీయలఁతిమూఁకల గెలువ నెంతసేపుపట్టును! నాసామర్థ్యంబు నేఁ జెప్పవచ్చిన, హాస్యాస్పదంబై చూపట్టును. మఱియు నాత్మప్రశంస యనర్హంబు; నన్ను నే నెన్ననేల? నా బారిం బడ్డవారు ముందఱ నాచే నెందఱెట్లయ్యెదరో, నీవ యెఱింగెదవు. తక్కిననీలెంకల బలశౌర్యంబులును దలంప లోకసామాన్యములు గావు. ఏనుంగుంబోలె నీబలము నీవెఱుంగవు. నీ వించుక యులిగిచూచిన, నీముందఱ హంసలుగింసలు నిలువఁ గలవె? మన

మందఱముం గూడి తెరువు లరికట్టి, యెట్టివారికిఁ జొరవ యీక, లోనివారిం గడుపుచిచ్చున లోపలన దరికొనునట్లు సేయవలయు. మన వారిం దొలుత దుర్గద్వారం బవరోధింప విధింపుము. దీర్ఘ సూత్రత విజయసిద్ధికి హేతువుగా వివేకిలోకంబుచే గణియింపంబడు. అయ్యె దియు నిప్పుడ సిద్ధం బయ్యెను. ఇంకఁ గార్యసిద్ధికిఁ సందియం బెయ్యది? సముత్సాహంబు వాటించి, దళవాయిని రణవిహరణ క్రీడకుం దీవరింపుము. జయశ్రీ వరింపును." అని యాతని యనుభా వంబునకుఁ బ్రోద్బలంబు గాఁబలికిన, ఱేఁడును నంతరంగంబునం బొంగి నింగిముట్టె.

అంతట మున్ను పంపఁబడిన రెండవప్రణిధి ధవళాంగుండు రయంబునం బఱతెంచి, హిరణ్యగర్భుం గానిపించుకొని, నమస్కరించి యిట్లనియె. "స్వామీ! యవధారు. ఆహాఁపమేఁపరిదొర యెఱకల మెఱుంగులు తుఱంగలిగొనం దనచేరువతో నీచేరువం జనుదెంచు చున్నవాఁడు. భగ్నమనోరథుండయి యాతండు తనమంత్రికడకుం బోయి వేలాగుల బతిమాలి. యతిప్రయత్నంబున నాతనిం బ్రసన్నుం గావించుకొని, తనమంత్రోపష్టంభంబున విజృంభించి, యాతనివచ నంబులె మహాబలంబంబుగా నస్మద్దుర్గావరోధంబు సేయ నిశ్చయించె. ఇఁక నవశ్యానుష్ఠేయం బైన కృత్యంబుపయిం దలఁపు నిలుపుము." అనవుఁడు, జక్రాంగపుంగవుండు రథాంగంబు మొగంబుఁ జూచి, "సర్వజ్ఞా! మీఁదఁ జేయవలయుపని యేమి? చెప్పుము." అనిన నాజక్కవల మేలుబంతి యిట్లనియె.

"మనవీరుల సారాసారంబులు విమర్శించి, తత్తదర్హసంభావ నంబుల గారవింపవలయు. దానంజేసి, యుత్సాహసాహసంబు లినుమ డించి ప్రాణము లైన డాఁపక పోరుదురు. దానముకంటెను సన్మా

నంబి వేయుమడుంగు లెక్కుడు; సన్మానంబె సర్వార్థసాధకము. దక్షులగు భృత్యుల యథార్థసంభావనములందనువమికంటె రాజులకొప్పమి వేఱు లేదు. కాఁబట్టి నావలుకఁల నడ్డచేయక, యాదరింపవలయును." అనిన, హిరణ్యగర్భుండును మనమున గడుసలరి నిజసైనిక నికరముల రావించి, బహూకరించి, యుత్సాహం బెక్కించి, దురమునకుం బురికొల్పె. అంత దూరదృశ్యమాన వైరివాహినీసందోహముం గాంచి, మించిపోయినట్లు పఱతెంచి, నీలవర్ణుండు రాజునకు నమస్కరించి, యిట్లనియె. "దేవా! సేవకునిఁ గృపాకింకరం బగు కటాక్షాంకురంబున నీక్షించి, యీచిన్నవిన్నవం బవధరింపవలయు. నామాట యనదుగాఁ జూడ వలదు. అల్లదె ప్రత్యర్థి యుద్ధార్థియై దుర్గద్వారమువలనికిం డాయుచున్నవాఁడు. అతండు మనదుర్గనిర్గమమార్గం బవరోధించెనేని, మనమెల్లఁ గాళ్ళు తెగినపగిది నిందుండి పేరులేక క్రుందవలసి వచ్చును. పనుపవచ్చును రాదనుశంక మాని, నన్ను నీయిచ్చవచ్చినపనికిం బుచ్చుము. స్వామియాదేశం బయ్యెనేనిఁ, బోరికిం దారసించిన యీ శారికావారమ్ములను గీరమ్ములను నేనొకచీరికిం గొనను. ఇవి గరువమున నాడు కండకావరపుమాట లని తలంపకుము. నేఁ బ్రధనమునకుం జొచ్చినఁ, జచ్చియు విచ్చియు నరాతు లెట్లు యథాయథలయ్యెదరో కనుంగొనుము. స్వామి, నాకింతవట్టు మన్ననయీవలయు, దేవరఋణంబెల్ల వడ్డితోడఁగూడ నేఁడయామ్రముకక్కడులచేఁ గ్రక్కించి, స్వామిఋణమువలన విముక్తుండ నయ్యెద. అంగీకారసూచకముగా నొకమాఱు భ్రూవల్లరి నించుక యల్లార్చుము." అనిన, మొగంబుననవ్వుగానినవ్వు నవ్వి, కోకలోకాధ్యక్షుండు రూక్షేక్షణంబుల నధిక్షేపించుచుఁ, గాకి కిట్లనియె. 'ఛీ నాను: నీవన్నిటికిం జాలుదువు. ఆయాస ముడిగి, యింతటితో మిన్నకుండుము,

కృత్యాకృత్యపరిజ్ఞానంబు లేక, యూరక త్రుళ్ళుటయె కాని, బుద్ధి యావంతయు నెఱుఁగవు. నీ వెప్పుడుం బోరు పోరనియే పలువరించుచుందువు. నేఁటి కది తలకూడినది నీవే నిష్కారణముగా నీవైరంబుఁ బెనిచితివి. దీన మాకందఱకుంగూడఁ బ్రళయంబు సంభవించుంగాని, నీయొక్కనితోడం బోవదు. అయోధ లగు మానును బిండ్లకడ నెన్నియైన బీరంబులు నఱకుదురుగాని, మానుతుండు దార్కసంబై యీరసఁబునం బోరునప్పుడు వాగి నక్కళ్ళువడును. నాహిత వచనంబు లవజ్ఞతగా నెక్కించుకోక, నీపోకడ మాలినతనంబుఁ గట్టిపెట్టి, సాధునమ్మతుండ వగుము." అని, రాజువంక మరలి "స్వామీ! యీ రజ్జులాని వృథాజల్పంబులు నిక్కంబులుగా నగచి, మానప్రాణంబులఁ గోలుపోవుట మేలుగాదు. వీఁడు గడుఁగ్రొవ్వి, నోరికివచ్చిన ట్లెల్ల వెడయఱపు లఱచుచున్నవాఁడు గాని, లేశంబును గార్యంబుఁ గానఁడు. కర మారసిచూడ, వీఁడు మిత్రవ్యవదేశంబునం బరఁగు శత్రుండు. నీకుఁ గల వివేక మంతయు నిపు డేయూరికిఁ బోయె? మాయికుల కెందును మాయపుభంగులే మందు గాని, బుజుమార్గంబులు కొఱగావు. నీవార్యవృత్తంబునకుం జొచ్చి, యీతని శుష్కోపచారంబులు కడుతీపులుగా నభివర్ణించెదవు. ఈదురాత్ముని దార్మంత్ర్యంబు చెవి నిడఁగూడ దను తలం పించుకయు నీబుద్ధికిం బుట్టదయ్యెను. మనయోధలు దుర్గంబు నిర్గమింతురేని, దుర్గాశ్రయణంబెల్ల నిష్ప్రయోజనంబై చెల్లును. అందులకై మనపడ్డప్రయాస పాటును నిష్ఫలం బగును. నీళ్ళలోనుండి యేనుంగుఁ బీనుఁగు గావింపంజాలు నక్రంబు, బయటిభషకంబుచే భంగపడుట స్థానభ్రంశ దౌర్బలంబునంగాదే? దుర్గంబు వెలువడునేని జివ్వాలో మనగువ్వాలు గవ్వకుం గొఱగావు: అనుకూలశత్రుం డగు నీలవర్ణుని చెడుఁ గఱపులు

నీవీనుల కమృతకల్పంబులయి, మతికి హితంబులుగాఁ దోఁచు చున్నవి. మనవారికిం గాలంబు చేరు వాటం గాఁబోలు, నీయెడ కీబూటకపుమాటలు వాటంబులుగా నాటుకొనియెడిని'' అని మఱియు నేమోఁ యనఁబోవుమంత్రిమాటల కడ్డంబు వచ్చి, హిరణ్యగర్భుండు తన నమ్మకపుటురిం దగులుటభావించి, వర్ధిష్యమాణరోషుం డయి కరటేంద్రుం డిట్లనియె. "ఓమహారాజా! నామాటలు బోటు సేయక, దేవర దివ్యచిత్తంబున నవధరింపవలయు. ఈసర్వజ్ఞుండు మేఁకవన్నెపులి. మన కవమానంబు వాటిల్లినను, దనప్రాణముల దాఁచికొనవేఁడి, యిప్పు డిన్నిపోకలం బోవుచున్నవాఁడు. ఈతఁడు మనకడ, నుత్సంగంబున నాశీవిషం బున్నట్టున్నవాఁడు. స్వకార్యైక ధురంధరు లగు నేతాదృశమిత్రుల దూరంబున విసర్జించుట కర్జంబు. ఈతండు పోరికి రాకుండుటయె యుఱవు. ఈతం డొక్కఁడు లేకు న్నను, మన కొక్కకొఱఁత రాఁబోదు. పన్నికలు దాఁచినంతనె పెండ్లి చిక్కునా? దేవర ముందఱ బంతంబులు పలుకరాదుగాని, యెవ్వరు నేల? నీకుం గెలుపొనంగ నే నొక్కరుండఁ జాలుదును. నాయుత్కర్షంబు చూడఁజాలక, మీఁదుమిక్కిలి నాపై నొక్క దోషమి నారోపించి, దూఱనాడుచున్నవాఁడు. ఓహో! వీనుల కెంత రోఁత విలవలసి వచ్చెను! నిక్కంబు విచారింప, నివి యన్నియు న న్నొప్పుఁ డని మన్నించుదేవర నంట గాక, న న్ననుటయె? ఈతని బోఁటిబంట్ల కిట్లయిన నగుంగాని, శరీరంబునఁ బిఱికికండ లేనిబిరుదు మగలకుఁ బ్రాణంబు మానంబుకంటెను బెద్దకాదు; మానమే ప్రాణా ధికంబు. కావున, లోకమున మానధనులు మానహీనమయిన బ్రదుకు నొల్లరు. ప్రాణంబులనైన విడువనోపుదుంగాని, మానంబు వీఁటిబుచ్చి లోకంబున భీరు వను పడి వడంజాలను. కుండ మూఁకు

మూఁకుడు గలదుగాని యెందును నోరుమూయ మూఁకుడు లేదు. తఱి వచ్చినప్పుడు ప్రాణంబులు దాఁచుకొని, యాబ్రహ్మకల్పాంతంబు నీఘనునే మనవిమ్ము" అని, మఱియు ననాదరసూచకం బగుచిఱు నవ్వుతో "అహహా! యీతనిమాటలు మెచ్చవచ్చును. మనగువ్వ లంట! దుర్గంబు వెలువడిన, గవ్వకుం గొఱగావంట! ఇట్లు చెప్పెడు వారు చెప్పినను జెవియొగ్గి వినువా రయిన నవ్వకపోరు. అప్పుడ ట్లనంతలగు పగరబలంబులు బలియుచున్న దొడరి, నేలఁగలపినే మనబలుసేన లిప్పటి పలపలనిమూఁకల కోపవంటకంబులఁ బరిహాసా స్పదం బగునర్థంబు లేదు. పనికిమాలినయాశంకలఁ జాలించి, సేనల తోడ వెడలి, ఈనఱకేయఱ వచ్చి యున్నయాకొంచెపు మూఁకలం బొడిచి, పదమదంబు సేయుము. నీవు నిమిత్తమాత్రుండవు: అంతియ కాని, దైవోపహతం బయి యాపరి రూపరియే యున్నది." అని మఱియుఁ బెక్కులు శూరాలాపంబులు పలికి, యామదాళ రాజునకు మత్సరం బెక్కించెను. ఇట్లు నీలవర్ణునితోడ విధియును దన్నుఁ బ్రేరేప, "ఇది నీళ్ళలోని ముల్లు; ఇది యవివేకుని కార్యనిశ్చయంబు సేయరాదు." అని యొక్కింతసేపు త్రొక్కటపడుచుండియు, నీల వర్ణుని మాటకు మాఱాడలేక, యాకలహంసపతియుం దూరకుండెను. అంత నీలవర్ణుండును నెట్టకేల కొడయని యర్ధాంగీకారంబె వడసి, దడంబులఁ దోడుకొని, దుర్గంబు వెడలి యరిగి, పరబలంబులం దలపడియె.

అందుల నచ్చటివా రందఱు గుంపులుగూడి, రహస్యముగఁ దమలో గుజగుజలు వోవుచుండ, మంత్రి సేనానితోడ నిట్లనియె. "నీలవర్ణునితోడినేస్తంబు మానించుటకై, నేఁబొరలంగలయంతయుఁ బొరలితి. ఇఁకఁ బతితో నతివివాదంబు కూడదు; 'అతిసర్వత్రగర్హిత'

మ్మని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఎంత చెప్పినఁ, దనమార్గంబు మానక, మన జేఁడు తాను బట్టినపిట్టకు నాలుగుకాళ్ళే యనుచున్నవాఁడు. మన కాడిక రాకుండఁ, జేతకయినంతవఱకు మనము నిలిపిచూచితిమి. మీఁద నీశ్వరసంఘటనం బెటులుండె నటులకాకమానదు. మనకుఁ గాలంబును గర్మంబును బ్రతికూలంబు లయియుండ, నాతనికి మంచి బుద్ధి యెట్టుపుట్టును? మనరాజునకుఁ గ్రొత్తవారే పెద్దయిష్టులు; మనమే లాఁతివారము." అనుచుండి, యనతిదూరవర్తి యగుచక్రాంగ చక్రవర్తిం గాంచి, యొండొరుల నవలోకనసంజ్ఞల వారించుకొనుచు, రణసంభ్రమంబునం బరిభ్రమించు చుండిరి. అంత మరాళకులాధ్య క్షుండు, నిజచలత్పక్షవిక్షేపణ జాతవాతవేగసముద్ధూత పాంసుజాతంబు భూనభోంతరాళంబుం దిరోహించి యంతరిక్షంబలక్షితంబుగాఁ జేయు దురాగ్రహాగ్రహావేశంబున నొడ లెఱుంగక, సమగ్రసన్నాహంబున, నుత్సాహం బెసంగఁ జనుదెంచి, యింగలమ్ము లొలుకునపాంగమ్ముల వైరివీరుల నీక్షించుచు, మొనవెనుకం బొలిచి నిలిచె. అప్పుడు హిరణ్యగర్భవాహిని సందోహంబు లన్యోన్యాహ్వాన వాదంబులును సింహనాదంబులును రోదసీకుహరంబులు నిండ వైరివీరులం దలపడి, ఘోరాఘోరిం బోరిన, సంగ్రామం బుద్దామంబుగాఁ జెల్లె. అందు దీర్ఘముఖాదులు తొంటిపగకై ప్రాణంబులకుఁ దెగించి, రోషావేశ వివశు లయి రిపుసేనఁ బాయుపడం జొచ్చి, దారుణంబు లగుత్రోటి విదారణంబులను, నత్యంతకఠినపాతంబు లగు చరణ నఖాఘాతంబులను, నభియాతుల నొప్పించి, యద్భుతరసావహంబుగా మహాహవం బొన రించినఁ గించిదవశిష్టంబుగా నరాతిచమూసమూహంబు నష్టంబునొందె. అప్పు డప్పతంగకులదారుణ మరణంబుఁ (దానును బతిపెంపుడై కానఁ) జూడ నోపక యాచోటు వాసి చనియెనో యనఁ బ్రభ

కరుండు ప్రభ మొదలి పడమటికడలికడకు నడచి, మఱుఁగుపడియె. ఆమునిమాపున నిరువాఁగుల పడవాళ్లును నాఁటికి బవరంబు చాలించి, తమతమబలంబులం దివిచికొని వీళ్ళు సేరిరి.

అట్లరిగి, యారాత్రి సుఖనిద్ర చేసి, మఱునాఁడు రేపకడ నుభయవాహినీపతులును నహర్ముఖోచితకృత్యంబులు నిర్వర్తించిన పిమ్మటఁ దమతమబలంబులఁ గలని కాయితంబు చేసి, పురికొల్పిన, నవి యనల్పక్రోధంబున నభ్యర్ణపూర్ణ చంద్రోదయ ఘూర్ణమానార్ణవంబులభంగిఁ బొంగి, యొండొంటిం దలకడచి తాఁకి, ఘోరంబుగాఁ బోరుచుండె. ఆభీమసంగ్రామంబునఁ బ్రొద్దు పొడవకమున్న వచ్చి యున్న మేఘవర్ణుండు, హిరణ్యగర్భరాజ్యగర్వాంధకారవినాశసూచకోల్క నా నొక్కజ్వాలతో కాష్ఠంబు ముక్కునం గఱచికొని కపటపలాయనంబు నటించుచుఁ, దనవారు వేవురు వెంటనంటిరా దుర్గం బనర్గళరయంబునం జొచ్చి, చిచ్చింటింటం దరికొల్పి, చట్టుపల విసరుడుం బ్రజ్వలితశిఖుం డగుసమీరణసఖుండు, కరాళజ్వాలికాజాలంబుల దశదిశలం బఱపి, దుర్గంబెల్ల నాక్రమించిన, బహువిహంగంబులు విహాయసంబున కెగసి, పక్షంబులు కమలిన సుడివడుచు ముడింగిపడి, హుతాశనున కశనంబు లయ్యెం. కల్పాంతకల్పం బగుననలవిహారంబునకుఁ దలంకి, హతశేషము లయినపక్షు లంతరిక్షంబున కెగయ గమకింపఁ, బోసిక కాకులెల్లం బొదివి త్రోటీఘాతమ్ములఁ జరణప్రహారమ్ములఁ దద్విహంగఝాటమ్ముల నిరాఘాటమ్ముగఁ గెడపి, పుడమికిం బలిచేసి 'దుర్గంబుపట్టువడెఁబట్టువడె' నని యార్చి పేర్చిన కోలాహలము రోదోంతరాళము నిండిన, బెండుపడి విమతకృతం బగుపావకోపప్లవంబునకు వగచి; లోనినగౌకములు కాందిశీకము లయి, యాహవమున కోహటించిపాఱి, కంఠగతజీవనము లగుచు జలంబులం బడి, తమప్రాణముల

దక్కించుకొనియె. తక్కిన కొన్ని స్వభావమునకు భయము తోడ్పడ గుండియలు జల్లుమని, కళ్లువడి, యేగఁ గాళ్లురాక, పగతురచరణ నఖాఘాతనిపాతితములై, ప్రసన్నిర్ఝరము లగుగోత్రములుం బోలె, నెత్తురువఱదలు వాఱుగాత్రములు మెఱయ, నిశ్చేతనము లయ్యెను. అట్లు క్షణమాత్రమున దుర్గం బెల్ల మల్లెపట్టినపోలముచందం బగుట విని, బయటివారును వెఱవేకిఁగొని, కాలుచే యాడక, పిడు గడిచిన వడువునఁ గూలఁబడి భిమ్మిటి గొనియుండ, నేమఱుపాటునం జుట్టు ముట్టి, పరబలము లసంఖ్యములు నిశితముఖము లగు నఖములం గ్రుచ్చి, నిర్ఘాతపాతములంబోని తుండాఘాతముల నొప్పించిన, నిలు వున విగతాసువులై రక్తసిక్తాంగంబులతో రణాంగణం బలంకరించిరి. కొందఱు రణభీరువులు రాజుం బగవారినడుమ దిగవిడచి, నిలిచినచోట నిలువక, చూచినవంకఁజూడక, కొళవుల కుఱికి, యొకఁడు పోయిన త్రోవ నొకఁడు వోవక, చెట్టొకఁడుగా నొదిఁగిరి. మఱికొందఱు కాలుతక్కువవారు పాఱంజాలక వెనుకచిక్కి, విరోధియోధచరణ ప్రహారమూర్ఛాపరవశులై, త్రోటిభేదనముల సంధులు ప్రిదుల మురిసి వ్రాలిరి.

ఇట్లు నిహన్యమానము లగుసైన్యములు నిలువఁజాలక, దైన్యమునఁ జెల్లాచెదరై పఱచిన, నాయాపత్కాలమున రాజహం సము స్వభావమందగతి యగుట నబ్బారి గడవనేరక, సారసద్వితీయం బై యుండి, పొరలి పొరలి వచ్చుకన్నీటివఱదం దనధైర్యసేతువున నడుపుచు, సేనానిదిక్కు మొగం బయి యిట్లనియె. "వీరవరా! చూచితివిగదా, నానిమిత్తమున మనవారల కెందఱ కిట్లు ప్రాణాంత కారియైన యాపద సంప్రాప్తమయ్యెనో? వారందఱివిక్రమము లేఁక జనము లద్భుతములుగాఁ జెప్పుకొందురు. ఈగడియకు నీవును

నేనును నూపిరితో నున్నారము. ఉత్తరక్షణమున నెట్లయ్యెదమో తెలియదు. నాకై యంతలేసివార లట్లు కాఁగా, నింక నీపాడుశరీరమా నన్ను రక్షించునది? ఈనీలవర్ణుని నమ్ముటఁగదా, కార్యమింత మోస మయ్యెను. ఆమాయమాటలు చూచి, యీతఁడేమో విశ్వాసపాత్రుం డని భ్రాంతిపడి, తప్పుచేసి యీగతిఁ దెచ్చుకొంటిని. కడ కీదురాత్మునందు నమ్మించి భంగపఱచెను. అప్పుడీతనిఁ జేరదీయవలదని మీరెంద ఱెంద ఱెన్నెన్నివిధములనో నూఱిపోసితిరి. ఏమికాలకర్మదోషమో యప్పు డావచనము లేమియు నాచెవికిం జవి గావయ్యెను. అప్పటి నాడెందంబు చందంబు తలంప, నిపుడు నాకే విస్మయ మగుచున్నది. విధి మూఁడిన వానికి హితులవాక్యము లెట్లు రుచించును? మీరెల్లరు వలదువలదని యేవిధములఁ జెప్పినఁ, జెవిని బెట్టక యాకట్టిడికాకిని గోరి తెచ్చుకొన్న నాపాపఫలం బనుభవింపక తీఱునె? ఇంతకును దైవసంకల్పం బిట్లుండఁ, బౌరుషం బేమి సేయనోపును? హా! దైవకృత మేమనవచ్చును! నాఁడట్లు నేవు చెప్పుడు నోలసి కొలువ వెలయునాకుఁ, బిలిచిన నోయనువాఁడును లేకుండఁ జేసె. వారందఱు ముందుగాఁ ద్రోవ తీసిరి; క్షణ మెక్కువ తక్కువగా మనము నాదారినే వారిఁ జేర నున్నారము. మనసర్వజ్ఞుం డాడినమాట లన్నియు నేఁడు తథ్యంబు లయినవి. అతండు తలంప నీలోకములోనివాఁడే? ఇఁక నాతనివిషయమై యెట్టి పాపపుమాట చెవిని బడునో? నీవు నాకుం గూర్తువేని, యీలోనవ చని, యొక్కయుపకారము చేయుము. దైవోపహతుండ నగునన్ను రక్షింపఁ బూను నీయెత్తికో లెట్లును సఫలము గానేరదు. నేఁటితో నాయాస విడిచిపెట్టి, నాకడంక కడ్డకాల్వేయక, మదీప్సితంబుఁ దుద ముట్టించి, కృతకృత్యుండ వగుము. నీవు వేగము పీసు బొచ్చి, సర్వ

జ్ఞానుమతంబున మత్పుత్రుఁ జూడాకర్ణు విహంగరాజ్యంబున కభిషిక్తుం గావించి, యాశుభవార్త దెచ్చి నాచెవిని వేయుచు ఆతఁడైనఁ బ్రాణములతోడ నుండి రెక్కలైనా మనయీపగ నెన్నటికైన నీఁగఁ గలవాఁడు. దైవంబు మనలసిద్ధులఁ దిన్నఁగాఁ జూచినఁ, బునర్దర్శనం బయ్యెదును. లేదా, యింతే మనయదృష్ట మనుకొని, యిదే కడసారి చూపనుకొమ్ము; పొమ్ము" అను శ్యేనివచనములు కర్ణశూలాయమానంబులయి హృదయంబుఁ గలంచినఁ, గొంతవడి దిగ్భ్రాంతి పడి, యతిప్రయత్నంబునం దెలిసి, గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు, నెలుంగు గద్గదికం దగులుపడ నిట్లనియె. "దేవా! యిట్టి దుస్సహవచనంబులు దేవరనోర వెడలఁదగవు. 'చూడాకర్ణుని విహగరాజ్యంబున కభిషిక్తుం జేయుమని యెంతమా టానతిచ్చిరి! ఆచంద్రతారార్కంబుగ నీసర్వంసహాచక్రంబు సర్వంబును దేవరవారే యేలవలెను. నేను సేనానినై యుండ, దేవర నెవ్వరైనఁ, జుట్టనవ్రేలఁ జూపనోపుదురె? వేయేల? మదీయ మాంసాసృగ్విలిప్తమార్గంబునంగాని, దాయ కేలిన వారి డాయఁదలకూడదు. క్షమావంతుండును, దాతయు, గుణగ్రాహియు నగుదొర దొరకుట, మహాభాగ్యంబునంగాని గలుగదు. శుచియు, దక్షుండును, ననురక్తుండును నగుభృత్యుఁ డొదవుటయు దుర్లభంబె. అట్లు భాగ్యవశంబున లభ్యంబైనప్రభురత్నంబు నెట్టి మందభాగ్యుఁడైనఁ బెడవాయఁ జూచునె? నాకు స్వామితోడిద లోకంబు; దేవరచరణంబు లెడవాసి క్షణంబును మననేర. ఎంతటి వాఁడును మృత్యువుఁ గనుఁబ్రామలేఁడు. ఎన్నటికైన నీదేహంబు నేలపాలు గావలసినదే. అస్థిరం బగుశరీరంబునకై సుస్థిరం బగుకీర్తిం గోలుపోనేల? భృత్యుఁడు స్వామికార్యహతప్రాణుఁ డయ్యెనేని, బుణ్యలోకంబులు చూరగొనునని యార్యు లందురు. ఎప్పుడైన

విడువవలయునీశరీరంబు, నిప్పుడు విడుచుటయేమి భారము? స్వామ్యర్థ పరిత్యక్తజీవుఁడనై సుకృతి నగుదును. సంపదలు గజకర్ణాంతవిలోలంబులు ; తనువులో, శరన్మేఘతటిత్తరళంబులు ; ఇఁకఁ దారుణ్యమందుమా, వారితరంగచంచలంబు; నిన్నఁ జూచినవాఁడు నేఁడు గానరాఁడు. ఉన్నను జన్నను, పేరుమాత్రము పోక నిలుచును. దేవర వారు సర్వథా రక్షణీయులు; సప్తాంగములలోఁ బ్రధానాంగము రాజు; ప్రకృతివర్గం బెంత బలవంతం బయ్యు, రాజవిహీనంబై జీవింపనేరదు. ధన్వంతరి వైద్యుఁడైన, నాయువు మూఁడినవాని నేమి సేయనోపును? అంభోజంబుంబోలె, నినునియభ్యుదయసంక్షయంబుల లోకంబంతయు వికాససంకోచంబులఁ బొరయుచుండును.'' అనునంతలోఁ జిత్రవర్ణుని సేనాపతి తామ్రచూడుఁడు తనపుంజుపోఁతుతో రాజహంసనుహింసించు తలంపునం దారసించె.

అప్పుడు కుక్కుట మరాళంబులకు దారుణప్రవిదారణం బొదవి, పొదలుమదంబులం బొదివి పరస్పరజయకాంక్షలం బోరుచుఁ, బిఱిందికిం జరగి మరల నరుదెంచి యెగిరి చరణంబుల నొండొరుల నదరంటం జఱచుచు, నఱచుచుం బఱతెంచి చంచువు చంచువునం బెనఁచి యితరేతరాకర్షణంబుల మించి మేనులు చించుచు, వాఁడిగోళ్ళొడళ్ళు గాఁడఁ దాఁచుచు, నెత్తురులం జొత్తిల్లి, ఱెక్కలుగల మలలమాడ్కి నింగి కెగసి వక్షంబులు ప్రక్షతంబులు చేసిన బోరనం గారుధారాళ రుధిరాసారపూరంబు ధారాధరనిపతితపయోబిందుసందోహంబు ననుకరింప, నొండొరువులకు వట్రపడక పెద్దతడవు పెనంగి, ధరణీతలంబునకు లంఘించి కొంతసే పీడంబోక పోరాడి యంతకంతకుఁ బరిశ్రాంతిసత్త్వుండగుచు వచ్చునంచలపతినిం గని సత్త్వాధికుం డగుకృకవాకువల్లభుండు మేలు చేయియయి, మెఱుఁగు మెరసిన తెఱఁగున హిరణ్య

గర్భనిర్భేది కుట్టిక మొనకల శిరమున్ సోఁకిన, నప్పొన్నదుకంబును
మూఁగలిల్లాగనగవు శిఖిపోలె మనం బెరియింప, సటాసముత్పాటన
కుపితంబగు కంఠీరవంబు నేపునఁ గోపంబు మున్పిగొనఁ దక్షిణారిఁ
గ్రొందటిం బొరిగొని, యంతలోఁ జరణాయుధంబు క్రమ్మఱఁ దన్నిన
బ్రమ్మగ్గతిలి, దిగ్గన సంబళించుకొని లేచి, భ్రుకుటీప్రకటీకృతరోషుం
డయి, కడంకలు సుడివడఁ గడిమిపెంపు వోనాడి, దండతాడితదర్వీ
కరంబునోజ దోఁచుచు, శ్రమంబునం డీలుపడియుండ, వీక్షించి సార
సాధ్యతజ్ఞుండు వీరవరుండు రోషానూయావిలమానసుండై కడంగి,
యుదరు లుమిసెదుమొదల్లు లాతని పై నిగిడించుచుం గవిసి నిజఖరతర
నఖరప్రహారంబులఁ జరణాయుధంబు నెట్టకేలకు ధరణికొరఁజేసి, బాసట
యై దారిచేసిన జెలిపికొంచి యారుంచలరాయుండు వెఱపెల్లునం
బ్రొంకార్తుండయి పాఱి, పీరంబులం దూఱె. అట్లు తమయుద్యమం
బెల్ల పీసరపోవుటయుఁ, బృతనాపతి నిహతుండగుటయు, నీక్షించి
విపక్షివక్షులెల్లఁ గోపాటోపంబునం జుట్టుముట్టిన, పరశునేయుక
యాపారపతిల్లజుండు సంవర్తవేళాప్రవర్తిత దారుణసంహారవిహారుం
డగుమారుట సమవర్తియుంబలె నుదగ్రమహాగ్రహావ్యగ్రుండయి,
యనేక శకుంతంబుల నంతకాంతికంబున కనిచి, చూప నగ్గింపఁ జిత్ర
వర్ణవాహిని నేటి కెను రేఁడినట్లు వీరవిహారంబు సలిపి, విపక్షదుర్ని
రీక్ష్యుండయి, రణక్షోణి యెల్ల నిశితశకునసామాంసభారంబు లగు శోణిత
పూరంబులు వఱపి, మఱియు బిఱువోవక జముఁ డాడించు జంత్రపు
బొమ్మలట్లు పయిపయిం గవియు పింగళి బలంబులఁ బీనుంగుపెంటలు
గావించి, మాఱులేక మలయుచుండ, హతశేషపక్షికులంబు వికలం
బయి విఱిగి సురిఁగి తనమఱుఁగుఁ జొచ్చుటయుఁ, గేకినాయకుం డెల్ల
పలం బెల్లుగఁ ద్రెళ్ళి మృతంబులు మృతకల్పంబులు నై యున్న స్వకీ

యానీకినీజనంబులకు విచారపడి, సేనలం బురికొల్పి, యొక్కపెట్టఁ దానును సమాత్యుంగూడును, బెగ్గుఱపఁజుఱింబడి బడలించిన, జేవదఱిఁగియుఁ బౌరుషంబు వాటించి, శాత్రవసహస్రంబులం దునిమి, విగతసత్త్వుం డయి తూఁగాడుచు నరగన్నువెట్టి, కొనప్రాణంబులతో వీరవరుం డుండ, శిఖండీంద్రుండు పురివిచ్చి వచ్చి యాత్మపక్షకోటి ప్రహారణమ్ముల మొత్తిన, విశ్రుతంబుగా నొఱలుచు విగతజీవుండయి వీరశయనంబున శయినించె. అది చూచి చిత్రవర్ణుం డమందానందంబునం బొదలి, సింహనాదంబు చేసె.

ఇట్లు చిత్రవర్ణుండు నిజమోల్లాసభాసురుండయి, పురిదుర్గంబుఁ బ్రవేశించి, రాచనగరులెల్లఁ గొల్లగొని, యుల్లంబుల వెల్లివిరియు సంతసంబు మొగంబునం బబ్బి యుబ్బ, జయజయశబ్దంబులు భూనభోంతరంబు నిండ, నిజామాత్యభృత్యవర్గంబులం దోడుకొని, నిత్యప్రయాణంబుల నిజరాజధానిం జేరి, యత్యంతయత్నలబ్ధం బయిన విజయంబు సార్థకంబుగా నపారసంతోషంబున వసుంధరాపాలనంబు సేయుచు సుఖముండె.

అని విష్ణుశర్మ విగ్రహంబు సమగ్రముగా ననుగ్రహించి, ప్రజాక్షయకారణం బగు రణంబువలనఁ గాలు ద్రవ్వక, నొవ్వక, మీరును నేమిమీఱఁ బ్రజాపాలనంబు సలుపుం డనిన, రాజపుత్రు లింతంతనరాని సంతసంబునం బొదలి విష్ణుశర్మను బహుభంగులం గొనియాడిరి.

ద్వితీయభాగము ముగిసెను.

విగ్రహము సంపూర్ణము.

వ సంపుటము.

రసికజన మనోరంజనము

శుద్ధాంధ్రభారత సంగ్రహము

అభాగ్యోపాఖ్యానము

పథిక విలాసము

జాన్ గిల్పిన్

నీతిదీపిక

స్త్రీలు కుపయోగించు కథలు

యిదవ సంపుటము.

1 సత్యవతీ చరిత్ర
2 చంద్రమతీ చరిత్ర
3 సత్యసంజీవని
4 చమత్కార రత్నావళి
5 సతీమణి విజయము
6 సుమిత్ర చరిత్రము
7 రఘుదేవ రాజీయము
8 కురంగేశ్వర వర్తకచరిత్రము
9 కళావతీ పరిణయము
10 గయ్యాళిని సాధుచేయుట
1 చిత్రకేతు చరిత్రము
2 దానశేనరీ విలాసము
| వైదర్భి విలాసము
4 భానుమతీ కళ్యాణము
, సరసిజన సంతోషదాయము
6 ధర్మకవచోపాఖ్యానము
7 కుమారద్వయ విలాసము
18 పద్మినీ ప్రభాకరము
19 మాలతీ మధుకరము

స్త్రీలు కుపయోగించు పుస్తకములు

ఆరవ సంపుటము.

1 విక్టోరియా మహారాజ్ఞి చరిత్రము
2 సతీహితబోధిని
3 పత్నీహిత సూచిని
4 స్త్రీ నీతిదీపిక
5 సత్యాద్రౌపదీ సంవాదము
మాతృపూజ — పితృపూజ
6 నీతికథామంజరి ప్రథమభాగము
7 ,, ద్వితీయ భాగము
8 దేహారోగ్య ధర్మబోధిని

ఉపన్యాసములు

ఏడవ సంపుటము.

1 జన్మాంతరము
2 అతిబాల్యవివాహము
3 విగ్రహారాధనము
4 ఈశ్వరదత్త పుస్తకములు
5 ఈశ్వరోపాసనము
6 ప్రార్థన
7 మానుష ధర్మము
8 విద్యార్థుల ధర్మములు
9 జీవితముయొక్క పరమార్థము దానిని పొందు మార్గము
10 వైరాగ్యము
11 విద్యాధురీణుల ... కృత్యములు
12 వర్ణము
13 హిందూమతములు

ఏడవ సంపుటము.

14 స్వయంకృషి
15 సకాయుకష్టకర్మలు
16 వేశ్యకాంతల ఉపన్యాసములు
17 ఐకమత్యము
18 దానములు
19 స్త్రీ పునర్వివాహ చరిత్రము
20 స్త్రీపునర్వివాహ విషయకోపన్యాసము
21 స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ప్రథమవిజ్ఞాపనము
22 స్త్రీ పునర్వివాహ విషయక ద్వితీయవిజ్ఞాపనము
23 స్త్రీ పునర్వివాహ శాస్త్ర సంగ్రహము
24 స్త్రీ పునర్వివాహ భూతవర్తమానస్థితులు

ఉపన్యాసములు - జీవచరిత్రము

ఎనిమిదవ సంపుటము.

1 దేశీయమహాసభ, దానియుద్దేశము
2 స్వదేశసంస్థాన చరిత్రాదులు
3 విగ్రహతంత్ర విమర్శనము
4 ఉపన్యాసమంజరి

ఎనిమిదవ సంపుటము.

5 వివేకవర్ధని మొదటి భాగః
6 ,, రెండవ భాగః
7 ,, మూడవ భాగః
8 శంకరాచార్యులు
9 బసవరాజు గవర్రాజుగారి చరిత్రము

సాహిత్య గ్రంథములు

తొమ్మిదవ సంపుటము.

1 సంగ్రహ వ్యాకరణము
2 కావ్యసంగ్రహము
3 అలంకార సంగ్రహము
4 నీతిచంద్రిక - విగ్రహము
5 నీతిచంద్రిక - సంధి
6 తర్కసంగ్రహము
7 సత్యవాదిని
8 ఉత్తమస్త్రీ చరిత్రములు
9 జీసస్ చరిత్ర

పదియవ సంపుటము.

పూర్వాంధ్రకవులు

పదునొకండవ సంపుటము.

1. మధ్యకాలపు కవులు
2. ఆధునిక కవులు

పండ్రెండవ సంపుటము.

స్వీయచరిత్ర (పంతులుగారిది).

పుస్తకములు వలయువారు :—

కార్యదర్శి - హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

అని వ్రాసిన బడయుగలరు.

సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ — రాజమండ్రి